

І. А. Хижняк

**ЗАСОБИ
ЕЛЕКТРОННОЇ
ЛІНГВОМЕТОДИКИ
ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

І. А. Хижняк

ЗАСОБИ ЕЛЕКТРОННОЇ ЛІНГВОМЕТОДИКИ
ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Навчально-методичний посібник
для студентів бакалавріату
факультетів підготовки вчителів
початкових класів

Слов'янськ – 2016

УДК УДК 378.016:[81:004:373.3]

ББК 74.58я73

X-434

Рецензенти:

Сергієнко В.П. – доктор педагогічних наук, професор, директор центру моніторингу якості освіти НПУ імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри комп'ютерної інженерії інституту інформатики НПУ імені М.П. Драгоманова;

Гаврілова Л.Г. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Хижняк І. А. Засоби електронної лінгвометодики для початкової школи: навч.-метод. посібн. / І. А. Хижняк. – Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2016. – 151 с.

У навчально-методичному посібнику обґрунтовано важливу роль засобів електронної лінгвометодики в підготовці фахівців початкової освіти, подано загальну класифікацію засобів електронної лінгвометодики для початкової школи, докладно описано специфіку кожного засобу, вимоги до його розробки й виготовлення, критерії аналізу якості й методику застосування в навчальному процесі початкової школи. Посібник призначено для студентів бакалавріату факультету підготовки вчителів початкових класів, які опановують курс «Методика навчання української мови», учителів початкової школи, викладачів факультетів підготовки вчителів початкових класів, усіх бажаючих.

Затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 6 від 28.01. 2016 р.)

ЗМІСТ

Передмова	4
Класифікація засобів електронної лінгвометодики..	8
Електронний підручник із мови й розвитку мовлення для початкової школи	13
Електронний посібник із мови й розвитку мовлення для початкової школи	24
Мультимедійні презентації до уроків рідної мови	29
Навчальні мовні ігри	58
Мовні тренажери	66
Інтерактивні кросворди з мови	75
Навчально-мовні посібники.....	80
Електронні лінгвістичні тести.....	91
Депозитарії електронних мовних ресурсів	109
Електронні бази даних: словники, мовні довідники, енциклопедії, атласи.	110
Електронні бази знань: бібліотеки	115
Мережеві ресурси.....	121
Критерії оцінювання якості електронної лінгвометодичної продукції для початкової школи	125
Глосарій	132
Список рекомендованої літератури	146

ПЕРЕДМОВА

Важливою освітньою інновацією нашого часу є інформатизація навчання в усіх його складових ланках. Від ухвалення Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (№ 75/98-ВР від 04.02.1998 р.) цей процес ґрунтується на вагомих нормативних документах:

- законах України: «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» (№ 537-V від 9.01.2007 р.), «Про Національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 02.12.2012 р.), «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (№ 75/98-ВР від 11.08.2013 р.), «Про Інформацію» (№ 2657-XII від 02.03.2014 р.) та ін.;

- наказах МОН України: «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення апробації електронних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів» (№ 433 від 02.06.2004 р.), «Про План заходів щодо створення та впровадження електронного навчального контенту» (№ 302 від 01.04.2011), «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси» (№ 1060 від 01.10.2012 р.), «Щодо оволодіння учителями загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційними технологіями» (№ 2 від 03.01.2012) та ін.;

- постановах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації» (№ 1352 від 31.08.1998 р.), «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року» (№ 494 від 13.04.2011) та ін.;

- листах МОН: «Про удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в галузі ІКТ» (№ 1/9-460 від 19.06.2012), «Про перелік навчально-наочних посібників, електронних засобів навчального і загального призначення та ін., рекомендованих для використання у 2010/2011 навчальному році» (№ 1/9-11 від 11.01.2011 р.) та ін.

Відтак широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес реалізується на засадах державного врядування в цій сфері, що накладає закономірний відбиток на процес підготовки фахівців для освітньої галузі, зокрема на підготовку майбутніх учителів до застосування електронних засобів навчання в професійній діяльності.

Методика навчання української мови, яка є однією з найважливіших і найбільших за обсягом навчальних дисциплін фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи, у своєму розвитку йде в руслі загальних перетворень педагогічної науки, а, отже, вимагає перегляду традиційних змісту і форм навчання відповідно до основних освітніх інновацій, виявлення можливостей комбінування сучасних потреб та перевіреного часом досвіду в нових умовах лінгвометодичної діяльності педагога. Зокрема, потребує особливої уваги опанування майбутніми педагогами теоретичних та практичних основ інноваційної галузі методичної науки – електронної лінгвометодики, що нині активно розвивається в усьому світі та в Україні.

Вітчизняне становлення електронної лінгвометодики до її сучасного стану теоретико-методологічних і практичних пошуків ґрунтується на загальносвітових тенденціях електронного (комп'ютерного) навчання мови, що із середини 80-х рр. минулого століття набули особливої актуальності в учителів-словесників, методистів і програмістів у зв'язку з інтенсивним насиченням персональною технікою середньої і

вищої школи в США, Західній Європі та Японії і почасти в Україні та сусідніх країнах.

Саме в цей час у Америці та Європі нарешті остаточно склався науковий напрям, що вивчав різноаспектні питання комп'ютерної підтримки навчання мов – Computer Assisted Language Learning (CALL). У його межах відразу почали організовуватися міжнародні наради, на яких виявлялися нові напрями досліджень у комп'ютерній лінгводидактиці.

Із розвитком і масовим поширенням Всесвітньої мережі Інтернет в Європі почали активно засновуватися Інтернет-спільноти, що об'єднували учених та практиків у галузі електронної лінгвометодики. Так, у 1983 році засновано Європейський консорціум комп'ютерного вивчення мови, результати діяльності якого відображалися в журналі Computer Assisted Language Instruction Consortium (CALICO), у 1993 році за офіційної підтримки Європейської комісії – «Європейську асоціацію з питань комп'ютерного вивчення мови» – EuroCALL. Кількість подібних Інтернет-спілок сьогодні, безперечно, досить велика, однією з найбільш активних можна назвати Centre for languages, linguistics and area studies (LLAS), результати діяльності якої оприлюднює електронний журнал «CALL».

Відтак електронна лінгвометодика є інноваційною галуззю сучасної лінгвометодичної науки, що виникла як результат всеохоплюючої інформатизації навчально-розвивального середовища в освітніх закладах і активно розвивається нині в усьому світі й в Україні зокрема. Наразі термін «електронна лінгвометодика» не належить до широко вживаних у наукових колах (більшою популярністю користуються терміни «комп'ютерна лінгводидактика» та «електронна лінгводидактика»), проте саме він найповніше відображає сутність позначуваного поняття: теорія й методика створення та застосування електронних засобів навчання мови. Крім того, між термінами «електронна лінгвометодика»

та «електронна лінгводидактика» наявний логічний зв'язок підпорядкування.

Електронна лінгвометодика – інноваційна галузь методики навчання мови, що досліджує теоретичні й практичні аспекти застосування електронних засобів у процесі навчання мови й методики її викладання, формулює закономірності створення й застосування цих засобів у навчальному процесі, узагальнює типові недоліки й пропонує шляхи їх запобігання й вирішення.

Електронна лінгводидактика – фундаментальна частина електронної лінгвометодики, що вивчає теоретико-методологічні основи застосування електронних засобів навчання мови й методики її викладання, закономірності реалізації принципів електронного навчання під час формування лінгвістичної і лінгводидактичної компетентностей учня й майбутнього вчителя.

Посібник призначено для студентів бакалавріату факультету підготовки вчителів початкових класів ДВНЗ «ДДПУ», що опановують базовий курс методики навчання української мови.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ЛІНГВОМЕТОДИКИ

Питання класифікації електронних видань наразі розглядається в науково-методичній літературі досить широко, учені проводять її з різних позицій, описують дидактичні вимоги та можливості застосування. Здебільшого сучасні науковці трактують електронні навчальні видання («електронне педагогічне забезпечення», «електронний засіб навчального призначення» та ін.) як спеціально створені з метою подання певного навчального матеріалу програмні продукти. У нормативному «Положенні про електронні освітні ресурси» термін «електронне навчальне видання» тлумачиться таким чином: електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді¹.

З огляду на наявні в сучасній науці визначення, *електронні лінгвометодичні видання* для початкової школи можна розуміти як електронні продукти теоретичного чи практично-орієнтованого характеру, що в локальний або мережевий спосіб розповсюджуються в незмінному вигляді, подають систематизовані відомості з лінгвістики й спрямовані на формування й розвиток лінгвістичної та комунікативної компетентностей учнів початкової школи.

Різновиди програмно-ресурсного забезпечення електронної лінгвометодики М. Бовтенко, О. Гарцов та ін. об'єднують на основі способу презентації лінгвометодичного матеріалу в такі групи:

---

¹ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

- продукти з лінійним поданням інформації – електронні копії друкованих навчальних видань;
- гіпертекстові та гіпермедійні видання, що дозволяють індивідуалізувати процес навчання;
- інтерактивні навчальні матеріали, за допомогою яких учні працюють в інтерактивному режимі.

Водночас М. Бовтенко вказує, що жодного із цих різновидів навчальних видань не існує в чистому вигляді, зазвичай вони компонуються і доповнюють один одного².

Поширеною нині в Україні є класифікація електронних навчальних видань В. Бикова, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Лапінського та ін., які за призначенням об'єднують їх у чотири основних групи:

- демонстраційно-моделювальні засоби, призначені для візуалізації інформації;
- програмні засоби діяльнісного предметно-орієнтованого середовища, спрямовані на візуалізацію об'єктів вивчення та виконання певних дій із ними;
- програмні засоби для визначення рівня навчальних досягнень учнів;
- програмні педагогічні засоби довідниково-інформаційного призначення³.

В. Шевченко слушно доповнює цей перелік групою інтегрованих навчальних засобів, загалом виокремлюючи такі типи дидактичного комп'ютерно-орієнтованого забезпечення за формою їх організації: електронні підручники й навчальні посібники, електронні навчально-методичні комплекси, електронна бібліотека, електронна відеотека.

---

² Бовтенко М. А. Компьютерная лингводидактика : учебн. пособ./ М. А. Бовтенко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – С. 72 – 75.

³ Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В.В. Лапінський, А.Ю. Пилипчук, М.П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В.Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – С. 83 – 89.

Разом із безсумнівною обґрунтованістю, наведені класифікації потребують додаткової конкретизації, оскільки не вказують окремих різновидів електронних навчальних видань, на які слід спиратися в навчальному процесі. Це завдання вирішено в нормативному «Положенні про електронні освітні ресурси», де подано такі їх різновиди: електронні дидактичні демонстраційні матеріали, інформаційні системи, депозитарії електронних ресурсів, комп'ютерні тести; електронні словники; електронні довідники; електронні бібліотеки цифрових об'єктів; електронні навчальні посібники; електронні підручники; електронні методичні матеріали та ін.

Узагальнюючи на основі цього переліку основні напрями використання ІКТ у початковій школі В. Коткова, Л. Петухова, О. Рибалко, О. Співаковський виокремлюють такі: презентації, електронні навчальні посібники, інтерактивні кросворди, тестовий комп'ютерний контроль, комп'ютерні дидактичні ігри, інтернет-ресурси⁴.

Пристаюючи вказані різновиди до потреб електронної лінгвометодики в початковій школі, Т. Носенко подає їх перелік: демонстрації (анімація; ілюстрації, малюнки, картини; схеми, таблиці, моделі; довідкові матеріали); практикуми (граматичні вправи; лінгвістичний аналіз; вправи з розвитку зв'язного мовлення); тренажери (вправи з орфографії та пунктуації; вправи на виправлення мовленнєвих помилок); тексти (вправи з розвитку зв'язного мовлення); лабораторії (конструювання орфографічних правил, граматичних і словотворчих понять); тести (перевірні, формувальні, контрольні); довідники; аудіо та

---

⁴ Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – С. 38.

відеофрагменти⁵. Разом із очевидною лінгвометодичною спрямованістю цієї класифікації, вона містить деякі недоліки й суперечності.

На основі наведених вище класифікацій (В. Бикова, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Лапінського, Т. Носенко, Л. Петухової, О. Співаковського В. Шевченко та ін.) можна класифікувати засоби електронної лінгвометодики, що застосовуються під час навчання мови й мовлення в початковій школі, за їх жанровими особливостями таким чином: електронний підручник, електронний посібник, електронні тести, депозитарій електронних лінгвістичних і лінгвометодичних ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Засоби електронної лінгвометодики для початкової школи

Ця класифікація охоплює все різноманіття електронних лінгвометодичних засобів, використовуваних на уроках мови й мовлення в початковій школі, хоча кожна із груп різна за обсягом і частотою застосування. Так, електронні підручники

⁵ Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання : навч. посібн. / Т. І. Носенко. – К. : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 48 – 49.

й тестові середовища застосовуються епізодично на певних типах уроків (сприймання нового матеріалу, узагальнення й систематизації знань, контрольних уроках тощо); група електронних посібників є найбільшою і вони ж активніше впроваджуються в навчальний процес; депозитарій лінгвістичних ресурсів переважно доповнює самотійну та гурткову роботу молодших школярів із мови й мовлення.

Отже, лише системне застосування різних засобів електронної лінгвометодики в початковій школі дозволить учителю проводити комплексну електронну підтримку лінгвометодичного процесу, підвищуючи рівень лінгвістичної й комунікативної компетентностей молодших школярів.

Запитання та завдання

1. Розкрийте важливу роль електронної лінгвометодики як інноваційної галузі методичної науки XXI століття.

2. Дайте визначення термінів «електронна лінгвометодика» та «електронна лінгводидактика». Обґрунтуйте логічний зв'язок цих понять.

3. Розкрийте поняття «електронні лінгвометодичні видання для початкової школи».

4. Назвіть групи програмно-ресурсного забезпечення електронної лінгвометодики, виокремлені на основі способу презентації матеріалу.

5. За допомогою самотійного дослідження наукових джерел охарактеризуйте кожну з груп електронних навчальних засобів, класифікованих за призначенням. Наведіть приклади засобів електронної лінгвометодики кожної з груп.

6. Назвіть групи засобів електронної лінгвометодики для початкової школи, класифіковані за жанровими особливостями. Дайте загальну характеристику ролі та місця засобів кожної групи в навчальному процесі.

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК ІЗ МОВИ Й РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Поняття електронного підручника, проблеми добору й організації його змісту, структурування, методичних засад наразі активно досліджуються в освітній та науковій сферах. До найбільш узагальнених визначень електронного підручника належить таке: електронне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі⁶.

Учені справедливо називають електронний підручник основним навчальним ресурсом із дисципліни і виокремлюють такі його різновиди: адаптований (орієнтований на індивідуальні запити і здібності учнів), інтегрований (поєднує навчальний матеріал декількох навчальних предметів), інформаційний (подає навчальну інформацію в готовому вигляді за допомогою мультимедійних технологій), проблемний (включає елементи проблемного подання навчальної інформації), програмований (передбачає розбиття навчальної інформації, вправ для її закріплення та контролю засвоєння на окремі модулі) та ін.

В. Шевченко слушно вказує, що кожен із вказаних різновидів має свої позитивні риси, які бажано об'єднувати в електронному підручнику комплексного типу: навчальна інформація подається за допомогою проблемного викладу та структурування на окремі модулі, засвоєні знання

---

⁶ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

закріплюються і перевіряються методами програмованого контролю.

Крім того, в електронних підручниках з української мови та мовлення має відбиватися специфіка самого навчального предмета – обов'язковими є наявність етнокультурних елементів та національної символіки у оформленні, персонажів народних, літературних творів та сучасних анімацій українознавчої тематики, мотиваційних компонентів щодо якісного опанування рідної мови в змісті та дидактичному матеріалі до кожного уроку та ін.

Отже, визначальними рисами електронного підручника з мови й мовлення для початкової школи мають бути такі:

1. *Відповідність матеріалу підручника навчальній програмі з мови й мовлення* – вимога загальноприйнятна для підручника як навчальної книги, у якій би матеріальній формі він не існував. Електронний підручник з української мови й мовлення може системно й відповідно до програми викладати матеріал для одного року навчання, а може, більш стисло, але подавати матеріал усього початкового курсу мови: від навчання грамоти до граматики в 4-му класі. Проте, який би обсяг підручника не було обрано, він обов'язково має реалізувати в своїй структурі:

- провідні аспекти роботи на початковому етапі вивчення мови: «Навчання грамоти», «Мовленнєва діяльність», «Знання про мову, мовні вміння», «Правопис», «Графічна навичка письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт»;
- змістові лінії курсу мови й розвитку мовлення: мовленнєву, мовну, соціокультурну, діяльнісну;

- основні принципи структурування початкового курсу мови: змістового узагальнення та поступового ускладнення мовних одиниць⁷.

2. *Методично унормована система вивчення лінгвістичного матеріалу* – обов'язковим для електронного підручника є дотримання основних вимог лінгвометодики, як-то:

- запрограмована послідовність дій учня для різних типів уроків (що має відбивати відмінності в структурі цих уроків) та різних етапів одного уроку, наявність матеріалу для узагальнення й контролю лінгвістичних знань, умінь і навичок після вивчення теми (модуля), для розвитку мовлення та ін.; загалом у ході вивчення однієї теми чи-то в межах одного уроку, чи-то декількох не повинен порушуватися методичний ланцюжок: підготовка до вивчення нового матеріалу (перевірка й актуалізація опорних знань) – сприймання нового матеріалу – первинне закріплення мовної теорії – репродуктивні вправи й завдання – конструктивні вправи – творчі вправи – узагальнення й рефлексія;
- різноманітність застосовуваних методів відповідно до специфіки виучуваного мовного матеріалу (спостереження за навчальним матеріалом має домінувати під час вивчення нового матеріалу, бесіди – під час закріплення й узагальнення вивченого і т.д.);
- застосування проблемного викладу матеріалу в усіх випадках, де мовний матеріал сприяє для організації проблемно-пошукової діяльності учнів;

---

⁷ Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. М.С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – С 30 – 32.

- наявність міжрівневих зв'язків: різні рівні мови – від фонетики, орфоєпії й лексики до граматики, текстології й стилістики мають якомога частіше пов'язуватися в свідомості учня за допомогою комбінування різнопланових завдань до одного й того самого мовного матеріалу;
- наявність в кожному уроці елементів закріплення та узагальнення матеріалу, системної діагностики лінгвістичної й комунікативної компетентностей молодших школярів, запобігання інтерференції за умов білінгвізму та ін.;
- зреалізованість розвивальних та виховних функцій уроку за рахунок використання різних типів навчальних завдань, спрямованих на активізацію усіх вищих психічних функцій дитини, наявності фізичних хвилинок та динамічних пауз, єдиної тематики дидактичного матеріалу, що відбиває виховні завдання уроку і т.д.;
- переважно текстова основа дидактичного матеріалу навчальних вправ; самі тексти мають бути зразковими в мовному плані, презентувати всю різноманітність виявів української мови, мати українознавчу, національну, етнокультурну тематику, мотивувати на свідоме і якісне опанування рідної мови;
- наявність вправ і завдань на розвиток мовлення молодших школярів з урахуванням його різних форм (усної й писемної), типів (розповідь, опис, міркування), стилів (науковий, художній, діловий), жанрів (листівка, інструкція, замітка тощо) та ін.;
- доцільна кількість мультимедійного матеріалу, що має ефективно унаочнювати мовні явища й факти, проте не переважати над лінгвістичною інформацією і не відволікати молодшого школяра від сприймання і засвоєння матеріалу; така ж вимога стосується і

ігрових елементів у ході кожного уроку: їх має бути достатньо, щоб підтримувати мимовільну увагу дитини, але не настільки, щоб дитина забула про опанування лінгвістичного матеріалу.

3. *Адаптованість до вікових особливостей молодших школярів* означає, по-перше, вимогу адаптивної побудови підручника, тобто диференційованість тренувальних і контрольних завдань для молодших школярів з різним рівнем мовного розвитку (зазвичай це 3 – 4 рівні: високий, середній, (достатній), низький). Бажаною технічною рисою при цьому є інтерактивність, тобто можливість вибору учнем чи вчителем одного з варіантів перебігу сценарію підручника відповідно до оцінки мовного рівня користувача і можливість перейти на інший рівень складності за бажанням чи за умови високого рівня виконання завдань на обраному рівні.

По-друге, адаптивність у електронному підручнику з мови для початкової школи полягає в урахуванні вікових особливостей розвитку інтелектуальних функцій дитини, особливо закономірностей становлення мовлення – від ситуативної до контекстуальної форми. Відповідно до цієї ознаки, у електронному підручнику, наприклад, для 2-го класу, мають бути логіка і стиль викладу навчально-мовного матеріалу й складність тренувальних і контрольних завдань доступніші й легші: ланцюговий тип зв'язку речень у навчальних текстах, речення переважно прості, чітко поєднані як смисловим, так і мовним зв'язком, докладні інструкції щодо виконання завдань і зразок їх виконання тощо. До 4-го класу складність навчальних текстів має зростати, вживатися більша кількість складних, зокрема складнопідрядних, речень, що ілюструватимуть не лише ланцюговий, але й паралельний тип зв'язку, підвищується і складність тренувальних та контрольних завдань на всіх рівнях диференціації.

По-третє, важливою рисою електронних підручників із мови й мовлення, спрямованою на врахування вікових

особливостей молодших школярів, є використання креолізованих навчальних текстів, тобто текстів, у яких поєднуються вербальні та невербальні засоби передачі інформації. Креолізація текстів покликана візуально структурувати навчальний матеріал за допомогою паралінгвістичних засобів оформлення електронного тексту: 1) графічні: світлини, малюнки, формули, таблиці, символи; 2) звукові: музичні, мовні фрагменти; 3) інтегровані: графіка, звук, динаміка⁸.

4. *Модульно-поурочна будова* на сьогодні є найефективнішою формою системного подання навчального матеріалу, тому в електронному підручнику з мови й мовлення мовні теми мають об'єднуватися в модулі, відповідні розділам навчальної програми. Разом із тим мультимедійність електронного підручника надає більше можливостей для утворення укрупнених дидактичних одиниць навчального матеріалу за допомогою вертикального (наскрізного) об'єднання (однотипні орфографічні та орфоепічні правила і протилежні за змістом доцільніше вивчати разом) та горизонтального укрупнення (весь теоретичний матеріал розділу може об'єднуватися в 2 – 3 уроки, а наступні заняття присвячуватися відпрацюванню практичних умінь і навичок учнів).

Проте будь-яке укрупнення матеріалу та порушення порядку його викладу в підручнику порівняно з програмою має бути істотно аргументоване, а його ефективність перевірена на практиці. Тож, традиційна, відповідна навчальній програмі, логіка викладу мовного матеріалу залишається найбільш вживаною як в звичайних, так і в електронних підручниках.

---

⁸ Компанцева Л.Ф. Специфика нормы и узуса в Интернет-дискурсе // Наукові записки ЛНУ /Л.Ф. Компанцева. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – С. 31 – 35.

5. *Інтегрованість змісту* ґрунтується на системно-узагальненому характері пізнання молодшого школяра: він вивчає навколишній світ, не розділяючи отримані відомості на окремі наукові галузі. Відтак що більше мовний матеріал у електронному підручнику буде пов'язано із відомостями з інших навчальних дисциплін, то ґрунтовнішим буде його засвоєння, міцнішими міжпредметні зв'язки у свідомості учня. Матеріал із початкового курсу математики, природознавства, суспільствознавства, мистецтва та ін. може органічно вписуватися в урок мови й особливо розвитку мовлення за рахунок текстового дидактичного матеріалу вправ, ситуативних мовленнєвих завдань тощо.

6. *Етнокультурознавчий та національно-символічний інтерфейс користувача.* Ураховуючи роль української мови як виразника свідомості нації, засобу збереження та трансляції наступним поколінням етнокультурознавчих, національних, історичних відомостей та ін., кінцевим результатом усього шкільного курсу мови виступає формування мовної особистості учня. Відтак у всіх навчальних засобах з мови та розвитку мовлення має обов'язково бути яскравий національний колорит, що привертатиме увагу учня і додатково мотивуватиме його на вивчення рідної мови.

Цю вимогу гарно зреалізовано в серії мультимедійних підручників з української мови для 2-го, 3-го, 4-го класів видавництва «Нова школа» через специфічних головних героїв Мовку й Суржика, красиве тло української тематики, використання українських прислів'їв та приказок для заохочення й оцінювання рівня виконання завдань тощо (рис. 2). Аналогічним позитивним прикладом у цьому плані, хоча й менш яскраво вираженим є Вовк Панас («Українська мова» видавництва «Атлантик») та ін. підручники.

6. *Сучасне технічне оформлення:* інтуїтивно зрозумілий та цікавий для молодшого школяра інтерфейс електронного продукту, ергономічне оформлення, гнучке

поєднання інтерактивної, гіпертекстової, гіпермедійної, мультимедійної технологій, адаптивна побудова, можливість мережевого (локального чи відкритого) використання тощо.

Рис. 2. Національно-символічне та етнокультурознавче оформлення сторінок електронного підручника «Українська мова» («Нова школа»)

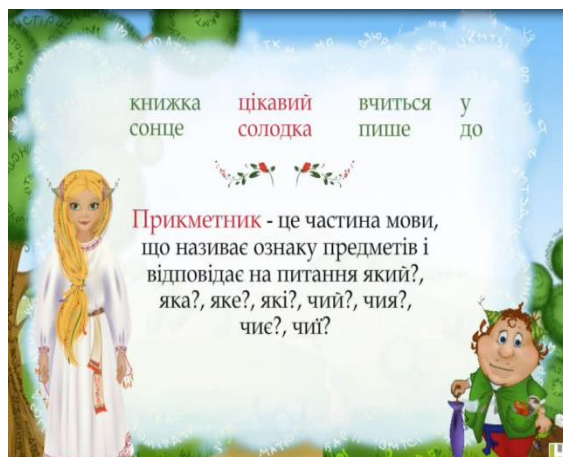
Усі ці вимоги має дотримувати розробник електронного підручника з мови та розвитку мовлення і вони ж є критеріями оцінки доцільності використання готового електронного продукту на уроках в початковій школі. Нині на ринку педагогічних програмних засобів України електронних підручників з мови та розвитку мовлення для початкової школи небагато: уже згадані вище серія мультимедійних підручників з української мови видавництва «Нова школа» та підручник «Українська мова» компанії «Атлантик» серії «Дитяча колекція».

Серія уроків «Нової школи» становить окремі диски з мультимедійними підручниками для 1-го, 2-го, 3-го, 4-го класів. Усі диски серії розроблено й виконано тотожно за логічною, методичною структурою та інтерфейсом. Після запуску програму відкривається вікно з переліком тем всіх уроків на диску і після вибору потрібного, учень відкриває його

завжди однакову структуру з такого набору навігаційних гілок: «Тема уроку», «Вступ», «Теоретичний матеріал», «Гра», «Вправа», «Рухлива хвилинка», «Вправа-гра», «Підсумок уроку», «Роботу завершено». Порядок розташування й кількість навігаційних гілок варіюється в різних уроках, проте основну методичну послідовність (повідомлення теми – підготовча робота – повідомлення теорії – закріплення вивченого – підсумок уроку) витримано.

У мультимедійних підручниках серії застосовано правильні методичні підходи до подання матеріалу, дотримано основних норм лінгвометодики, педагогіки, психології (напр., створення атмосфери психологічного комфорту за допомогою розмовної лексики та іноді помилкового мовлення Суржика; проведення рухливих хвилин за допомогою відеозаписів реальних дітей; залучення образів тактильних, нюхових та смакових відчуттів та ін.), уповні використано можливості мультимедіа, ігрових елементів, креолізації навчальних текстів. Так, на етапі повідомлення теоретичного матеріалу в доступній і цікавій для дітей формі подаються мовні визначення та приклади, у вправах використано різні мовні одиниці, мовні схеми, таблиці та враховано провідний принцип розвитку мовлення дітей (рис. 3).

Кількість уроків на дисках для різних класів однакова – 30 уроків, що в підручнику для 1-го класу призводить до відсутності уроків на вивчення букв Г, Є, Ъ, проте зручно для попереднього планування застосування засобу на уроках мови й мовлення упродовж року. Безсумнівною перевагою цієї серії мультимедійних підручників є методичний посібник до кожного диску як із зазначенням технічних особливостей інсталяції, так і з викладом методики застосування матеріалу уроків, сіткою тематичного планування («Модуль вчителя»), глосарієм, текстовим конспектом уроку та списком літератури до нього.

а)

б)

Рисунок 3. Приклади теоретичної (а) та практичної (б) сторінок мультимедійного підручника «Українська мова» («Нова школа») 4 клас.

Відносним недоліком можна вказати досить складний спосіб розповсюдження та тривалого використання: придбавши, засіб можна завантажити лише на два комп'ютери і за будь-яких змін (напр., переустановка системи, зміна апаратного забезпечення, конфігурації комп'ютера тощо) необхідно поновлювати код активації, що не завжди є безкоштовною процедурою. Незважаючи на ці труднощі, серія мультимедійних підручників з української для початкової школи видавництва «Нова школа» нині є найбільш ґрунтовною й масштабною як за обсягом поданого мовного матеріалу, так і за повнотою методичної реалізації.

Отже, електронний підручник як різновид засобів електронної лінгвометодики не розробляється вчителем, а використовується в готовому вигляді. При цьому основними завданнями педагога початкової школи є такі:

- регулярно ознайомлюватися з ринком педагогічних програмних засобів із мови для початкової школи на сайтах українських видавництв: «Нова школа» (<http://novashkola.com.ua/>), «Розумники ТМ» (<http://rozumniki.net/>), «Сорока-білобока» (

tm.com.ua/), «Атлантик рекордс» (<http://www.atlantic-records.com.ua/>), «Основа» (<http://osnova.com.ua/>), «Ранок» (www.ranok.com.ua/), «Професор Карапуз» та ін., а також на загальних та спеціальних освітніх сайтах: МОН України (<http://www.mon.gov.ua/>), Освіта.ua (<http://ru.osvita.ua/>), Укрпрог (<http://ukrprog.com/>) та ін.;

- проводити критичну оцінку їх якості за вказаним вище колом вимог;

- методично доцільно вводити елементи цих підручників в урок, позаурочну (гурткову) роботу з мови й розвитку мовлення, організовувати за допомогою мультимедійного матеріалу цих підручників індивідуальну роботу з молодшими школярами.

Запитання та завдання

1. Підготуйте усне повідомлення до теми «Вимоги до електронного підручника з мови й мовлення в початковій школі».

2. Назвіть приклади електронних підручників із мови й розвитку мовлення для початкової школи. Охарактеризуйте способи реалізації в них етнокультурознавчого та національно-символічного інтерфейсу.

3. Проведіть емпіричне дослідження одного з педагогічних програмних засобів «Українська мова» (1 – 4 кл.) видавництва «Нова школа». Занотуйте структуру засобу, визначте її зручність/незручність для вчителя.

4. На основі аналізу теоретичного матеріалу та вправ одного з указаних у пункті електронних підручників наведіть приклади креолізації тексту.

5. Розробіть план-конспект уроку української мови та мультимедійний супровід до нього на основі застосування одного з дисків «Українська мова» («Нова школа»).

ЕЛЕКТРОННИЙ ПОСІБНИК ІЗ МОВИ Й РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Електронний посібник – допоміжний навчальний ресурс із дисципліни, тому, на відміну від електронного підручника, його зміст і структура не так жорстко регламентуються навчальною програмою й іншими чинними освітніми документами. Загальноприйнятим тлумаченням поняття «посібник» є таке: видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи в оволодінні навчальною дисципліною⁹.

Визначення надає широкого простору для виникнення багатьох різних типів навчальних посібників, адже за обсягом, за змістовим наповненням, за відповідністю навчальній програмі з дисципліни, повнотою методичного забезпечення і т.д. електронні посібники лінгвістичного спрямування для початкової школи можуть суттєво відрізнятися один від одного. У цьому зв'язку В. Коткова, Л. Петухова, О. Співаковський акцентують увагу на організаційно-технологічних можливостях застосування електронних посібників, що надають учням можливості працювати в різних режимах, зокрема навчатися в зручний для них час, у зручному місці, відповідному темпі і т.д.¹⁰

У Держстандарті розрізняють зокрема навчальні, наочні, практичні та методичні посібники. Відповідно до цього поділу, серед електронних посібників можна виокремити 3 групи: наочні (мультимедійні презентації, інфографіка, інтерактивні

---

⁹ Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017–95 — Державний стандарт України. – [Чинний від 1995–02–23]. – К.: Держстандарт України, 1995. – С. 13.

¹⁰ Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – С. 38.

плакати та ін.); практичні (навчально-мовні ігри, мовні тренажери, інтерактивні кросворди); навчальні (навчально-мовні посібники). Структура, змістове наповнення і відповідно методика роботи з кожною групою електронних навчальних продуктів досить різні (мета, місце, частота використання, види робіт із посібником, колективна чи індивідуальна (самостійна) форма опрацювання і т.д.), проте є загальні настанови, у яких учитель початкової школи має вільно орієнтуватися для досягнення максимального ефекту від застосування кожного різновиду:

1. Вибір різновиду електронного посібника залежить насамперед від мети, якої бажає досягти вчитель, та рівня мовного розвитку учнів класу. Мета застосування розмежовує ці групи засобів таким чином: повідомити новий матеріал – мультимедійна презентація; закріпити, повторити – навчальна гра; відпрацювати міцні навички з теми, підвищити рівень орфографічної, орфоепічної, пунктуаційної грамотності – мовний тренажер; узагальнити, перевірити засвоєний матеріал – інтерактивний кросворд. Навчально-мовний посібник поєднує всі або частину вказаних видів електронних посібників і відповідно може використовуватися на різних етапах усіх типів уроків мови й розвитку мовлення.

Однак рівень мовного розвитку молодших школярів класу може вносити корективи в ці загальні вимоги. Наприклад, для повідомлення нового мовного матеріалу зазвичай застосовується мультимедійна презентація, проте за високого рівня мовного розвитку учнів класу із цією ж метою можна застосувати навчальну гру, у процесі якої учні опанують новий матеріал. Навпаки, за низького рівня лінгвістичної та загальноінтелектуальної компетентностей учнів для закріплення та узагальнення матеріалу доцільніше скористатися презентацією, а потім закріпити результат за допомогою навчальної гри чи інтерактивного кросворду.

2. Застосування різних груп навчальних посібників загалом має становити систему, у якій загальноприйнятою послідовністю щодо опанування кожної мовної теми, де вчитель застосовуватиме навчальні посібники, буде така: мультимедійна презентація – навчальна гра – тренажер – інтерактивний кросворд (варіативно). Найбільш сталим елементом цієї послідовності для урочної роботи виступає окрема презентація наочно-демонстраційного характеру або відповідна частина навчально-мовного посібника, застосування ж інших ланок щоразу слід обґрунтовувати методично. Крім того, весь ланцюжок не може входити в межі одного уроку мови, а може відобразитися і на наступних уроках, і в позакласній, і в самотійній чи індивідуальній роботі учнів.

3. Перед застосуванням кожного із нових для учнів різновидів електронних посібників учитель має докладно описати і продемонструвати методику роботи з ним, щоб уникнути зниження темпу роботи із засобом та помилок у техніці виконання завдань.

4. На відміну від електронних підручників, усі види електронних посібників учитель може і повинен створювати власноруч, адже готова продукція не завжди охоплює коло лінгвометодичних потреб кожного учителя і потребує, крім того, суворого критичного аналізу якості. Особливо це стосується власних доробків учителів чи педагогічних методоб'єднань, які не проходять централізованого контролю якості.

5. Створюючи електронний посібник будь-якого виду учитель початкової школи має орієнтуватися на такі загальні вимоги:

- зміст та спосіб викладу матеріалу має бути доступним і цікавим для кожного учня класу, незважаючи на рівень його мовного розвитку;

- обов'язкове застосування мультимедіа (поєднання аудіо, відеокомпонентів, графічної, текстової інформації, анімацій та ін.), гіперпосилань;
- бажана інтерактивність (це стосується навчальних ігор та тренажерів), щоб учень за допомогою навігаційної системи посібника міг обирати власну траєкторію роботи з ним;
- дотримання загальних етапів створення електронного посібника з мови й розвитку мовлення для початкової школи (рис. 4);
- передбачувана методика робота учня з електронним посібником має бути максимально простою, а його оформлення національно-патріотичної тематики – зацікавлювати й мотивувати до глибокого й свідомого опанування рідної мови.

Запитання та завдання

1. Дайте визначення посібників та вкажіть їх загальні види.
2. Назвіть групи електронних посібників, використовуваних у початковій школі, та їх складники.
3. Від яких чинників залежить вибір виду електронного посібника до уроку мови й розвитку мовлення в початковій школі? Наведіть власні приклади, обравши навчальну тему в підручнику з української мови (1 – 4 кл.) та розглядаючи різні методичні умови застосування засобів електронної лінгвометодики.
4. Охарактеризуйте загальні вимоги до електронних лінгвістичних посібників для початкової школи.
5. Назвіть етапи створення електронного посібника з мови й розвитку мовлення для початкової школи. Розкрийте зміст роботи на кожному з етапів.

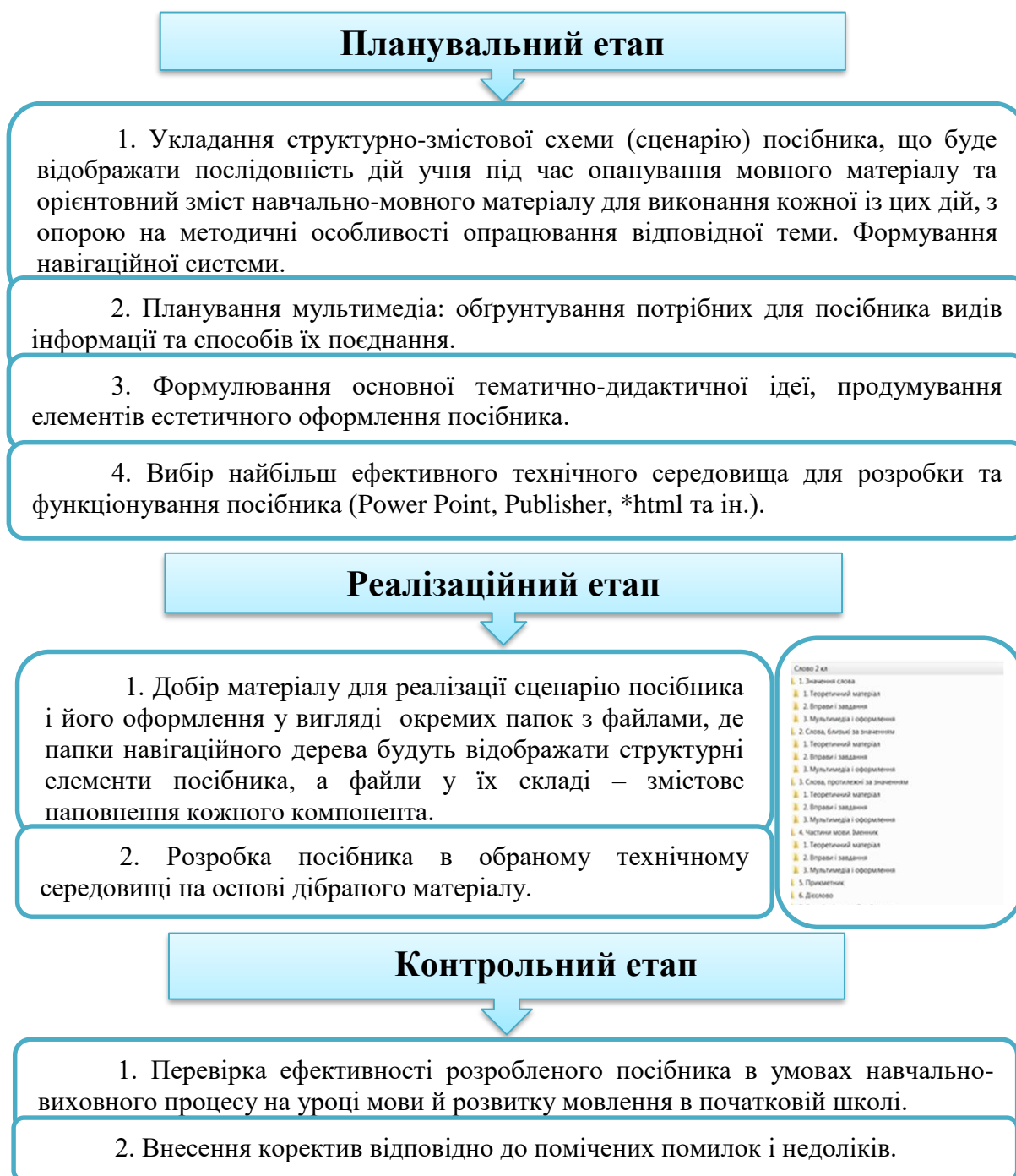

Рис. 4. Етапи створення електронного посібника з мови й розвитку мовлення для початкової школи.

Мультимедійні презентації до уроків рідної мови

Мультимедійні презентації наразі виступають найбільш популярним різновидом інформаційно-комунікаційних технологій у освіті загалом, і відповідно є найчастіше вживаним на уроках мови й розвитку мовлення в початковій школі засобом електронної лінгвометодики. Як різновид електронного посібника мультимедійна презентація має відповідати усьому колу вимог до його розробки й застосування в навчально-виховному процесі, проте характеризується й специфічними особливостями, що вирізняють її з-поміж інших засобів.

Так, мультимедійна презентація має наочно-демонстраційний характер, належить до електронних дидактичних демонстраційних матеріалів, призначених для супроводу навчально-виховного процесу¹¹. Навчально-мовна мультимедійна презентація може виступати елементом одного – декількох етапів одного уроку чи тематичного циклу уроків мови й спрямовуватися на реалізацію певного завдання (змістовно і якісно подати новий матеріал, нагадати раніше вивчений матеріал, узагальнити знання й уміння з розділу тощо) – тоді вона є презентацією *лінгвотематичною*; а може супроводжувати один урок мови, відображаючи частково одну чи декілька мовних тем, суміжні теми, організаційні та фізіологічні елементи уроку тощо й мати загальне дидактичне спрямування – *лінгводидактична* презентація. Ці види мультимедійних навчально-мовних презентацій різняться обсягом мовного матеріалу, структурою, кількістю слайдів і терміном застосування.

---

¹¹ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

У зв'язку з повним чи частковим використанням презентації в ході уроку в сучасній педагогічній літературі виокремлюють поняття «мультимедійний урок», «урок із мультимедійною підтримкою», «урок із мультимедійним супроводом» і т. ін. (Г. Аствацатуров, О. Науменко, О. Нікулочкіна, Т. Пушкарьова та ін.). Найбільш поширеним є розуміння мультимедійного уроку як такого, що проходить повністю за комп'ютером і характеризується застосуванням декількох мультимедійних технологій (переважно це уроки інформатичного циклу), а всі інші дефініції пов'язані з епізодичним використанням мультимедіа в ході уроку. Вочевидь, що як лінгвотематична, так лінгводидактична презентації є елементами уроку з мультимедійною підтримкою (супроводом).

Щоразу визначаючи обсяг презентації, учитель має керуватися дидактичними потребами: рівнем мовного розвитку класу, особливостями виучуваної теми та ін. Найбільш уживаним у практиці роботи вчителя початкової школи є варіант лінгводидактичної мультимедійної презентації, що охоплює весь урок, але включається до ходу його проведення лише на деяких етапах. Слайди навчально-мовної презентації можуть наочно відділяти один етап уроку від іншого, розмежовувати різні види робіт учня на уроці тощо. Визнанням у презентаціях загальномовного спрямування є позитивний методичний ефект від проведення початку уроку та його підсумку, фізкультхвилинок і динамічних пауз у мультимедійній формі. На інших етапах уроку потреба в мультимедійному унаочненні матеріалу визначається вчителем в кожному разі окремо.

У обох видах навчально-мовних презентацій використовуються такі типи слайдів, класифіковані за метою застосування:

1. **Інформаційно-пояснювальні** – слайди, що містять навчально-мовну інформацію теоретичного характеру

і призначені для повідомлення нового матеріалу, закріплення та поглиблення знань, узагальнення мовної теорії. Діти зазвичай працюють з ними колективно під проводом учителя. Слайди цього типу становлять основу будь-якої презентації і несуть основне лінгводидактичне навантаження уроку. За змістом і характером вміщеної інформації можуть бути суто текстовими, графічними, звуковими, ілюстративними чи відеослайдами, але частіше декілька різновидів подання інформації поєднуються на одному слайді, здебільшого це стосується текстової, графічної та ілюстративної інформації. Звук та відео можуть супроводжувати фрагменти креолізованого навчального тексту (доповненого невербальними засобами передачі інформації).

Розробка та застосування *текстових* слайдів вимагають ретельної уваги вчителя. Вербальне пояснення мовних явищ, визначення ключових мовних понять, план уроку та інші варіанти застосування тексту на слайдах необхідні на уроці. Разом із тим, урахувавши вікові особливості сприймання молодших школярів, учитель має, по-перше, приділити увагу креолізації тексту, по-друге, у більшості навчальних ситуацій не повинен сам читати з екрану, повторювати написане на слайді, що в учнів не виникало «ілюзії зайвої ланки»¹² передачі інформації.

Усне дублювання друкованого на екрані тексту в початковій школі може бути дидактично виправданим, але лише в двох випадках: коли вчитель удосконалює навички читання молодших школярів, застосовуючи комплексний підхід до навчання, а також у ході мультимедійних дидактичних ігор для досягнення рівних умов для всіх учнів (тих, хто швидше усвідомлює друкований текст, і тих, хто легше сприймає усну інформацію)¹³.

---

¹² Аствацатуров Г.О. Дизайн мультимедійного уроку: методика, технологические приемы, фрагменты уроков / Г.О. Аствацатуров. – Волгоград : Учитель, 2009. – С. 54.

¹³ [Там само. – С. 53 – 55].

Слід також звертати увагу на обсяг тексту на слайді, виходячи із загальної швидкості читання молодших школярів (один слайд має зчитуватися за 1 – 1,5 хв.), тому текстовий слайд для уроку мови в 2-му класі вміщуватиме максимально до 20 слів, у 3-му – до 40 слів, у 4-му – до 60 слів (рис. 5).

Рис. 5. Приклад текстового слайду для 4-го класу із максимальним обсягом навчального тексту та елементами гіпертексту й анімації (визначення видів словників з'являються на слайді поступово, назви окремих різновидів словників – гіперпосилання на слайди з їх дефініціями).

Разом із незаперечною важливістю для лінгводидактичної презентації текстової інформації не можна надавати перевагу суто текстовим слайдам, пам'ятаючи, що призначення цього електронного посібника – унаочнити теоретичний мовний матеріал. Тож застосовуючи текст на слайдах, учитель початкової школи обов'язково має поєднувати його з іншими видами інформації: анімації, графіка, ілюстрації, звуковий і відеофон тощо, тобто подавати молодшим школярам лише креолізований навчальний текст.

Графічні слайди вміщують мовну інформацію, певним графічним чином оформлену й структуровану, і відповідно поділяються за видом її оформлення на схеми, таблиці, діаграми, графіки. Найбільш вживаними на уроках мови й

розвитку мовлення в початковій школі є схематичні та табличні слайди.

Мовні схеми – широко вживаний засіб унаочнення мовного матеріалу, покликаний проілюструвати логічну підпорядкованість мовних понять, послідовність протікання мовних процесів, структуру мовних явищ та ін. Одним різновидом схематичних слайдів можна вважати навчальні алгоритми, що застосовуються на етапах вивчення нового матеріалу, закріплення, повторення вивченого, узагальнення та ін. (рис. 6).

Рис. 6. Приклад слайду-схеми для узагальнення знань учнів про вживання апострофа.

Табличні слайди, на відміну від схематичних, не лише подають мовні поняття й процеси у їх взаємозв'язку, але й містять стислу характеристику мовних явищ, і так само, як і традиційна паперова наочність, можуть містити таблиці таких різновидів:

- демонстраційні (містять стислий виклад однієї мовної теми, напр. «Іменник як частина мови»);
- узагальнювальні (інформація про мовні поняття одного чи декількох мовних розділів);
- порівняльні (вміщують матеріал для порівняння: одиниць різних розділів мовознавства, напр.,

порівняльна характеристика одного слова з граматичного, лексичного, фонетичного боку; аналогічних чи протилежних понять української та близькоспоріднених мов; мовної норми та її реалізації в мовленні);

- словникові (слова для словникової роботи на уроці, для збагачення та уточнення словникового запасу молодших школярів тощо).

І таблиці, і схеми застосовуються (за деякими винятками, напр.: алгоритми, демонстраційні таблиці) для узагальнення мовних знань молодших школярів, для відпрацювання в них уявлення про мову як систему взаємопов'язаних розділів і тому в лінгводидактичних презентаціях розміщуються на передостанніх слайдах. В уроках узагальнення та систематизації знань графічні слайди переважають над іншими і складають основний теоретичний зміст презентації.

Інноваційним видом оформлення графіки в електронному контенті є інфографіка – лаконічний інформаційний матеріал, який ілюструє текстову публікацію, що містить заголовок, підпис, посилання на джерело інформації.¹⁴ Хоча за поданим визначенням поняття «інфографіка» об'єднує всі види графічної інформації, у сучасних медіа цей термін застосовують для позначення певного виду наочного узагальнення інформації. Для створення інфографіки можна користуватися спеціальними програмами, як-от: MindMeister (<http://www.mindmeister.com/ru>), Easel.ly (<http://www.easel.ly/>), Элементы (<http://elementy.ru/posters>), СМар (<http://cmap.ihmc.us/>) та ін. Крім цього, можна

---

¹⁴ Якименко М. Поняття «інфографіки» в сучасному науковому медіадискурсі // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – №2. – 2014. – С. 68 – 74. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>

розробляти її в більш звичних середовищах: Power Point, Publisher, Corel draw та ін.

Пристосовуючи цей засіб для потреб електронної лінгвометодики в початковій школі, доцільно застосовувати інфографіку в інформаційних слайдах презентацій для уроків повторення, узагальнення та систематизації вивченого.

Цікавим сучасним прийомом графічного оформлення інформаційно-пояснювального слайду є також скрайбінг (від англ. «scribe» — «малювати ескізи») — «жива презентація» — нова техніка презентації, винайдена британським художником Е. Парком. Доповідь вчителя супроводжується ілюстраціями «на льоту», малюнками фломастером (маркером, ручкою та ін.) на дошці (аркуші). Таким чином, діти чують і бачать одночасно приблизно одне й те ж саме, що полегшує сприйняття інформації.

Учителі-практики зазначають, що скрайбінг має багато переваг, допоможе урізноманітнити уроки, зацікавить учнів, полегшить сприйняття нового матеріалу: візуалізація в процесі навчання допомагає учням організувати та аналізувати отриману інформацію, інтегрувати нові знання, розвивати критичне мислення (вербальна та візуальна інформація допомагає відновлювати в пам'яті отриману інформацію, оскільки презентація скрайбінгу складається із простих образів, символів та предметів, які легко запам'ятовуються) та ін.¹⁵

Найефективнішим використання скрайбінгу визначають під час вивчення нової теми, хоча можна застосовувати його і як домашнє завдання, забезпечивши доступ учнів до презентації. Під час перегляду скрайб-презентації на уроці учні обговорюють отриману інформацію (факти), з'ясовуючи,

---

¹⁵ Сорока Т. В. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс] //ВГ «Основа». – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>. – Назва з екрану..

які образи зрозумілі (незрозумілі). Можна організувати роботу в групах для обговорення скрайбу. Спеціалізованими програмами для створення скрайбінгу є PowToon, Wideo, Moovly, Пояснювалки (програма для iPad), VideoScribe.

Ілюстрації на слайдах лінгводидактичної презентації об'єднують зображення національних символів України, питомих орнаментальних елементів, предметні й сюжетні малюнки, анімації (*gif), репродукції чи фотографії картин, творів інших видів зображального мистецтва (архітектура, скульптура, декоративно-ужиткове, дизайн тощо).

Переважно ілюстрації виконують функції креолізації тексту, унаочнюючи загальний зміст мовних понять і явищ (рис. 8).

Крім того, ілюстрації покликані активізувати увагу молодших школярів за рахунок введення в оформлення слайду цікавих учням героїв мультфільмів, сучасних анімованих фільмів, дитячих журналів, Інтернет-видань та ін. (напр., Котигорошко, Капітошка, Бабай, Спритко і Гарнюня, Маша і Ведмідь, Посіпаки, Пізнайко, хлопчик Помагай та ін.).

Добираючи ілюстрацію чи анімацію для лінгводидактичної презентації, слід звертати увагу на наявність зразків питомиї української мови в тому чи іншому розважальному продукті, на його популярність і доступність українською мовою. Включення національно-символічних ілюстрацій та орнаментальних елементів у інформаційно-пояснювальні слайди покликане мотивувати молодших школярів на глибше опанування рідної мови, настроювати їх на свідоміше сприймання українськомовного матеріалу (рис. 6, рис. 7).

Ілюстрації можуть бути також основою опрацювання мовного матеріалу на уроці, напр., малюнок «Схема мовних органів людини» на уроках розділу «Звуки і букви». До опрацювання фонетичного матеріалу залучаються також ілюстрації щодо положення губ під час вимови голосних

звуків; лексичного – малюнки для унаочнення значень однозначних та багатозначних слів, антонімів та омонімів, прямого і переносного значення слова; морфемного – зміну значення слова за додавання чи віднімання від нього морфем та ін.

Відтак на інформаційно-пояснювальних слайдах ілюстрації виконують чотири провідні функції:

- унаочнення мовного матеріалу;
- креолізація навчального тексту;
- активізація уваги учнів;
- підвищення мотивації вивчення рідної мови.

Звук на слайдах лінгводидактичної презентації має вагоме навчальне, фонове та ілюстративне значення, тобто може відігравати роль шумового ефекту, звукової ілюстрації та звукового супроводу¹⁶.

До різновидів звукового оформлення лінгводидактичної презентації належать аудіозаписи: вимови окремих мовних одиниць, виразне читання текстів, виконання музичних творів, немовних звуків. Окремо звук на слайдах зазвичай не використовується, спрямовуючись на супровід інших типів інформації – переважно текстової та ілюстративної.

Чітке й правильне, виразне звучання окремих фонем, звукосполучень, слів, словосполучень, речень належить до специфічно лінгводидактичного застосування звуку в презентації. За цих умов звук виконує ілюстративну функцію щодо використання мовних норм на практиці. Так, під час укладання презентації до уроків розділу «Звуки і букви» учитель обов'язково має використовувати звукозаписи правильної вимови як звичайних, так і «проблемних» звуків, звукосполучень і їх звучання в різних позиціях у слові: [г], [щ], [дж], [дз], тверді [р], [ч], ненаголошені голосні і т.д.

---

¹⁶ Аствацатуров Г.О. Дизайн мультимедійного урока: методика, технологические приемы, фрагменты уроков / Г.О. Аствацатуров. – Волгоград : Учитель, 2009. – С. 53 – 55.

Окремої уваги вимагає орфоепічний, зокрема акцентологічний, аспект словникової роботи, яку найдоцільніше проводити із застосуванням на слайді звукозапису вимови слова з правильним наголосом і чіткою дикцією, ілюстрації значення слова та його правильного написання. Таке сполучення відомостей з орфоепії, графіки та лексики сприятиме закріпленню в дітей уявлення про мову як систему. Вимову окремих мовних одиниць як звукову вставку на слайді доцільно застосовувати і в ході використання звукових імітаційних вправ для автоматизації правильної вимови складних звуків (гарчання собаки, дзижчання джмеля та ін.).

Теми розділу «Слово» передбачають використання звучання пар слів із однаковим та різним значенням для зіставлення їх вимови, спостереженням за вживанням в усному мовленні та ін. Звучання окремих словосполучень та речень може супроводжуватися граматичними завданнями, відпрацюванням виразності мовлення тощо. Іноді сприймання речень на слух є методично необхідним, напр. під час вивчення теми «Типи речень за метою висловлювання», «Звертання» та ін.

Лінгводидактична презентація передбачає і обов'язкове звучання художнього виконання текстів різних видів, типів, стилів мовлення тощо: прозові та віршовані, малі фольклорні жанри (загадки, скоромовки, дражнилки, потішки, чистомовки та ін.), народні та літературні твори, аудіовистави для дітей і т.д. Звучання навчального тексту на слайді для уроку мови в початковій школі із паралельним поданням його в писемній формі доцільне на будь-якому матеріалі як для його глибшого сприймання, так і для відпрацювання читацьких навичок молодших школярів.

Окремі записи читання художніх текстів необхідні під час роботи над темами розділу «Мова і мовлення» для ілюстрації функціонування в мові текстологічних, стилістичних норм,

вимог культури мовлення тощо. Як зазначалося вище, вчитель може висвітлити текст на слайді і читати його для учнів, проте зарані зроблений звукозапис завжди є більш унормованим у мовному плані, а відтак і більш ефективним з лінгвометодичного боку.

Музичний супровід на інформаційно-пояснювальних слайдах майже не застосовується, оскільки їх мета – опрацювання мовної теми, а непов'язані з нею звуки відволікають учнів. Окремими випадками застосування звукозаписів музичних творів є виконання українських пісень як ілюстрація питомих вимовних норм чи особливостей художнього стилю мовлення.

І нарешті, звукозаписи немовних звуків (природа, механізми, прилади тощо) можуть застосовуватися як приклади для зіставлення з мовними звуками на уроках розділу «Звуки і букви», а також застосовуватися для привернення уваги учнів до важливих моментів виучуваної теми, логічних переходів, позначення висновків тощо (звуки великого дзвона, перестуків, плескання та ін.).

Отже, серед звукозаписів для інформаційно-пояснювальних слайдів лінгводидактичної презентації найбільш використовуваними є ті, що презентують звучання окремих мовних одиниць і текстів.

Слайди із використанням *відеоінформації* стали можливими останніми роками завдяки широкому випуску й вільному доступу в мережі різноманітних анімаційних фільмів навчального характеру, електронних підручників і посібників, присвячених викладу мовних тем. Теоретичний блок кожного із цих видань вартий для застосування на інформаційно-пояснювальних слайдах відповідного уроку мови. Відео більш ефективно в плані усвідомлення мовної теми молодшими школярами, для яких цей вид оформлення інформації є найбільш звичним, порівняно з окремими текстом, графікою,

звуком та ін. Відео найорганічніше реалізує мультимедійний характер сприймання учнем навчальної теорії.

На відміну від текстів, звуку, ілюстрацій і графіки, відео для інформаційно-пояснювальних слайдів учитель зазвичай зрідка продукує власноруч, тому його завдання полягає в тому, щоб віднайти необхідний матеріал, провести лінгвометодичний аналіз його якості та правильно застосувати на уроці. При цьому слід пам'ятати, що сприймання мовної теорії навіть через найякісніший анімаційний фільм не повинно перевищувати 3 – 4 хв., а після самостійного сприймання учнями мовної теорії з відеофрагментів учителю необхідно налагодити зворотний зв'язок за допомогою системи запитань із теми, з'ясувати незрозумілі моменти, конкретизувати й доповнити поданий у навчальному відео мовний матеріал і т.д.

Нині наявне досить широке поле якісних зразків відео з навчання грамоти: «Скарбничка літер», «Вчимо звуки і букви української мови», «Цікава абетка», «Смачні букви», «Балакаюча абетка» та ін., – які можна ефективно використовувати як на уроках навчання грамоти, так і надалі, під час вивчення розділу «Звуки і букви».

Стосовно інших розділів програми з української мови для початкової школи, то фрагментарний відеоматеріал для них можна віднайти в мультимедійних підручниках «Українська мова» для 1 – 4 кл. видавництва «Нова школа» та «Українська мова» видавництва «Атлантік». Відтак відео на інформаційно-пояснювальних слайдах є ефективним, але складно організовуваним різновидом інформації, застосування якого має відповідати низці лінгвометодичних вимог. Через це навчальних відеофрагментів на уроці не може бути більше одного, або вони відсутні.

Незважаючи на різновид інформаційно-пояснювального слайду, кожен із них становить дидактичну одиницю і вчитель щоразу має чітко уявляти, яке конкретне завдання

виконуватиме робота із цим слайдом на уроці. Елементи дидактичної одиниці Г. Аствацатуров та ін. визначають як фрейми навчальної інформації. Стосовно лінгвометодики фрейми – це окремі мовні факти і явища, представлені на слайді. Між ними має спостерігатися логічний зв'язок. Декілька фреймів уміщується на слайд, що ілюструє логічну підпорядкованість мовних понять (схеми), стислу характеристику лінгвістичних явищ (таблиці) і т.д. Один фрейм мовної інформації – на слайдах із визначеннями й поясненнями одного мовного факту.

Наприклад, характеризуючи слайд на рис. 7а, слід указати, що він інформаційно-пояснювальний, текстово-ілюстративний, складається з трьох фреймів. На рис. 7б – слайд інформаційно-пояснювальний, графічно-ілюстративний, складається з одного фрейма.

а)

б)

Рис. 7. Приклади слайдів (дидактичних одиниць) презентації до уроку української мови з теми «Типи текстів за метою висловлювання»: а) – з трьома фреймами, б) – з одним фреймом мовної інформації.

2. Тренувально-контрольні слайди переслідують мету відпрацювання мовних умінь і навичок молодших школярів та перевірки рівня розвитку лінгвістичної й комунікативної компетентностей учнів щодо певного навчального матеріалу. Відповідно до мети змістом цих слайдів можуть бути мовні

вправи як тренувального, так і контрольного характеру, запитання для перевірки теоретичного матеріалу й тести.

Запитання для перевірки теоретичного матеріалу, розміщені на слайдах, допомагають опосередкувати й полегшити для дитини процес пригадування нового матеріалу за рахунок використання прийому «проміжної ланки», що зазвичай активно використовується в навчанні іноземної мови. Коли учню потрібно прочитати запитання зі слайду (ефект збільшується за умов застосування анімованого й креолізованого тексту), обдумати його, а потім дати відповідь з мовної теми, то на перший план виходить читацька діяльність молодшого школяра, а засвоювана тема немов би не становить кінцевої мети, що дозволяє вчителю не лише перевірити знання, але й переконатися в свідомості їх засвоєння. Крім того, завдання «Хто швидше прочитає перше (друге, третє і т.д.) запитання зі слайду і відповідь на нього правильно?» дозволяє вводити до процесу перевірки ігровий момент, удосконалювати читацькі навички учнів, мотивувати кожного з них на підвищення рівня власної читацької та лінгвістичної компетентності і т. ін.

Максимально ефективною кількістю є 4 – 5 пропонованих запитань, щоб робота зі слайдом розраховувалася на 2 – 3 хв. Більший дидактичний ефект мають запитання, що по одному з'являються в центрі слайду, а надалі зникають або, залишаючись на слайді, посуваються вгору – залежно від лінгвометодичних потреб вчителя кожного конкретного разу. Однак висвітлювати всі запитання одразу недоцільно, зважаючи на різну швидкість читання учнів і можливість їхнього відволікання.

Запитання для перевірки, висвітлені на слайді всі разом уможливають і наступне експрес-повторення відповідей, що також є ефективним прийомом повторного закріплення та перевірки знань молодших школярів: після відповіді на всі пропоновані запитання або відразу, або наприкінці уроку для

підсумку, учитель знову показує слайд, але тепер з усіма запитаннями відразу і за допомогою фронтальної бесіди клас повторює всі відповіді. Причому у експрес-повторенні беруть участь ті учні, що першого разу не встигали прочитати чи показали погане орієнтування в матеріалі.

Слайди з мовними вправами також можуть бути текстовими, графічними, ілюстративними, звуковими й відеослайдами. Аналогічно до пояснювально-ілюстративних, ефективність тренувально-контрольних слайдів із мовними вправами напряду залежить від вдалого комбінування на них різних типів подання інформації, тобто в чистому вигляді вказані різновиди застосовувати недоцільно, а в початковій школі й методично неграмотно. Слайди класифікуються до того чи іншого різновиду на основі більшої представленості на них певного типу подання інформації.

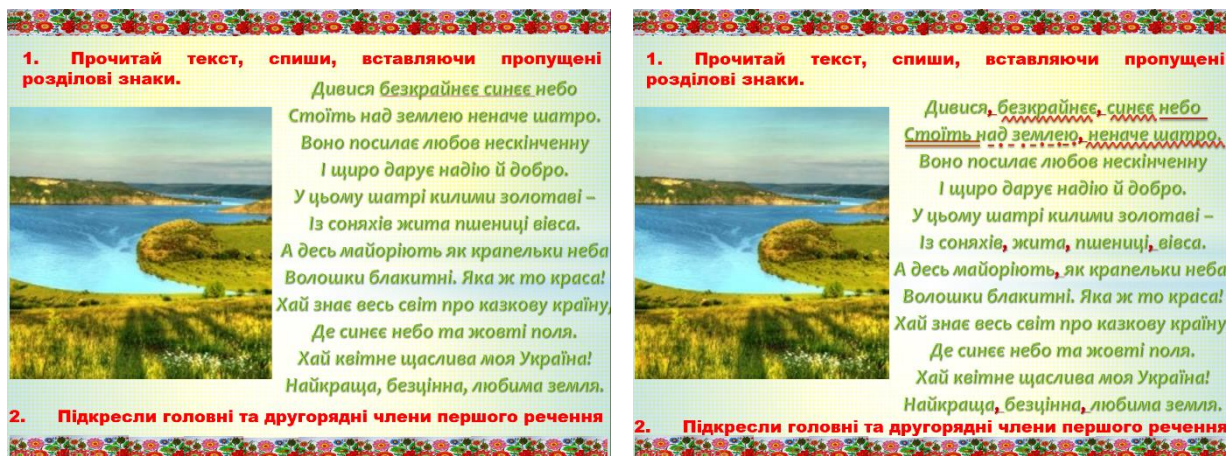
Так, текстові тренувально-контрольні слайди вміщують завдання й дидактичний матеріал до мовної вправи, що становить собою мовні одиниці різних рівнів. На слайдах такого типу можна реалізувати все різноманіття тренувальних вправ із мови й розвитку мовлення: списування, мовний аналіз, диктанти (зорові, зоро-слухові), перекази, твори та ін.

Завдання до вправи може не наводитися на слайді, а коментуватися вчителем усно, проте це здебільшого призводить до того, що не всі учні гарно усвідомлюють завдання з першого разу, забувають у процесі виконання та ін. Ідеальним у цьому плані варіантом є водночас і зорове, і слухове сприймання завдання учнями, тобто і розміщення його на слайді, і озвучення вчителем, зважаючи на індивідуальні особливості сприйняття та вікову специфіку уваги молодших школярів.

Дидактично позитивною рисою подання текстових вправ на слайдах є можливість ілюстрації зразка її виконання в динаміці за допомогою додавання анімацій або/та застосування інструментів «маркер», «лазерна указка»,

«перо», «лупа», наявних у Power Point в режимі демонстрації, а також за рахунок можливості показу як ходу, так і результату виконання вправи після того, як учні її зробили, для перевірки та відпрацювання операціонально-діяльнісного компонента мовної й мовленнєвої діяльності молодших школярів (напр., рис. 8).

а)

б)

Рис. 8. Приклади текстових тренувально-контрольних слайдів а) перед виконанням завдання учнями, б) після виконання завдання учнями.

Отже, текстові вправи є переважним видом тренувально-контрольних слайдів, оскільки дидактичним матеріалом мовних і мовленнєвих вправ виступають зазвичай мовні одиниці.

Разом із тим основою тренувально-контрольного слайду може виступати і графіка, здебільшого у вигляді мовних схем: фонетичних, морфемних, синтаксичних тощо. Цей вид слайдів почасти застосовується для розвитку різних рівнів мовлення молодших школярів: для фонетичного – придумати слова певної тематичної групи чи частини мови за поданими звуко-буквеними схемами; для граматичного – аналогічні завдання з використанням морфемних схем слів чи ланцюжків таких схем із нарощуванням чи усіченням морфем, графічних схем речень та ін.

Крім того, на графічних тренувально-контрольних слайдах можуть застосовуватися графічні основи схем та таблиць, які учні мають доповнити, закріплюючи чи узагальнюючи матеріал з теми (розділу). Для цього варто використовувати інструмент Power Point «маркер» (за умов інтерактивної дошки) або давати учням графічну основу із завданням заповнити в зошиті або колективно усно, а потім демонструвати вже заповнений зразок на слайді. Застосування таких слайдів допомагає якісно закріпити й узагальнити знання учнів як за рахунок введення ігрового моменту «заселення» порожньої схеми (таблиці), так і через активізацію пам'яті, розумових операцій систематизації та узагальнення й т.ін. (рис. 9).

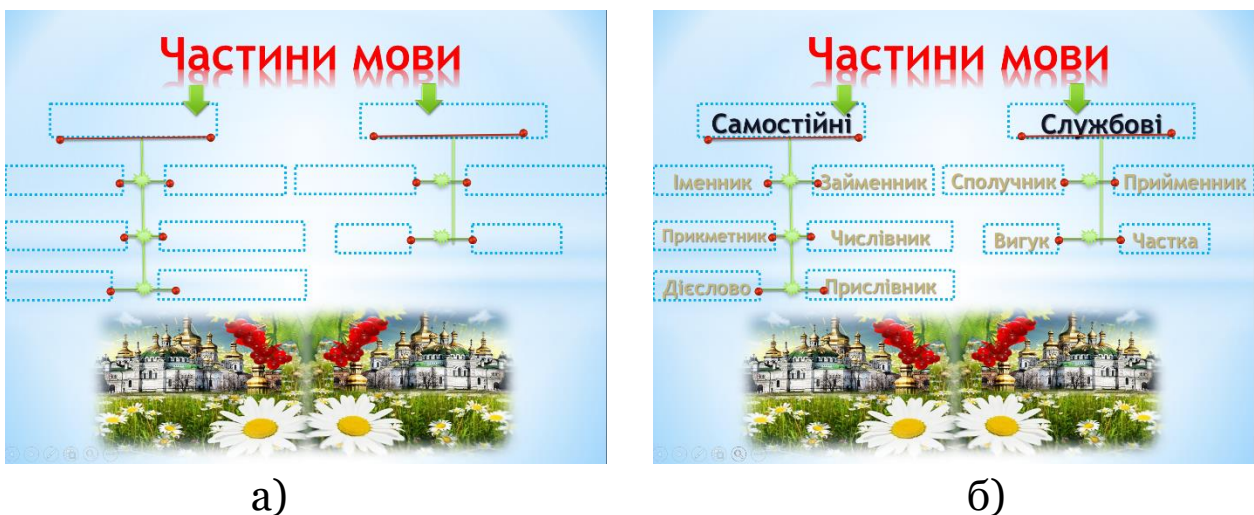

Рис.9. Приклади графічних тренувально-контрольних слайдів а) перед виконанням завдання учнями, б) після виконання завдання учнями.

Ілюстративні тренувально-контрольні слайди, що передбачають подання завдання до вправи та предметного або сюжетного малюнка, анімації формату *gif, репродукції чи фотографії картин, творів інших видів зображального мистецтва (архітектура, скульптура, декоративно-ужиткове, дизайн тощо) в якості дидактичного матеріалу, застосовуються переважно з метою розвитку зв'язного

мовлення школярів. Зокрема, це завдання на побудову текстів різних типів та стилів мовлення за поданим ілюстративним матеріалом або частин текстів, складання речень, добір влучних слів та словосполучень та ін.

Слайди із предметними чи сюжетними малюнками та фотографіями можуть доповнюватися опорними словами, схемами або планами текстів, прислів'ями та приказками за темою висловлювання тощо. Репродукції та фото творів зображального мистецтва, природних об'єктів, явищ і станів зазвичай даються крупним планом на весь слайд і роботу за ними вчитель має організовувати усно із залученням інших зорових опор на дошці чи інших слайдах презентації.

Характерним є використання ілюстративних слайдів для лінгводидактичних презентацій лексичного та фразеологічного змісту. Розділи мовознавства, пов'язані зі значенням слова (слів), потребують постійного ілюстративного унаочнення цього значення. Завдання на добір слів, протилежних за значенням, подібних за значенням, слів, що звучать і пишуться однаково, але мають різне значення, однозначних та багатозначних слів і т.д. до поданих малюнків предметного, сюжетного, панорамного характеру складають основу практичного блоку лінгводидактичних презентації до тем, присвячених опануванню цього матеріалу.

Цікавою і часто вживаною є вправа на зіставлення змісту фразеологізмів з поданими малюнками, що ілюструють їх значення, добір синонімічних фразеологізмів, зіставлення подібних фразеологізмів у різних мовах та ін. (рис. 10.)

Аналогічно до ілюстративних застосовуються в лінгводидактичних презентаціях і тренувально-контрольні відеослайди: з метою розвитку мовлення молодших школярів та глибшого опанування лексичного й фразеологічного матеріалу, збагачення й активізації словника учнів. На

сьогодні наявна значна кількість художнього кіно- та анімаційного матеріалу, цікавого дітям.

Рис. 10. Приклад ілюстративного тренувально-контрольного слайду до презентації з розділу «Слово. Значення слова» в 3-му класі.

Учитель може застосовувати перегляду фрагментів такого матеріалу на уроці з наступним завданням переказати зміст, продовжити чи придумати початок історії, скласти власний міні-твір тощо. Для опанування лексичного й фразеологічного матеріалу наявна значна кількість добірок відео в мережі Інтернет, на особистих та спільних сайтах вчителів початкової школи і методоб'єднань. Ефективним у використанні і цікавим для дітей є анімаційний серіал «Народ скаже, як зав'яже», демонстрований на «Першому» каналі телебачення України тощо.

Звукові тренувально-контрольні слайди, аналогічно до звукових інформаційно-пояснювальних, застосовуються переважно під час опанування фонетичного, орфоепічного та акцентологічного матеріалу. На уроках, присвячених цим темам, звукові слайди складають основу практичного блоку презентації і реалізують завдання закріплення знань, відпрацювання умінь і навичок, контролю набутих знань тощо.

У презентаціях до уроків з інших розділів мовознавства звукові тренувально-контрольні слайди можуть вміщуватися на початку для реалізації орфоепічного аспекту словникової роботи, проведення словникових диктантів, актуалізації опорних знань учнів. Для наступних етапів цих уроків звукові слайди застосовуються рідше, переважно для реалізації слухових, слухо-зорових, зоро-слухових видів диктантів.

Досить масштабним різновидом завдань на тренувально-контрольних слайдах може бути веб-квестінг – інноваційна освітня технологія, що полягає в постановці перед учнями проблемного, дослідницького завдання з елементами рольової гри, для виконання якого слід широко використовувати вказані зарані інформаційні ресурси Інтернету¹⁷. Для застосування веб-квестінгу слід розробити веб-сторінку чи сайт в Інтернеті, працюючи з якими учні виконують поставлене завдання. На тренувально-контрольному слайді при цьому може розміщуватися посилання на цей сайт, але краще виносити на слайд дослідницьке завдання, оформлене в ігровому вигляді, а як шлях його виконання подавати посилання на сайт.

Разом із беззаперечною цікавістю для учнів та позитивним дидактичним і розвивальним ефектом, ця технологія застосовується на уроках в початковій школі зрідка через необхідність безпосередньої роботи учнів із мережею Інтернет та непрогнозований час проходження квесту. Однак веб-квестінг може широко застосовувати в гуртковій роботі з молодшими школярами, під час організації нестандартних уроків, а також у індивідуальній та самостійній роботі учнів.

Тести на тренувально-контрольних слайдах використовуються здебільшого задля контролю, хоча можуть застосовуватися і з метою закріплення знань чи

---

¹⁷ Що таке Веб-квест [Електронний ресурс] / Web-квест:). – Режим доступу: <http://kvest-posibnyk.blogspot.com/p/blog-page.html>

відпрацювання практичних мовних умінь і навичок. Залежно від цього різниться спосіб створення тесту вчителем і спосіб його проходження учнем.

Застосування навчальних тестів у презентаціях, призначених для мультимедійного супроводу уроку мови, доцільне в тому випадку, коли презентація демонструється на інтерактивній дошці і діти мають змогу вийти до неї і натискати на відповіді. За умов використання екрану працювати з тестовим завданням можна лише за допомогою маніпулятора чи клавіатури комп'ютера, що забирає зайвий час на уроці, тому доцільніше подавати тестове завдання в демонстраційній формі, а виконуючи його, учні в зошитах зазначають номер завдання і правильну відповідь. Демонстраційне застосування тестових завдань більш характерне для лінгводидактичних презентацій як навчального, так і контрольного характеру (рис. 11).

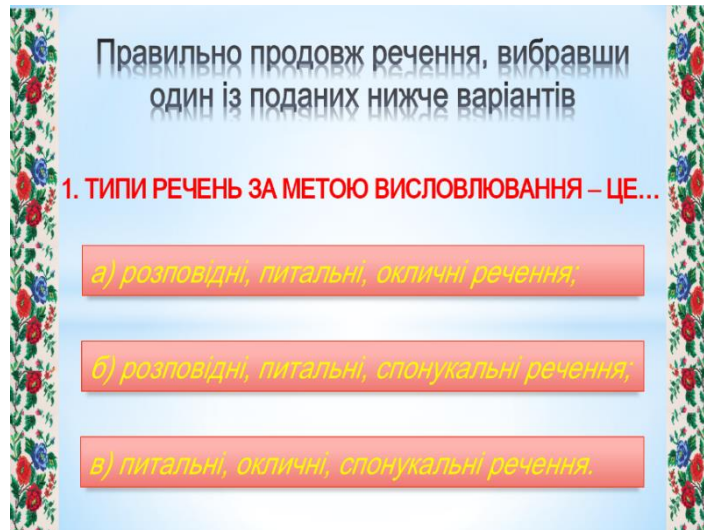

Рис. 11. Приклад демонстраційного тестового тренувально-контрольного слайду до лінгводидактичної презентації для 4-го класу.

Незалежно від мети тестів розробка й методика застосування тестових завдань із мови й мовлення для початкової школи регламентується низкою вимог, загальних

для педагогічної тестології¹⁸. Серед них важливими для початкових класів є вимоги чіткого розрахунку часу, прогнозованого для виконання кожного тестового завдання й тесту загалом, відповідне визначення кількості завдань для тесту в кожному класі (2 – 4-й), наведення на слайді водночас не більше одного-двох тестових завдань та обов'язкової інструкції щодо їх виконання, застосування в одному тесті різних типів тестових завдань та поєднання в ньому тестових завдань теоретичного та практичного характеру тощо. Докладніше ці вимоги описано у відповідному пункті навчально-методичного посібника.

3. Логічно-сюжетні слайди – це слайди-переходи між частинами презентації, покликані унаочнити логічну структуру, сюжет лінгводидактичної презентації, межі її частин за допомогою спеціального змісту слайдів. У найзагальнішому розумінні лінгводидактична презентація до уроку в початковій школі має чотири основних сюжетних частини: вступна, теоретична, практична, підсумкова. Кожна із цих частин, особливо присвячені повідомленню, закріпленню чи узагальненню мовної теорії, відпрацюванню первинних, вторинних мовних умінь та їх автоматизації має додаткове внутрішнє структурування, залежно від конкретної теми, її обсягу, складності та ін. Проте ці чотири частини мають з обов'язковістю відмежовуватися в презентації за допомогою логічно-сюжетних слайдів.

Найелементарнішим їх різновидом є т. зв. «заглушки» – слайди одного фону, частіше чорного, які умовно «відсікають» одну структурну частину презентації від іншої. Цю ж роль можуть виконувати слайди з назвою теми уроку, що висвітлюється перед кожною структурною частиною; слайди з жартівливими гаслами (напр., «Здоровенькі були!»),

---

¹⁸ Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий. – 3 изд. – М.: Центр тестирования, 2002. – 240 с.

«Попрацюймо головою!», «Попрацюймо руками!», «Підсумуємо?»); слайди із зображенням гостя уроку – казкового графічного чи анімованого персонажа та назви структурної частини «Нова тема», «Вправи» тощо.

Наявність цих слайдів у презентації необхідна як для розвитку логічного мислення дітей, так і для підвищення свідомості опанування мовної теми через врахування психологічних особливостей людини (розуміння, для чого і що виконуєш, підвищує якість виконання), і для кращого орієнтування вчителя в частинах презентації і їх відповідності матеріалу плану-конспекту уроку.

4. Фізіологічно-психологічні слайди спрямовані на підвищення мотивації молодших школярів щодо якісного опанування рідної мови та «переключення» їх з одного виду діяльності на інший, розвантаження аналізаторів після складних психічних для дитини дій: читання, письма та ін. Фізіологічно-психологічними зазвичай виступають вступний та прикінцевий слайди, на яких учитель використовує аудіо та відео українознавчої та шкільної тематики, показує гостя уроку, вводить в урок ігрове обрамлення, вміщує привітання чи побажання щодо виконання домашнього завдання та ін. Вступний та останній слайд лінгводидактичної презентації можуть об'єднувати в собі логічно-сюжетне та фізіологічно-психологічне навантаження, а можуть використовуватися окремо.

Ефективним різновидом першого фізіологічно-психологічного слайду є демонстрація якісних українськомовних зразків для переключення з однієї мови на іншу для школярів, які на перерві не спілкувалися українською мовою. Задля цього варто застосовувати фрагменти аудіозаписів українських народних та літературних творів, аудіовистав, пісень та ін., супроводжуваних тематичним відео. Тривалість таких слайдів невелика – до 1,5

хв, тому учитель має обирати яскраві фрагменти творів, щоб зацікавити дітей у подальшому ознайомленні з ними.

Усередині презентації слайди цього типу мають розміщуватися для їх орієнтовного включення в хід уроку кожні 10 – 12 хв. у теоретичному та практичному блоках після читання та письма, а також перед говорінням та слуханням. Відповідно до виконуваної мовної діяльності ці слайди вміщують звуковий, анімаційний та відео матеріал для фізкультхвилинок і динамічних пауз для розвантаження аналізаторів учнів, зокрема зняття напруги з очей (зорові хвилинки), м'язів кисті руки (пальчикові гімнастики), а також для підготовки мовних органів дитини для говоріння (язичкові розминки) та активізацію уваги для слухання текстів.

Загалом фізіологічно-психологічні слайди мають забезпечувати психологічний комфорт та інтерес молодшого школяра, підвищувати його мотивацію щодо глибшого опанування рідної мови, сприяти вихованню мовної особистості та свідомого громадянина України.

Логічно-сюжетні та фізіологічно-психологічні слайди обов'язково оформлюються за допомогою звуко- та відео інформації, оскільки мають привертати до себе увагу активну учнів. Її можуть супроводжувати різкі звуки музичних інструментів чи природні звуки (голоси тварин, звуки природних явищ), легко впізнавані музичні фрагменти тощо.

Отже, лінгводидактична презентація складається з чотирьох основних типів слайдів, кожен із них має своє місце, яке щоразу визначає вчитель, готуючись до уроку і оформлює у вигляді сценарію презентації, де має зазначати номер слайду, його тип і основний вміст (напр., табл. 1).

За допомогою такого сценарію вчитель надалі добирає чи розробляє власноруч необхідний текстовий, графічний, звуковий, ілюстративний та відеоматеріал і безпосередньо виконує презентацію в Power Point. Сценарій презентації

приєднується до плану-конспекту уроку і допомагає вчителю чітко орієнтуватися в електронному засобі навчання в ході його застосування на уроці, а також знову відтворювати й удосконалювати презентацію за необхідності.

Таблиця 1

Сценарій лінгводидактичної презентації до уроку «Усне та писемне мовлення»

Загальний фон: блакитний градієнтний

Кольори тексту й елементів оформлення: синій, темно-синій, жовтий, золотистий.

№ слайду	Тип слайду	Заголовок слайду	Вміст слайду
1	Фізіологічно-психологічний	Добридень!	<i>Звук:</i> пісня у виконанні Н.Бучинської «Це моя земля». <i>Відео:</i> панорамні відео українських краєвидів.
2	Логічно-сюжетний	Тема уроку	<i>Текст 1:</i> «Усне та писемне мовлення» <i>Текст 2.</i> Завдання уроку: дізнатися про форми мовлення, навчитися відрізнати їх одна від одної, скласти усні та письмові тексти. <i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик. <i>Графіка:</i> український орнамент.
3	Інформаційно-пояснювальний	Усне і писемне мовлення	<i>Ілюстрації:</i> сюжетні малюнки «Хлопчик читає газету» і «Дівчинка розмовляє по телефону». <i>Графіка:</i> український орнамент.
4	Фізіологічно-психологічний	Зорова хвилинка	<i>Відео:</i> Зорова хвилинка «Геометрична»

5	Інформаційно-пояснювальний	Усне і писемне мовлення	<p><i>Графіка:</i> анімована таблиця «Ознаки усної та писемної форм мовлення».</p> <p><i>Графіка:</i> український орнамент.</p> <p><i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик.</p>
6	Логічно-сюжетний	--	<p><i>Текст:</i> «Усне та писемне мовлення».</p> <p><i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик.</p> <p><i>Графіка:</i> український орнамент.</p> <p><i>Оформлення:</i> фон темно-синій, текст білий.</p>
7	Тренувально-контрольний	Перевір себе!	<p><i>Текст 1:</i> Які форми мовлення ти знаєш?</p> <p><i>Текст 2:</i> Чим людина сприймає усне мовлення? А писемне?</p> <p><i>Текст 3:</i> Чим людина відтворює усне мовлення? А писемне?</p> <p><i>Текст 4:</i> Яка форма мовлення не підготовлена зарані?</p> <p><i>Графіка:</i> український орнамент.</p> <p><i>Ефекти:</i> текст 1 (2,3,4) – анімація «Виникнення» + «Переміщення» за клацанням нагору слайда.</p>
8	Фізіологічно-психологічний	Фізкульт-хвилинка	<p><i>Відео:</i> Пісня «Веселкова».</p> <p>Слова: О. Кононенко. Музика: О.Жилінський</p>
9	Тренувально-контрольний	Виконай завдання	<p><i>Текст 1.</i> Прочитай подані тексти і визнач, до якої форми мовлення вони належать. Перепиши другий текст, дотримуючись правил оформлення діалогу.</p> <p><i>Текст 2.</i> Славиться моя Україна і родючими землями, і мелодійними піснями, величними походами</p>

		<p>славетних козаків та унікальними виробами народних майстрів. Я пишаюсь своєю землею! Я виросту та працюватиму на благо своєї держави разом з усіма. <i>Текст 3.</i> – Чи любиш ти свою країну? – Звичайно, Україна – це моя Батьківщина, з нею поєднане моє життя. – А рідна мова? Як ти ставишся до неї? – Я шаную та люблю її, і зараз вивчаю, щоб гарно знати. <i>Графіка:</i> український орнамент. <i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик.</p>
10	Фізіологічно-психологічний	Пальчикова гімнастика <i>Відео:</i> пальчикові гімнастики «Сонечко», «Метелик», «Пташка».
11	Логічно-сюжетний	-- <i>Текст:</i> «Усне та писемне мовлення». <i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик. <i>Графіка:</i> український орнамент. <i>Оформлення:</i> фон темно-синій, текст білий.
12	Тренувально-контрольний	Виконай тести <i>Текст 1:</i> ПРОДОВЖИ РЕЧЕННЯ, ВИБРАВШИ ПРАВИЛЬНИЙ ВАРІАНТ <i>Текст 2:</i> Усне мовлення сприймається а) зором; б) слухом; в) слухом і зором. <i>Текст 3:</i> Письмове мовлення відтворюється за допомогою а) звуків; б) букв; в) звуків і букв.
13	Логічно-сюжетний	Домашнє завдання <i>Текст:</i> виконати вправу № 25 на ст. 115 за зразком.

		<i>Графіка:</i> український орнамент. <i>Ілюстрації:</i> файли *gif – Мовка і Суржик.
14	Фізіологічно-психологічний До побачення!	<i>Звук:</i> пісня у виконанні Н.Бучинської «Це моя земля». <i>Відео:</i> панорамні відео українських краєвидів.

Окремим різновидом слайдів, що застосовуються переважно в складі лінгвотематичної презентації для нестандартних уроків повторення, узагальнення та систематизації вивченого є інтерактивні плакати (постери). Почасту такий плакат становить основу усього уроку, за допомогою системи гіперпосилань відкриваючи фрагменти теоретичного матеріалу чи практичних завдань. В інтерактивному плакаті на одному полі поєднуються ознаки інформаційно-пояснювальних, фізіологічно-психологічних та тренувально-контрольних слайдів (рис. 12).

Рис. 12. Інтерактивний плакат для уроку узагальнення та систематизації знань з розділу «Частини мови. Самостійні частини мови».

Розробка й виготовлення інтерактивних плакатів ґрунтується на широкому використанні системи гіперпосилань: у наведеному прикладі дитина має натиснути спочатку на вказівник із назвою частини мови, переглянути демонстрацію зі стислим теоретичним матеріалом про неї, а потім, здійснюючи уявну подорож, натискати на «кульки-перешкоди» і виконуючи пропоновані завдання, «очищувати» шлях для наступного мандрівника країною.

Для розробки інтерактивних плакатів існують спеціальні програми, що в он-лайн спосіб пропонують готові шаблони і вчителю достатньо вставити власні посилання, зробити відповідне оформлення тощо: Gloster (<http://edu.glogster.com/>), Thinglink (<https://www.thinglink.com/>), Padlet (ru.padlet.com). Однак, цієї мети можна досягти і в більш популярних безкоштовних додатках: Power Point, Publisher, Word та ін.

Запитання та завдання

1. До якого виду посібників належить мультимедійна презентація?
2. Укажіть різновиди мультимедійних презентацій із мови й розвитку мовлення. Дайте їх коротку характеристику.
3. Розкрийте поняття «мультимедійний урок», «урок із мультимедійною підтримкою», «урок із мультимедійним супроводом». Елементом якого із цих уроків виступають мультимедійні презентації з мови?
4. Назвіть типи слайдів, використовуваних в мультимедійній презентації з мови й розвитку мовлення. Дайте визначення кожного різновиду.
5. Укажіть функції ілюстрацій, звуку та відео на інформаційно-пояснювальних слайдах. Наведіть вимоги до їх використання та приклади реалізації на слайдах до однієї мовної теми.
6. Опрацюйте подані Інтернет-джерела: А. Новичков «Виды инфографики» (<http://comagency.ru/vidy-infografiki>); «Инфографика – новый метод подачи информации»

(http://yourbiznes.ru/index.php?option=com_k2&view=item&id=99:infografika&Itemid=1); Mixed Methods: the infographic (<http://www.visualbrains.info/mixed-methods-the-infographic/>).

Підготуйте доповідь на одну з пропонованих тем: «Інфографіка в сучасному світі та в освіті», «Способи виготовлення інфографіки», «Види та методи застосування інфографіки»

7. Охарактеризуйте вимоги до текстових інформаційно-пояснювальних слайдів. Розробіть власні приклади текстових слайдів для 2-го, 3-го, 4-го класів. Визначте кількість фреймів на кожному з них.

8. Оберіть мовну тему в підручнику з української мови (1 – 4 кл.) і розробіть до неї власні приклади кожного з різновидів інформаційно-пояснювальних слайдів з дотриманням необхідних вимог.

9. За допомогою однієї з указаних у пункті спеціальних програм розробіть приклад презентації-скрайбінгу для етапу пояснення нового матеріалу на уроці мови в початковій школі.

10. Охарактеризуйте зміст тренувально-контрольних слайдів лінгводидактичних презентацій. Розробіть власні приклади до однієї з мовних тем (2 – 4 кл.).

11. Укладіть план-конспект уроку мови в 4-му класі. Підготуйте й оформіть сценарій мультимедійної презентації до уроку. Виготовте презентацію за своїм сценарієм. Проаналізуйте відповідність цих складників уроку, відредагуйте в разі необхідності.

12. За допомогою вказаних у пункті програм розробіть приклад інтерактивного плакату до уроку узагальнення й систематизації знань, умінь і навичок молодших школярів у 3-му класі.

Навчальні мовні ігри

Дидактична гра в початковій школі, що враховує провідну діяльність дитини цього віку й природним шляхом подає їй нові знання, не лише відпрацьовує мовні уміння й навички, але й стимулює розвиток мовленнєвої креативності, творчого мислення, передбачає свідоме активне включення в навчально-ігровий процес, підвищуючи мотивацію вивчення мови, сприяє моделюванню мовленнєвих ситуацій та ін., а

тому має непересічне значення для опанування мови й розвитку мовлення молодших школярів.

У системі засобів електронної лінгводидактики навчальні мовні ігри належать до електронних практичних посібників із мови й мовлення, що в загальних рисах визначаються як практичні видання, призначені для оволодіння знаннями та навичками при виконанні будь-якої роботи, операції, процесу¹⁹ або як комп'ютерні програми (програмні середовища), призначені для формування й закріплення умінь, практичних навичок, використання теоретичних знань для вирішення практичних завдань і вправ²⁰.

Електронна навчальна мовна гра – електронний практичний посібник із мови й мовлення, комп'ютерна програма (програмне середовище), що має яскраво виражений ігровий сюжет і призначена для формування й закріплення мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

Л. Петухова, В. Співаковський та ін. наголошують, що комп'ютерні дидактичні ігри тренують пам'ять, логіку, координацію рухів, вміння планувати свою діяльність, знаходити інформацію, необхідну для досягнення поставленої мети. Ігри формують у дитини мотиваційну та інтелектуальну готовність використання комп'ютерних засобів для здійснення своєї діяльності. Ігрова діяльність – це багатоскладовий і продуктивний процес, структура якого включає інтелектуальну, пізнавальну, пошукову, проектну та інші форми прояву творчої активності²¹.

---

¹⁹ Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017–95 — Державний стандарт України. – [Чинний від 1995–02–23]. – К.: Держстандарт України, 1995. – С. 14.

²⁰ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.

²¹ Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – С. 39.

С. Іванова, Т. Соколовська вказують, що комп'ютерні ігри-заняття складаються з пояснення (визначення установки на гру), гри на комп'ютері (основна частина), аналізу гри, оцінки самих результатів і способів їх досягнення, зняття напруги (заклучна частина). Згідно з гігієнічними вимогами тривалість безперервного виконання завдань комп'ютерних ігор не повинна перебільшувати в 1 класі – 10 хвилин, у 2 – 4-х класах – 15 хвилин²². Це – максимальний час, протягом якого учні певного віку можуть концентрувати увагу. Як показують педагогічні спостереження, при збільшенні тривалості роботи можуть виявлятися ознаки стомлення, у результаті чого учні починають припускатися помилок, яких не було на початку гри.²³

Перевагами і критеріями педагогічної ефективності застосування комп'ютерних ігор у навчальному процесі О. Жосан зокрема вказує економію часу педагога, наявність зворотного зв'язку, модернізацію змісту навчання та ін. Серед відмінностей комп'ютерних ігор від інших засобів електронного навчання (підручників, навчальних посібників) автор зауважує, що вони включають як віртуальний світ, у якому є місце дитині з різноманітними сюжетними схемами поведінки, так і певний набір завдань, вправ або тестів. Крім того, на кожному рівні існує певна послідовність руху, такі блоки, яких не можна обминути тощо. На думку О. Жосана, ці відмінності створюють певні дидактичні та методичні особливості використання навчально-ігрових посібників:

- у процесі використання навчальних ігор в учнів може бути задіяна значна кількість аналізаторів (зоровий, слуховий,

---

²² Соколовська Т.П. Електронні засоби навчання: позитивні й негативні фактори використання їх у навчанні / Т. П. Соколовська / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : Ін-т педагогіки НАПН України, 2010. – С. 120 – 124.

²³ Іванова С.М. Вплив комп'ютерних ігор на формування елементів логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку [Електронний режим] / Іванова С.М. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07ismaps.html>. – Назва з екрану..

руховий, тактильний), тому слід застосовувати ці електронні посібники в навчальному процесі початкової школи якомога частіше;

- навчальні ігри найефективніше використовувати в індивідуальній (груповій) роботі на уроці чи самостійній позакласній (гуртковій) або домашній роботі;

- можна застосовувати ігри і в процесі фронтальної роботи на уроці (як наочність), але це швидше виняток із правил, оскільки цей засіб створено саме для самостійної роботи учнів;

- найефективніше використовувати навчально-ігровий посібник на уроках повторення, узагальнення матеріалу та контролю знань і вмінь учнів, інколи – і на комбінованих уроках²⁴.

В. Волинський, О. Жосан, Ю. Жук, Н. Новикова та ін. вказують, що впровадження ігрового комп'ютерного посібника у навчально-виховний процес доцільно проводити у три етапи, кожен з яких має своє завдання, мету і відповідну структуру:

1. Стимулюючо-підготовчий етап передбачає активізацію, стимулювання зацікавленості учнів у пізнавальній діяльності, ознайомлення їх з алгоритмами вирішення пізнавальних завдань, принципами роботи з ігровим посібником. На цьому етапі переважаючими будуть фронтальні форми роботи. Пріоритет надається таким методам навчання: бесіда, пояснення, демонстрація.

2. Настановчо-дослідницький етап спрямований на оволодіння учнями навичками здійснення пізнавальної діяльності із застосуванням мультимедійних засобів. У процесі навчальної діяльності із застосуванням фронтальних і

---

²⁴ Жосан О.Е. Мультимедійний навчально-ігровий посібник: педагогічні можливості та вимоги /Центр методичної та соціально-психологічної служби м. Кіровограда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/жосан1.doc. – Назва з екрану.

групових форм роботи учні тренуються, набувають досвіду використання ігрового посібника у власній пізнавальній діяльності. Усі компоненти цієї діяльності (пізнавальне завдання, пізнавальна дія, самоконтроль та самооцінка) мають виконуватися та усвідомлюватися на основі наслідування вчителя або спільно з ним. На цьому етапі перевага надається проблемним методам навчання.

3. Самостійно-дослідницький етап передбачає створення умов для безпосередньої самостійної пізнавальної діяльності учнів із використанням мультимедійних технологій. На цьому етапі учні самостійно визначають проблему, планують свої дії для її вирішення, здійснюють пошукову діяльність, використовуючи навчально-ігровий посібник за умов мінімальної допомоги вчителя. Характерною особливістю цього етапу стає пріоритетність групових та індивідуальних форм роботи у проектах різних типів (дослідницьких, інформаційних, творчих) з безпосередньою гнучкою координацією з боку вчителя. У ході третього етапу учні самостійно працюють з ігровим посібником²⁵.

Розглянемо наявні на сучасному ринку педагогічних програмних засобів України навчально-мовні ігри та можливості їх використання в процесі урочної й позаурочної роботи щодо формування лінгвістичної та комунікативної компетентності молодших школярів. Найбільше зібрання такої навчально-мовної продукції локального характеру наявне на сайті «Українська програма» (ukrprog.com), що дозволяє оглянути весь потенціал електронних засобів навчання мови в початковій школі України, а також придбати необхідну електронну продукцію.

---

²⁵ Жосан О.Е. Мультимедійний навчально-ігровий посібник: педагогічні можливості та вимоги / Центр методичної та соціально-психологічної служби м.Кіровограда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/жосан1.doc. – Назва з екрану.

Однією із перших на ринку електронних видань для початкового курсу мови з'явилася навчальна гра видавництва «Сорока-Білобока» з головною героїнею Грамотійкою: для 2 класу – «Грамотійка допомагає звірятам», для 3-го – «Грамотійка будує місто», для 4-го – «Грамотійка та її друзі» (автори: В. Гуцуляк, В. Наліжитий, 2008 р.).

Усі частини гри реалізовані технічно однотипно: постать головної героїні Грамотійки наявна на екрані постійно, вона проголошує завдання і дає голосовий коментар відповіді учня («Молодець!», «Відмінно!», «Спробуй ще!» та ін.). У різних частинах гри молодший школяр має натиснути на безбарвні фігурки лісових тваринок чи зображення будівель в місті і розпочати виконання завдання.

На користь авторів програмного засобу слід вказати багаторазове повторення однотипних вправ у кожному пункті гри, що сприятиме відпрацюванню стійких і різнопланових умінь і навичок з одного мовного правила. Так, потрапивши до зайчика, другокласник має виконати завдання на добір антонімів. Завдання повторюється 6 разів, але в різних варіантах антонімічних слів і сполучень слів: іменники, прикметники, дієслова, прислівники, прийменники з іменниками та ін. (рис. 13).

Рис. 13. Сторінка із мовним завданням електронної навчальної гри «Грамотійка допомагає звірятам» для 2 класу.

У кожній частині гри різна кількість пунктів, які має відвідати школяр (від 8 до 13), проте принцип збільшеної складності від однієї частини до іншої витримано гарно як за рахунок ускладнення самих вправ, так і через долучення завдань на розвиток логічного мислення, просторових уявлень, виховних елементів та ін. Наприклад, у третій частині гри дитина має вже не просто зайти на певний пункт і виконати завдання, але й додатково зібрати іграшковий корабель, прибрати розкидані книжки та ін. (рис. 14).

Рис. 14. Сторінка із загальноінтелектуальним та мовним завданням електронної навчальної гри «Грамотійка та її друзі» для 4 класу.

До позитивних рис навчально-мовних ігор із Грамотійкою слід віднести також відчутний акцент на розвиток мовлення учнів. Якщо в першій частині таких завдань практично немає, то в другій і особливо в третій частині робота з відпрацювання мовленнєвих умінь і навичок посідає чільне місце.

Подібним виданням «Сороки-Білобоки» є також навчальна гра «Аліса вивчає українську мову» (2009 р.), проте в ній висвітлено лише деякі мовні теми, добір досить

епізодичний: «Текст», «Слова ввічливості», «Алфавіт», «Частини мови», «Перенос слів з рядка в рядок».

Проаналізовані навчальні ігри видавництва «Сорока-Білобока» враховують методичні особливості формування мовних та мовленнєвих умінь і навичок, проте графіка їх виконання на сьогодні виглядає дещо застарілою, що, звичайно, не позбавляє цих ігор навчального ефекту.

Якісними прикладами навчально-мовних ігор для учнів початкової школи є також електронні додатки до дитячого журналу «Пізнайко» (2010 р., 2011 р.): «Абетка», «Читання», «Мовлення», «Дрібна моторика», «Етикет». Усі випуски ігор мають однаковий за логікою дій учня сюжет, невелике поле дії, досить якісну сучасну графіку, враховують інтереси молодших школярів. За сюжетом гра подібна до «Грамотійки» та «Аліси»: наприклад, у грі «Розвиток мовлення» (2010 р.) герой Пізнайко має поступово пройти 5 пунктів, відвідуючи тварин на фермі, і виконати в кожному з них 5 – 7 завдань на розвиток мовлення. Слід із позитивного боку відмітити, що автори гри намагалися і врахувати, і пов'язати між собою у завданнях фонетичний, лексичний та граматичний лади мовлення.

Як зазначалося вище, на уроках мови в початковій школі можна застосовувати фрагменти цих навчальних ігор на етапах відпрацювання мовних умінь і навичок, актуалізації опорних знань, під час повторення та узагальнення вивченого на початку навчального року, а також на уроках узагальнення та систематизації знань із розділу. У всіх цих випадках методика роботи з навчальною грою на уроці подібна, адже вчитель у початковій школі користується переважно колективними засобами перегляду зображення, а навчальні ігри здебільшого призначені для діалогу «учень – комп'ютер».

Відтак за наявності в класі інтерактивної дошки навчальні ігри мають стати елементом закріплення знань, перевірки домашнього завдання чи актуалізації опорних

знань майже кожного уроку мови. Навчальна гра одного учня чи групи учнів із маніпулятором біля дошки та спостереження за цим процесом інших учнів класу не лише позитивно впливає на якість уроку, але й враховує безліч психологічних, дидактичних та методичних чинників.

У разі застосування екрану, учитель може лише демонструвати фрагмент гри для колективного усного виконання завдання, і таке використання навчальних ігор на уроці не може бути частим, оскільки позбавляє гру основного її чинника – активності й дієвості самого учня. Відповідно в такому випадку доцільніше застосовувати навчальні ігри, як вказувалося вище, у індивідуальній, позакласній та самотійній роботі учнів.

Запитання та завдання

1. До якої групи засобів електронної лінгвометодики належать навчально-мовні ігри?
2. Розкрийте роль і значення електронних навчально-мовних ігор на уроках мови й розвитку мовлення в початковій школі.
3. Які методичні етапи роботи з електронною навчальною грою на уроці?
4. Назвіть різновиди навчально-мовних ігор, наявних на ринку педагогічних програмних засобів України для початкової школи. Охарактеризуйте їх структурно-змістове наповнення.
5. Які методичні особливості має використання фрагментів навчально-мовних ігор на уроках мови й розвитку мовлення в початковій школі.
6. Розробіть фрагмент уроку мови, проілюструвавши застосування навчально-мовної гри.

Мовні тренажери

За загальним визначенням, навчальні тренажери становлять собою комп'ютерні програми, призначені для

формування і закріплення умінь та практичних навичок, опанування методів, процедур виконання певних видів навчальної або професійної діяльності, а також для здійснення самопідготовки²⁶.

Із визначення видно, що відмінність між навчально-мовними іграми та мовними тренажерами досить незначна, оскільки обидва ці види електронних посібників спрямовані на відпрацювання мовних умінь і навичок і передбачають виконання навчально-мовних дій. Різниця полягає в наявності чи відсутності ігрового сюжету – у іграх він є, а в тренажерах дітям пропонується лише перелік одноманітних мовних дій (аналогічно до фізичних тренажерів, що вимагають монотонного навантаження певної групи м'язів).

Електронний мовний тренажер – електронний практичний посібник із мови, комп'ютерна програма, призначена для формування і закріплення мовних умінь і навичок шляхом багаторазового виконання мовних завдань одного типу.

У методичному сенсі навчально-мовна гра більше відповідає специфіці молодшого шкільного віку, проте мовні тренажери точковою дією більше впливають на формування певних мовних навичок. Зважаючи на те, що межа між різними видами електронних посібників із мови та розвитку мовлення для початкової школи почасти досить умовна, до складу електронних тренажерів видавці залучають і інші види засобів. Наприклад, серія електронних тренажерів «Українська мова» (1 кл., 2 кл. і т.д.) видавництва «Основа» – інтерактивні посібники для учнів, спрямовані на засвоєння в цікавій, ігровій формі навчального матеріалу з розділів навчальної програми початкового курсу мови (рис. 15).

---

²⁶ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.

Посібник містить теоретичний матеріал, тренувальні вправи різного рівня складності з кожної теми розділів курсу. Для перевірки засвоєння учнями теми в кінці кожного розділу пропонується гру-ходилку. Усі матеріали тренажерів супроводжуються дикторським текстом²⁷.

Рис. 15. Головна сторінка електронного тренажера «Українська мова. 1 клас».

Слід зауважити, що в цих мовних тренажерах наявні елементи ігрового забарвлення та посилання на теоретичний матеріал, однак вони незначні за обсягом – основу посібника все ж становлять мовні вправи (рис. 16).

Аналогічною серією тренажерів видавництва «Основа» є «Вивчаю словникові слова», що містить різні види вправ для вивчення словникових слів, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти за період навчання у кожному класі початкової школи. Автори справедливо зазначають, що словникові слова становлять складність для молодших школярів через те, що правил для їх написання немає або діти

²⁷ Видавнича група «Основа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://book.osnova.com.ua/book/4228>. – Назва з екрану..

ще їх не знають, а перевірити їх спорідненими словами неможливо.

а)

Рис. 16. Сторінки електронних тренажерів: а) сторінка із завданням («Українська мова. 1 клас»); б) сторінка з теоретичним матеріалом.

б)

Наведені в тренажері завдання мають навчальний та розвивальний характер і допоможуть учням легко запам'ятати словникові слова, передбачені розділом «Правопис». На диску подано цікаві ігрові завдання (рис. 17).

Рис. 17. Головна сторінка електронного тренажера «Вивчаю словникові слова. 1 клас».

Разом зі значною кількістю позитивних ознак, як-от: елементи схвалення після правильно виконаних завдань, музичний супровід, візуалізація словникових слів, одночасне звучання звукозапису загадки, відгадкою до якої є словникове слово, і демонстрація її графічного запису та ін., – ці навчальні засоби містять деякі методичні «огріхи» (напр., «голосні букви»), тому мають обачливо застосовуватися вчителем на уроках мови в 1 класі.

Розробники цих електронних тренажерів слушно вбачають їх роль і місце не лише у відпрацюванні мовних умінь і навичок першокласників, але і в повідомленні нового матеріалу, фронтальній та груповій роботі на уроках, контролі та обліку мовних умінь, характеризують як засіб індивідуальної, самотійної, домашньої роботи тощо.

Іще одна серія електронних тренажерів видавництва «Основа» – «Корисні канікули», присвячена підтримці практичних мовних навичок, отриманих за певний рік навчання в початковій школі, під час літніх канікул. Цю серію вирізняють з-поміж інших більше ігрових елементів, нестандартний підхід до узагальнення та систематизації знань – у вигляді захопливої подорожі із завданнями, поділеними за місяцями літніх канікул (рис. 18).

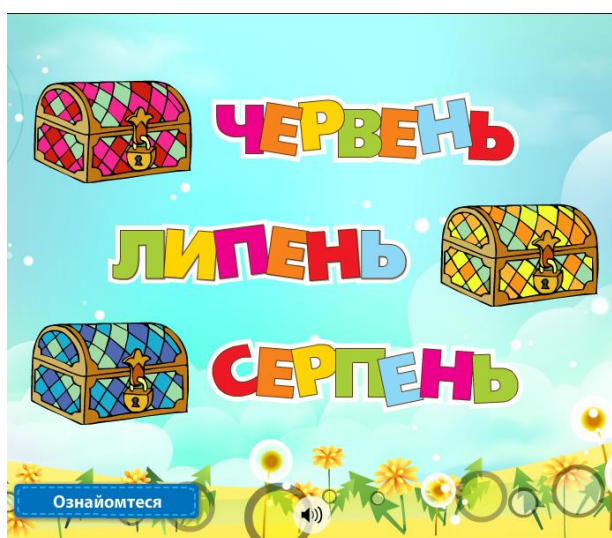

Рис. 18. Головна сторінка електронного тренажера «Корисні канікули. 2 клас».

Упродовж 30 днів учні знайомляться з цікавими героями, які допомагають їм розв'язувати завдання. На думку авторів, тренажер допоможе учителеві грамотно організувати літній відпочинок молодших школярів, підвищити рівень мотивації й активізації діяльності дітей у позаурочний час, а також отримати надійного помічника у здійсненні контролю знань і вмінь учнів.

Важливою групою електронних мовних тренажерів є правописні, спрямовані на вироблення орфографічних та пунктуаційних умінь і навичок молодших школярів. Необхідність тренажерів такого типу в навчальному процесі на уроках мови й мовлення обґрунтовується тим, що орфографія – наскрізний мовний матеріал у навчальній програмі з української мови, який передбачає відпрацювання складної механічної навички правопису, що відбувається лише шляхом багаторазового виконання мовних вправ. Відомими в Україні є такі правописні тренажери: «Українська мова. Диктанти для учнів 2 – 3 класів» (2007 року випуску, нині знятий із виробництва), та «Дитячий тренажер грамотності» (ТМ «Сорока-Білобока»), що вміщує три види тренажерів (рис. 19).

Рис. 19. Головна сторінка електронного тренажера «Дитячий тренажер грамотності».

Загальна кількість диктантів на диску – 300, що задовольняє основну вимогу багаторазового повторення мовної дії для відпрацювання мовної навички. Малюнкові диктанти спрямовані на закріплення знання українського алфавіту та вміння розставляти слова в алфавітному порядку; словникові класифікуються за темами: «Ненаголошені е, и», «Дзвінки і глухі приголосні», «Подовжені приголосні звуки» та ін.; вибір текстових диктантів йде за назвою та за кількістю слів у диктанті, а сам диктант передбачає слухове або зорове сприйняття тексту та друкування його в окремому віконечку інтерфейсу програми. Правильність написання у всіх видах тренажерів перевіряється одразу і пройти далі цим тренажером, не виконавши правильно попереднього завдання, неможливо.

Отже, обираючи один із пропонованих видів тренажерів дитина має виконати низку однотипних завдань на словниковому чи текстовому рівні (рис. 20).

Рис. 20. Сторінки тренажерів електронного посібника «Дитячий тренажер грамотності».

Наразі ці тренажери є практично єдиним зразком правописних тренажерів, хоча наявна потреба в значно більшій їх кількості для кожного класу початкової школи. Дещо проблему вирішує сайт «Самоучка» (www.samouchka.com.ua/ukr/), де вміщено певну кількість мовних тренажерів, зокрема й правописного спрямування

(рис. 21), проте більшість із них спрямовано на відпрацювання фонетичних, лексичних, граматичних та ін. навичок.

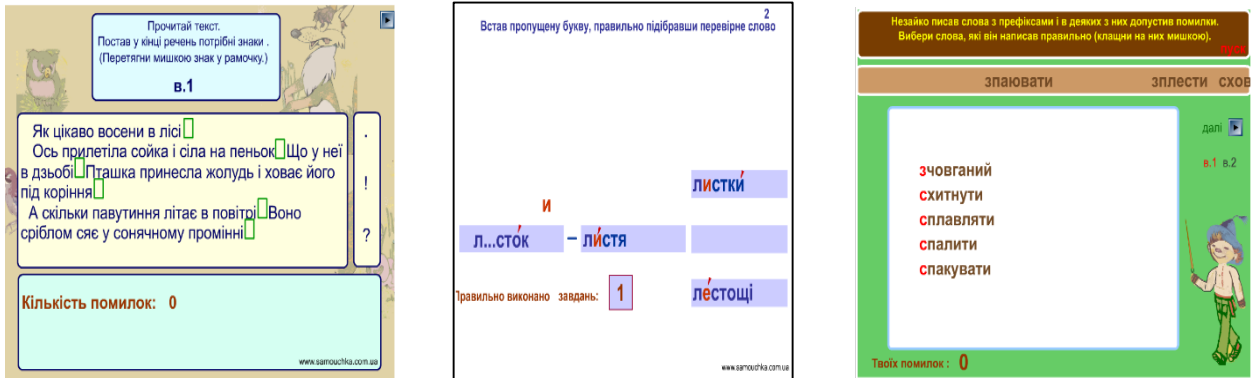

Рис. 21. Приклади мовних тренажерів на сайті «Самоучка» (www.samouchka.com.ua/ukr/).

Існують і окремі програми, за допомогою яких учитель може самостійно розробляти мовні тренажери, наприклад, LearningApps – он-лайн програма для створення інтерактивних модулів, зокрема й мовних вправ. Програма вимагає лише реєстрації на сайті (<http://learningapps.org/>) і надає можливість на основі використання текстового матеріалу чи малюнкового створювати мовні вправи таких типів: «Знайди пару», «Класифікація», «Пазл «Відгадаймо!», «Відповідність у сітці», «Сортування малюнків», «Таблиця відповідностей», «Заповнення пропусків» та ін. (рис. 22, рис. 23).

За допомогою програм такого типу вчитель може легко створювати як мовні тренажери потрібного йому обсягу та тематичного спрямування, так і контрольні матеріали: тести, вікторини тощо.

Отже, електронні мовні тренажери пропонують молодшим школярам багаторазово повторювані мовні дії для відпрацювання міцних мовних навичок, що сприяє урізноманітненню їхньої навчально-мовної діяльності, підвищує зацікавленість, поглиблює мотивацію опанування

рідної мови та ін. Усе це вказує на необхідність постійного використання електронних мовних тренажерів у системі засобів електронної лінгвометодики в початковій школі.

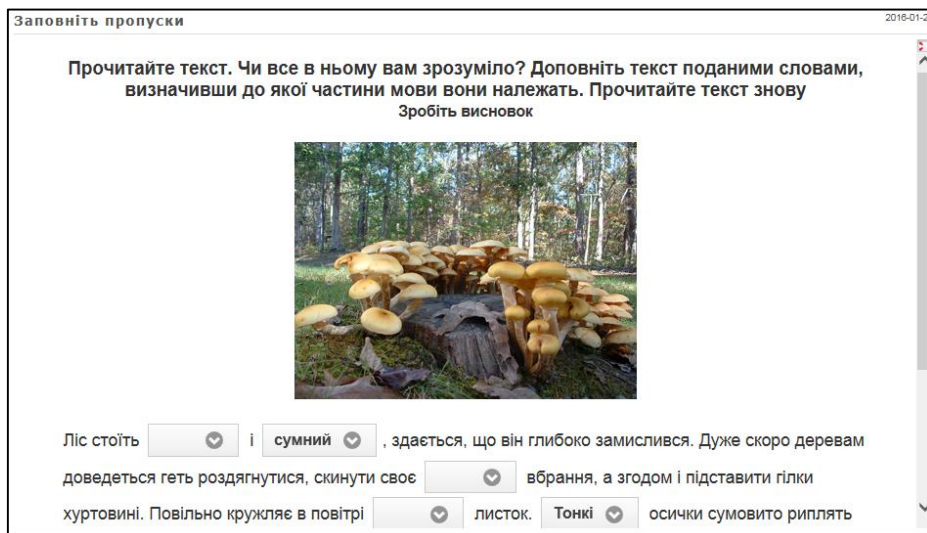

Рис. 22. Вправа на стилістичний експеримент, створена на основі завдання типу «Заповніть пропуски» на сайті LearningApps (вигляд перед виконанням учнем).

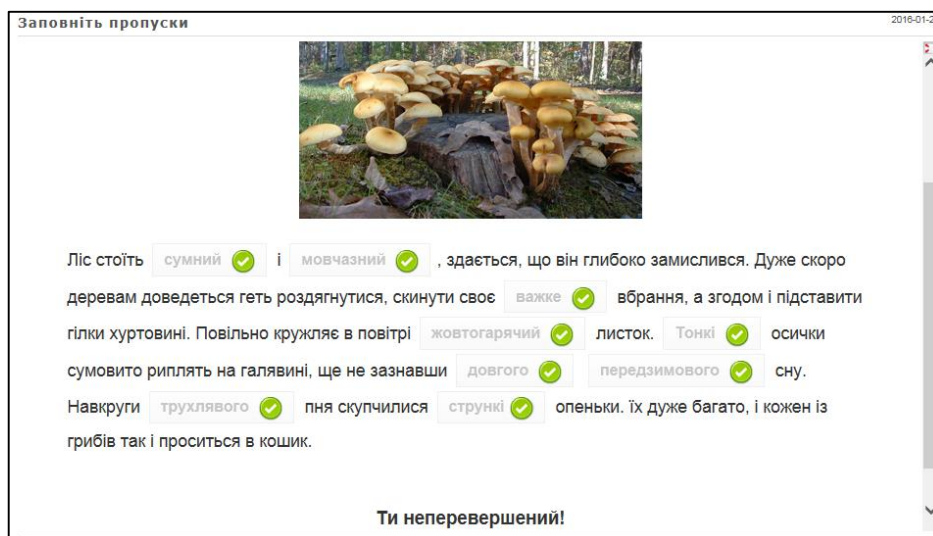

Рис. 23. Вправа на стилістичний експеримент, створена на основі завдання типу «Заповніть пропуски» на сайті LearningApps (вигляд після правильного виконання учнем).

Запитання та завдання

1. На основі загального тлумачення тренажерів як засобів навчання сформулюйте визначення поняття «мовні тренажери».

2. Поясніть відмінність навчально-мовних ігор і мовних тренажерів, зважаючи на те, що обидва засоби належать до групи практичних посібників.

3. За допомогою змісту пункту та власного пошуку в мережі Інтернет назвіть і охарактеризуйте мовні тренажери, наявні на ринку педагогічних програмних засобів України.

4. Обґрунтуйте важливість застосування мовних тренажерів під час формування правописної грамотності молодших школярів.

5. За допомогою програми LearningApps розробіть мовний тренажер з обраної орфографічної чи пунктуаційної теми. Складіть фрагмент уроку, показавши методику роботи з ним на уроці мови.

Інтерактивні кросворди з мови

Інтерактивний кросворд становить собою посібник, спрямований на перевірку знань учнів у ігровій формі, традиційній для кросвордів – розгадування зашифрованих слів, що проводиться в мережевий чи локальний спосіб. Цей вид засобів виокремлено на основі специфіки, що вирізняє інтерактивні кросворди з-поміж інших: в них представлено ігровий, тренувально-контрольний та інтерактивний елементи.

Із методичного боку, інтерактивні кросворди «...розширюють кругозір, допомагають краще орієнтуватися в постійно зростаючому потоці інформації. Розв'язування їх тренує пам'ять, розвиває кмітливість, учить працювати з довідковою літературою, спонукає до поглиблення знань, виробляє вміння доводити розпочату справу до кінця»²⁸. За метою застосування Л. Петухова, В. Співаковський та ін. об'єднують всі кросворди в три групи: поточні (перевірка базових знань учнів за поточним матеріалом), тематичні

---

²⁸ 55. Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – С. 39

(перевірка базових і додатково отриманих знань із певної теми) та узагальнювальні (загальна перевірка знань)²⁹.

На заняттях із мови й розвитку мовлення поточні інтерактивні кросворди найбільш доцільно використовувати під час вивчення лексичного, морфемного та морфологічного матеріалу, оскільки він містить значну кількість мовних термінів, знання яких слід перевіряти постійно. Незважаючи на це, поточні інтерактивні кросворди не можуть бути елементом кожного уроку, адже вимагають значну кількість часу як під час підготовки, так і реалізації на уроці. Крім того, поточні кросворди менші за обсягом від інших видів: вони містять від 3 до 5 термінів та мовних понять.

Тематичні інтерактивні кросворди можуть бути елементом як традиційного, так і нестандартного уроку повторення, узагальнення та систематизації вивченого, зокрема застосовуватися на етапі узагальнення мовної теорії: використання кросворду допоможе учителю організувати цей етап у цікавій ігровій формі, а учням – якомога повніше пригадати матеріал із розділу. Цей вид кросвордів більший за обсягом, робота над ним може охоплювати від 15 хв. (перевірка теорії) до цілого уроку (завдання кросворду містять і теоретичні, і практичні мовні запитання).

Узагальнювальні інтерактивні кросворди спрямовано на перевірку мовних знань із декількох тем (семестровий, річний контроль), тому обсяг їх найбільший з-поміж інших видів і застосовуються вони досить зрідка, коли, на думку вчителя, дидактичний ефект переважає над обсягом зусиль для розробки такого кросворду та витратою часу на його використання на уроці.

За методикою застосування кросворди можна поділити на контрольні та демонстраційні. Під час використання контрольного інтерактивного кросворду на уроці чи в

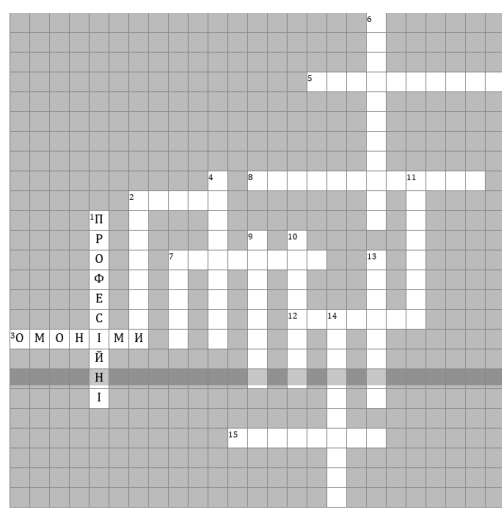
²⁹ Там само.

позаурочній роботі молодші школярі мають вводити окремі букви слова-відгадки у відповідні клітинки кросворду і перевіряти їх правильність (технічно в кросворд закладається приймання будь-якої відповіді або лише правильної відповіді). При цьому передбачається можливість заміни слова-відповіді. Демонстраційний інтерактивний кросворд не потребує введення букв слова-відповіді взагалі, адже вони закладаються у відповідні клітинки під час створення кросворду, а на уроці після колективного відгадування слова з'являються у «своїх» клітинках за допомогою попередньо закладеної анімації.

Обидва види інтерактивних кросвордів мають свої методичні переваги, що обумовлюють переважну сферу та форми їх застосування. Так, контрольні інтерактивні кросворди найбільш ефективні під час самостійної, індивідуальної, позакласної роботи молодших школярів із мови й мовлення і передбачають індивідуальну чи групову форму опрацювання. Демонстраційні кросворди можуть стати цікавим елементом, своєрідною «родзинкою» етапів актуалізації опорних знань із мови, закріплення та перевірки вивченого матеріалу, узагальнення знань молодших школярів уроків мови й мовлення різних типів: від вивчення нового матеріалу до повторення, узагальнення та систематизації знань. Найбільш ефективною для демонстраційних інтерактивних кросвордів є колективна форма опрацювання.

Вочевидь, що дидактичні переваги інтерактивних кросвордів дещо зменшуються за рахунок відносної технічної складності їх розробки й використання на уроці. Наразі для розробки інтерактивних кросвордів контрольного типу існує низка електронних ресурсів, що миттєво утворюють «тіло» кросворду, потрібно лише ввести слова та тексти питань, проте всі вони вимагають он-лайн застосування, що не завжди можливо на уроці мови й розвитку мовлення в початковій школі, а також не передбачають використання іншого

інтерфейсу, крім заданого програмою. Напр., програма *Cross* (<http://cross.highcat.org>) досить легка в застосуванні, швидко утворює інтерактивний кросворд, що має такий вигляд (рис. 24):

По горизонталі:

2. Значення слова, що позначає звичайну назву предмета, властивості чи дії

По вертикалі:

1. Слова, що використовують люди однієї професії

Рис. 24. Приклад інтерактивного кросворду з розділу «Значення слова», розробленого за допомогою програми *Cross* (<http://cross.highcat.org>)

Як бачимо, програма пропонує досить простий інтерфейс, що не вповні відповідає віковим особливостям молодших школярів. Аналогічна картина і в програмі *Фабрика кросвордів* (<http://puzzlecup.com/crossword-ru/>) (рис. 25).

Інші програми зі створення контрольних кросвордів онлайн мають подібні функції та інтерфейс, що зменшує ефективність їх використання в навчальному процесі на уроках мови й мовлення в початковій школі.

Найбільш доступним способом оформлення інтерактивних кросвордів демонстраційного типу, хоча й більш трудомістким, виступає PowerPoint. За допомогою клітинок таблиці з анімованим текстом створюється кросворд одного із трьох основних типів: лінійний кросворд на одному

слайді, кросворд з тригерами та гіперпосиланнями та кросворд з віртуальною клавіатурою³⁰.

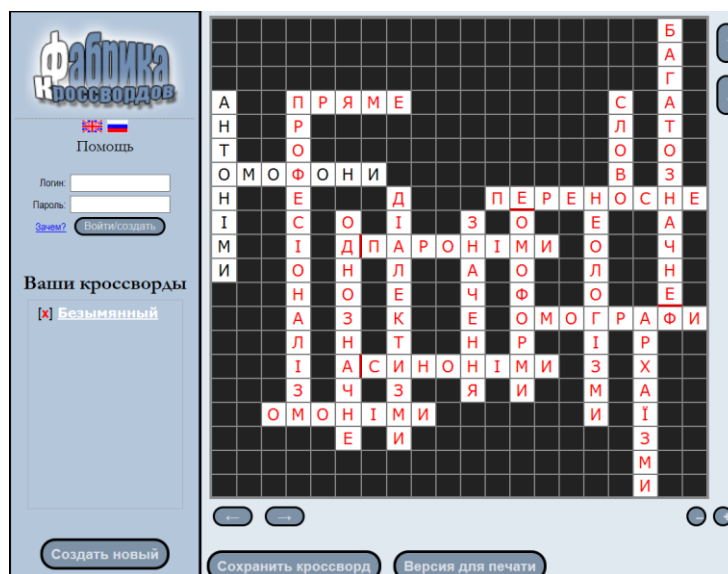

Рис. 25. Приклад інтерактивного кросворду з розділу «Значення слова», розробленого за допомогою програми «Фабрика кросвордів» (<http://puzzlecup.com/crossword-ru/>)

Способи та методика розробки цих видів демонстраційних кросвордів широко представлені в мережі Інтернет, хоча, слід зазначити, що для їх виготовлення бажано мати готове «тіло» кросворду, яке швидко і якісно можна розробити за допомогою однієї з описаних вище програм для створення контрольних кросвордів.

Безперечно, інтерактивні кросворди демонстраційного типу потребують значних зусиль і часу вчителя під час їх розробки й технічної реалізації, однак саме цей тип інтерактивних кросвордів найбільш придатний для роботи з молодшими школярами, адже слайд із кросвордом в PowerPoint можна належним чином оформити, дотримуючись як вікових норм сприймання й концентрації уваги учнів, так і

³⁰ Дидактор: дидактика, мультимедійні уроки и педагогична техніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://didaktor.ru/kak-podgotovit-animirovannyj-krossvord/>. – Назва з екрану.

загальних лінгводидактичних вимог до засобів електронної лінгвометодики в початковій школі.

Запитання та завдання

1. Охарактеризуйте різновиди інтерактивних кросвордів за метою застосування. Наведіть власні приклади, указуючи мовну тему та обсяг знань, який узагальнюватиметься й перевірятиметься за допомогою інтерактивного кросворду.

2. Доберіть приклади мовних тем для використання на уроці інтерактивних кросвордів, різних за методикою застосування.

3. За допомогою змісту пункту та власного пошуку в мережі Інтернет назвіть і охарактеризуйте спеціальні програми для розробки інтерактивних кросвордів. Проаналізуйте доцільність їх застосування для створення кросвордів для початкової школи.

4. Розробіть інтерактивний кросворд з тригерами та гіперпосиланнями або з віртуальною клавіатурою в PowerPoint до однієї з обраних раніше мовних тем.

Навчально-мовні посібники

Електронний навчально-мовний посібник – засіб електронної лінгвометодики, у якому поєднано теоретичний та практичний мовний матеріал, що доповнює чи частково замінює підручник у межах певної мовної теми (розділу, року навчання та ін.).

Серед електронних лінгвометодичних посібників навчально-мовний – найбільш узагальнений різновид, адже, на відміну від інших, він вміщує не однотипний (презентаційний, практично-мовний, тренувальний, контрольний тощо) матеріал, а системно об'єднує його в межах певної мовної теми (розділу, року навчання та ін.), що наближає навчальний посібник до підручника, проте відмінністю є відсутність жорстких вимог щодо структурно-змістової організації та обсягу посібників, їх варіативність.

Так, навчально-мовний електронний посібник може вміщувати матеріал відповідно до навчальної програми, а може подавати додаткові відомості з мови й мовлення, у посібнику може подаватися матеріал як теоретичного, так і практичного або теоретико-практичного характеру з однієї мовної теми, розділу, року навчання чи усього початкового курсу мови і т.ін.

Л. Петухова, В. Співаковський та ін. вказують також на різну мету застосування електронних посібників та їх дидактичну роль: «Особливістю електронного посібника є те, що він може бути і довідником, і тренажером, і репетитором. Організаційно-технологічні можливості застосування електронних посібників полягають, перш за все, у можливості працювати в різних режимах. За таких умов учні навчаються в зручній для них час, у зручному місці і відповідному темпі, тим самим забезпечуються вимоги комфортності й зручності роботи з ними. ... якщо оцінювати програмний продукт за тим, як часто його можна використати, то кращим у цьому випадку є електронний навчальний посібник, бо його можна використати як на одному, так і на різних уроках»³¹.

Якісним прикладом навчально-мовного посібника є педагогічний програмний засіб «Українська мова» компанії «Атлантик» серії «Дитяча колекція». Хоча розробники презентують його як навчальну програму з елементами гри, є сенс називати це видання навчально-мовним посібником, оскільки матеріал у ньому структуровано за основними розділами програми з мови для 2 – 4 класів, подано значну кількість теоретичної мовної інформації, передбачено не лише подання навчального матеріалу, але й закріплення, узагальнення й перевірку набутих знань, умінь і навичок.

---

³¹ Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – С. 38

До безсумнівних переваг посібника належить застосування персонажами підручника питомих українських висловів та значну кількість додаткового теоретичного матеріалу з кожного розділу, своєрідних «мовних цікавинок», що, безсумнівно, підвищуватимуть в учнів рівень мотивації опанування мовного матеріалу.

Головні герої ігрового сюжету гри – Вовк Панас та Лисичка – поступово проводять молодшого школяра теоретичними розділами програми з української мови: «Мова, мовлення і письмо», «Цеглинки мови», «Будуємо текст», «Речення», «Гра слів», «Будова слова», «Частини мови», «Веселий правопис». Розділи подано в чіткому порядку, що відповідає навчальній програмі, перейти до кожного наступного можна лише після повного проходження попереднього (рис. 26).

Рис. 26. Представлення мовних рівнів у мультимедійному посібнику «Українська мова» («Атлантик»)

Усередині кожного рівня на дитину чекають 8 – 9 цікавих персонажів у вигляді букв українського алфавіту та котика-Муркотика. При наведенні мишки на певного персонажа він починає рухатися і видавати звуки чи говорити цікаві фрази. Усе це супроводжує інструментальна музика – питоми

українські мотиви. Завершується кожен рівень проходженням тестів із 10 тестових завдань за змістом прослуханого матеріалу (рис. 27). Якісна анімація, красивий етнокультурознавчий інтерфейс, урахування лінгвометодичних, педагогічних та психологічних норм, легка інсталяція та використання за наявності диска – усе це дозволяє оцінити якість педагогічного програмного засобу на високому рівні.

Рис. 27. Вміст теоретико-практичних сторінок «Гра слів» та тестова сторінка електронного посібника «Українська мова» («Атлантик»).

Разом із тим, виклад усього матеріалу початкового курсу мови у вигляді орієнтовно 70 мультимедійних фрагментів вказує на можливість не досить частого застосування цього засобу на уроках мови в 1 – 4 класах: близько 24 разів на рік.

Відтак навчально-мовні електронні посібники – незамінні помічники вчителя як на уроці, так і в позаурочній, зокрема самотійній і домашній, роботі молодших школярів, адже всі інші різновиди електронних лінгвометодичних посібників мають обмежене коло застосування, а навчально-мовний посібник – сприятливий засіб для постійного системного застосування. Крім того, на відміну від електронного підручника, навчально-мовний посібник

учитель у змозі розробити й виготовити самотійно за допомогою загальнодоступного програмного забезпечення, що дозволить йому врахувати типові особливості класу, його гендерну специфіку, інтереси молодших школярів, опрацювати додаткові краєзнавчі відомості тощо.

Першим кроком розробки електронного навчально-мовного посібника є визначення його мети та обсягу. Залежно від мети навчально-мовні посібники можуть набирати евристичного чи контрольного-узагальнювального вигляду. У евристичних посібниках переважає теоретичний матеріал, що може супроводжуватися тренувальними та контрольними завданнями й запитаннями. При цьому евристичні посібники, поряд із програмовим, почасти подають додатковий мовний матеріал. Контрольно-узагальнювальні посібники вміщують здебільшого практичний мовний матеріал: вправи, завдання, тести. Мовна теорія в них представлена в стислому довідковому форматі.

Обсяг навчально-мовного посібника залежить від лінгводидактичних потреб учителя, що обґрунтовуються типовими недоліками в знаннях учнів класу, особливостями їхнього сприймання, загальним рівнем мовного розвитку та ін. Найбільш поширеними і простими у виготовленні є посібники на одну мовну тему (напр., «Іменник») чи один мовний розділ (напр., «Частини мови»). Посібники більшого обсягу складніші в розробці та практичній реалізації.

Другим кроком створення навчально-мовного посібника є розробка його структури. Найбільш методично виправданою є така загальна побудова:

1. Презентаційна частина (титкульний екран, головна сторінка та ін.), що ознайомлює молодших школярів із назвою посібника, його персонажами, змістом (структурою), може вказувати на мету та завдання роботи з посібником, містити інструкцію щодо його використання та ін.

2. Основна частина, що містить мовну теорію, запитання, вправи, інтерактивні завдання з теми тощо.

3. Контрольна частина, у якій зазвичай подають тести.

4. Довідкова частина (словник мовних термінів, тлумачний словничок, мовний довідник, мовні «цікавинки» і т.д.). Ця частина є варіативною, однак її наявність посилює дидактичну цінність посібника.

Третій крок розробника електронного посібника – вибір програмного забезпечення. Нині існує низка спеціальних програм різних рівнів складності й доступності для створення електронних підручників і посібників. Серед найбільш популярних безкоштовних зразків можна вказати такі: Document Suite, TurboSite, eBooksWriter LITE, eBook Maestro, ChmBookCreator, EхеBook, SeKum BookStudio та ін. Якісними платними додатками є такі: HyperMethod, Macromedia Authorware, Macromedia Director, ToolBook, SunRay BookOffice, eBook Maestro STANDARD, HTML Book Maker, Master Tool, MS SharePoint Designer, Ebook Edit Pro, BookEditor, ChmBookCreator та ін.

Вибір програмного забезпечення напряму залежить від інформатичних знань та умінь вчителя, проте кожна із вказаних програм потребує певного часу на ознайомлення та набуття навичок роботи в ній. Натомість більш простим і доступним варіантом є застосування добре відомих додатків Microsoft Office: PowerPoint та Publisher (2003, 2007). У PowerPoint можна розробляти відносно прості посібники демонстраційного характеру з лінійним поданням мовної інформації, хоча певні елементи інтерактивності в цій програмі можливі за використання вкладки «Розробник» та її основних інструментів «Текстове поле», «Прапорець», «Кнопка» та ін.

Більших можливостей щодо продукування інтерактивного навчально-мовного посібника надає програма Microsoft Publisher. У версіях 2003 та 2007 доступне створення

веб-сторінки, яку згодом можна зберегти в одному файлі і отримати локальний навчально-мовний посібник, легкий у створенні і використанні. Наявність у програмі великої кількості шаблонів та кольорових схем уможливорює надання індивідуального вигляду кожному зі створюваних електронних додатків до уроків мови і мовлення, а система елементів керування форми (перемикачі, прапорці, поля, текстові поля та ін.) дозволяє створювати елементарні тести для перевірки досягнень молодших школярів із використанням завдань як закритої, так і відкритої форм. Результати виконання можна зберігати в окремому файлі чи передавати електронною поштою.

Усе це створює особливу зручність для початкового навчання мови, оскільки психологічні особливості молодших школярів вимагають застосування значної кількості наочного матеріалу, а наявні тестові оболонки часто не припускають вставки малюнків, анімацій чи звуків, що не мають безпосереднього відношення до завдання. Крім того, важливою позитивною рисою використання програми є можливість збереження результату у форматі однієї веб-сторінки (.mht) без або з опублікуванням у мережі Інтернет, що відкривається за допомогою будь-якого браузера.

Наведемо для прикладу електронний посібник з української мови для 4 класу з теми «Прикметник як частина мови», створений у програмі Microsoft Publisher. Електронний посібник контрольно-узагальнювального типу містить 5 основних сторінок: «Привіт!», «Поміркуй», «Спробуй», «Твої помічники», «Перевір себе». Вони вміщують відповідно основний матеріал про прикметник як частину мови, завдання на добір ознак-прикметників до поданих анімацій (рис. 28), стислий теоретичний матеріал про граматичні ознаки прикметника та його лексичні категорії (рис. 29), вправи на опис героїв анімованих ситуацій та складання текстів із

великою кількістю прикметників, тести та інші завдання для перевірки знань, умінь і навичок чотирикласників (рис. 30).

Рис. 28. Фрагменти сторінок «Привіт» та «Поміркуй!» електронного посібника «Прикметниковія»

Рис. 29. Фрагменти сторінки «Твої помічники» електронного посібника «Прикметниковія» та система навігації посібника.

Програма надає можливість створити зручну інтерактивну навігацію посібником, зокрема у пропонуваному зразку перейти до кожної наступної сторінки, можна лише після проходження попередньої, проте після відвідування всіх сторінок навігація посібником для учня вільна. Хоча проілюстрований зразок має найпростіший для навчально-мовних посібників вигляд, його зміст і структура відповідають

загальним вимогам до засобів електронної лінгвометодики в початковій школі і дозволяють застосовувати його в урочній (фрагментарно), індивідуальній, самостійній, домашній роботі тощо.

Рис. 30. Фрагменти сторінок «Спробуй!» та «Перевір себе» електронного посібника «Прикметниковія»

Для вчителя створення навчально-мовних посібників як в PowerPoint, так і в Publisher не становить особливої складності, тому ці засоби навчання мають системно застосовуватися в процесі навчання початкового курсу мови.

Іще одним зручним інструментом для розробки електронного навчально-мовного посібника є також програма FrontPage офісного пакету Microsoft Office (з 1995 по 2003 р.). Наразі компанія анонсувала вихід аналогічного додатка Sway, що дозволить створювати веб-сторінки і сайти шляхом комбінування текстової, графічної, відеоінформації, інтерактивних елементів тощо для перегляду з мобільних і настільних пристроїв.

Судячи із рекламного ролика, програма поєднує в собі можливості вже наявного ПО Microsoft – такого, як Word, Excel, OneNote і PowerPoint – для створення веб-версії мультимедійного документа. За твердженням виробника, продукт не вимагає від користувача спеціальної підготовки

для роботи, а створеним в Sway інтернет-проектам доступні можливості хмарного сховища Microsoft OneDrive, інтеграція з соціальними мережами, вони є на різних пристроях тощо. Отже, новий додаток Microsoft Office видається досить перспективним для розробки засобів електронної лінгвометодики для початкової школи.

Підсумковим кроком розробки будь-якого засобу електронної лінгвометодики є практичне застосування та відповідне редагування й виправлення недоліків – одна із найсуттєвіших позитивних рис засобів навчання, виготовлених вчителем власноруч. Після першого застосування на уроці вчитель має відстежити недоліки чи можливі помилки в посібнику (як технічного, так і лінгводидактичного характеру) і внести відповідні правки. Корисною є і апробація кожного навчального засобу з іншими учителями на педагогічних нарадах у школі, на засіданнях методоб'єднань учителів початкової школи, науково-практичних та методичних конференціях, семінарах, круглих столах та ін.

Отже, електронні посібники становлять вагому групу засобів електронної лінгвометодики для початкової школи, є стрижневим компонентом системи її засобів в початковій школі, зважаючи на частоту використання в навчальному процесі, реалізуються в багатьох різновидах і мають застосовуватися з урахуванням методичної специфіки кожного з них.

Запитання та завдання

1. Обґрунтуйте різницю електронних навчальних засобів, позначуваних термінами «електронний підручник», «електронний навчальний посібник», «електронний посібник».

2. Назвіть дидактичні переваги електронного навчально-мовного посібника перед іншими видами електронних посібників.

3. Укажіть різновиди електронних навчально-мовних посібників залежно від їх мети. Наведіть приклади посібників обох різновидів.

4. Зіставте розділи мультимедійного підручника «Українська мова» видавництва «Атлантік» зі структурою та змістом навчальної програми з української мови для 2 – 4-х класів. З'ясуйте, чи всі мовні рівні і наскільки повно відображені в навчальному електронному посібнику?

5. У підручнику «Українська мова» (3 кл.) оберіть один мовний розділ у розробіть електронний навчальний посібник для самостійної роботи молодших школярів із цим мовним матеріалом у одній із доступних програм.

ЕЛЕКТРОННІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТЕСТИ

У «Положенні про електронні освітні ресурси» комп'ютерний тест характеризується як система стандартизованих завдань, представлених у електронній формі, призначених для вхідного, поточного, проміжного і підсумкового контролю рівня навчальних досягнень, а також самоконтролю, обробка результатів яких здійснюється за допомогою відповідних програм³². Термін «комп'ютерний тест» вказує на те, що тестування респондента відбувається безпосередньо за комп'ютером. Зважаючи на те, що на уроках в початковій школі учні користуються комп'ютером обмежено, здебільшого на уроках інформатики, а на заняттях з інших дисциплін такі тести застосовуються демонстраційним шляхом за допомогою систем колективного перегляду зображення, термін «електронні тести» видається доцільнішим.

Електронні лінгвістичні тести є засобом контролю рівня сформованості лінгвістичної і почасти комунікативної компетентності учнів, оскільки рівень розвитку мовлення молодших школярів доцільніше перевіряти за допомогою інших методів і прийомів контролю (перекази, твори тощо), тоді як під час перевірки знань про мову як систему та відповідних мовних навичок учнів тести в поєднанні з іншими методами контролю виявляють високу ефективність. Ця характеристика електронного лінгвістичного тесту залежить безпосередньо від розробника (вчителя початкової школи) та дотримання ним основних вимог тестології.

---

³² Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.

І. Булах, М. Мруга та ін. наводять узагальнену класифікацію тестів, що має такий вигляд: за рівнем уніфікації (тести стандартизовані, нестандартні); за рівнем упровадження (національні, навчального закладу, вчительські); за статусом використання (обов'язкові, пілотні, дослідницькі); за співвідношенням з нормами або критеріями (тести досягнень, тести порівняння або тести відбору); за видом тестового завдання (тести із завданнями закритими і відкритими)³³.

Стандартизованим є тест, що пройшов неодноразову перевірку на практиці, апробацію, редагування, супроводжується паспортом, стандартною інструкцією та стандартною методикою оцінювання. Зразком таких лінгвістичних тестів бланкового типу є завдання ДПА в 4 класі. Прикладів стандартизованих електронних лінгвістичних тестів наразі немає, а створені вчителем, вони є нестандартними, що не виключає необхідності їх перевірки та редагування після кожного застосування на практиці.

За рівнем упровадження електронні лінгвістичні тести є переважно вчительськими й у рідких випадках – загальношкільними, за співвідношенням з нормами або критеріями – тестами досягнень, а за статусом використання – дослідницькими, оскільки для вчителя результати тестування є результатом його систематичних досліджень рівня розвитку лінгвістичної компетентності молодших школярів. Указані характеристики електронних лінгвістичних тестів є сталими, тоді як за видом тестових завдань кожен тест щоразу набуває різного вигляду.

Як видно із загальноприйнятого визначення, тест – це сукупність тестових завдань: «Тест – це інструмент, що

---

³³ 9. Булах І. Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К.: Майстер-клас, – 2006. – С. 17.

складається з вивіреної сукупності тестових завдань, стандартизованої процедури проведення, заздалегідь спроектованої технології опрацювання та аналізу результатів, призначений для вимірювання якостей і властивостей особи, зміна яких можлива в процесі систематичного навчання»³⁴. В. Сергієнко та ін. вказують, що професійно підготовлений і використаний електронний тестовий інструмент дає якісну інформацію, яка відповідає реальному стану справ, а І. Булах та ін. зауважують, що серед засобів об'єктивного контролю найбільш науково обґрунтованим є метод тестування із залученням технічних засобів для сканування та обробки результатів³⁵.

Тестове завдання відповідно становить структурний компонент тесту і складається з таких частин:

1. *Інструкція* – вказує на тип тестового завдання та відповідну методику його виконання, напр., «Виберіть з поданих варіантів відповіді правильний». Інструкція є обов'язковим елементом кожного тестового завдання, проте за слідування кількох однакових типів тестових завдань поспіль, інструкція зазвичай подається 1 раз перед першим із них. Для тестових завдань у 1 – 2-х класах інструкцію вчитель зазвичай озвучує сам, зважаючи на темп читання дітей.

2. *Завдання* (у деяких джерелах цей елемент має назву «умова тестового завдання») становить безпосередньо запитання до учня, на яке він має відповісти, обравши один або декілька варіантів відповідей. До формулювання умови в наукових працях із тестології висувається низка вимог. Так, І. Булах, Л. Кухар, М. Мруга, В. Сергієнко та ін. вказують, що умова може містити лише завдання або складатися із вступних відомостей та запитання, може подаватися у формі запитання,

---

³⁴ Методичні рекомендації зі складання тестових завдань / В. П. Сергієнко, Л. О. Кухар. – К., НПУ, 2011. – С. 6

³⁵ 9. Булах І. Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К.: Майстер-клас, – 2006. – С. 5.

у наказовій формі чи у формі незавершеного твердження. Формулювання запитання доцільно починати з дієслова, уникаючи негативних формулювань, які вимагають протилежної, порівняно з більшістю тестових завдань дії (вибір неправильного, гіршого), та є складними для розуміння екзаменованими тощо.

Однією з вимог до завдань електронних тестів є уникнення багатослів'я і зайвої інформації, утім дослідники також указують, що за потреби вдосконалювати навички читання респондента, що є актуальним завданням усього початкового навчання в школі, умова тестового завдання навпаки може штучно збільшуватися розробником. Тож, у електронних лінгвістичних тестах для початкової школи умову краще робити докладною і більшою за обсягом за варіанти відповідей.

Ця вимога не є сталою для всіх років навчання в початковій школі і має співвідноситися з розвитком навички читання дітей і часом, розрахованим на виконання одного завдання (від 1 до 3 хв.). У 1 класі тестові завдання радять проводити на малюнковому та графічному матеріалі, адже навички усвідомленого читання в дітей ще не стали, у 2-му класі учням пропонується п'ять завдань: три завдання закритого типу (з трьома варіантами відповідей на кожне) і два відкриті. Учням 3-го класу – вісім завдань: чотири закритого типу (з трьома варіантами відповідей на кожне) і чотири відкриті. Учням 4 класу пропонується вісім завдань: чотири закритого типу (з чотирма варіантами відповідей на кожне) і чотири відкриті завдання³⁶.

Наведені рекомендації стосуються письмового тестування для перевірки мовних знань, вочевидь, що вони мають стати

---

³⁶ Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 № 1/9-74). – К, 2014. – С. 20 – 24.

основою і для електронного лінгвістичного тестування. Так, у електронних тестових завданнях для першокласників умову і відповіді доцільно формулювати за допомогою графічного (мультимедійного) матеріалу, а в разі застосування вербальної форми – не більше, ніж з 3 – 5 слів сумарно в умові і відповідях (рис. 31).

Рис. 31. Приклад електронного лінгвістичного тестового завдання для 1-го класу.

Для другокласників текст у тестовому завданні можна збільшити усього до 10 – 15 слів (рис. 32), а для учнів 3 – 4-х класів текст умови вже може сягати 30 – 40 слів, а відповідей – до 5 – 7 слів кожна (рис. 33). Графічні та мультимедійні елементи вводяться в електронні лінгвістичні тести для учнів 3 – 4-го класу переважно в якості оформлення, якщо інше не обумовлено навчальними цілями.

3. *Варіанти відповідей*, серед яких мінімум одна – правильна, а інші неправильні і мають назву «дистрактори». Науковці слушно зазначають, що добір дистракторів є чи не найскладнішим завданням розробника тестів, адже варіанти відповідей на тестове завдання так само мають відповідати низці вимог, найголовнішими з яких є такі:

Усне мовлення відображено у варіантах...

1. 2. *Ой, весела в нас зима!
Веселішої нема!*

3. *- Перепрошую, Ви мене чуєте?
- Так, уважно слухаю!* 4.

Рис. 32. Приклад електронного лінгвістичного тестового завдання для 2-го класу.

До яких текстів належить це висловлювання?

Жив собі бідний чоловік. Мав він трьох синів. Найстаршого звали Петром, середульшого — Гаврилом, найменшого — Іваном. Коли хлопці піросли, батько покликав їх до себе й каже: — Старий я, діти мої, не можу вас прогодувати. Ви вже вирости, ідіть собі в світ, шукайте роботи.

а) художніх;
б) ділових;
в) наукових.

Рис. 33. Приклад електронного лінгвістичного тестового завдання для 3-го (4-го) класу.

- гомогенність або однорідність (подібне формулювання варіантів відповідей, приблизно однаковий обсяг, однакова граматична форма та ін.);
- правдоподібність (усі дистрактори мають бути вірогідними і за змістом схожими на правильну відповідь);
- логічна сумісність (відповіді не повинні суперечити чи виключати одна одну, варіанти відповіді на одне

тестове завдання не можуть бути підказкою для іншого і т.д.);

- лаконічність (умову тестового завдання для молодших школярів краще робити довгою, а відповіді – завжди короткі) та ін.

Доцільно створювати щонайменше 4 – 5 варіантів відповідей, а при доборі дистракторів учитель має зважати на типові помилки учнів із теми, що допоможе застосовувати ширше використовувати допоміжну навчальну функцію тестів.

4. *Критерії оцінювання* (у електронних тестах критерії оцінювання зазвичай зарані заплановані й приховані від респондента, комп'ютер вираховує за ними результат і показує його наприкінці тестування). У електронних лінгвістичних тестах для молодших школярів здебільшого застосовується проста система оцінювання, що визначає кількість правильних відповідей. Якщо вона більша за половину загальної кількості тестових завдань у тесті, то тест вважається пройденим успішно, якщо менша – зазначається необхідність пройти тестування повторно після повторення матеріалу.

За кількістю правильних відповідей може проводитися і більш дрібний розподіл оцінювання тесту (відмінно, добре, достатньо, задовільно та ін.), які переважно виражаються у формі заохочення, схвалення чи прохання пройти тест іще раз із використанням анімованих персонажів, питомих українських фраз та ін. (напр., у електронному посібнику «Українська мова з Вовком Панасом» за правильної відповіді на запитання запалюється одна зі свічок та подається вербальна похвала учню). Слід пам'ятати, що процес оцінювання у електронних лінгвістичних тестах для початкової школи не може містити негативних оцінок як цифрового, так і вербального характеру.

Системність як ознака тесту вказує на те, що тестові завдання в кожному з них добираються не довільно, а з

урахуванням вікових особливостей молодших школярів, за принципом збільшеної складності, а також із використанням різних видів (типів, форм) тестових завдань. Сучасні українські науковці (Т. Андрущенко, П. Атаманчук, О. Барило, І. Булах, Ю. Ковальчук, Л. Кухар, М. Мруга, С. Раков, В. Сергієнко, В. Фетісов, Л. Ярощук та ін.) одноставно обстоюють класифікацію тестових завдань одного з фундаторів педагогічної тестології В. Аванесова, доповнюючи та розширюючи її. Описуючи композицію завдань в тестовій формі, В. Аванесов вказав на наявність чотирьох загальних форм тестових завдань, кожна з яких має певні варіанти вияву й застосування³⁷:

1. *Завдання з вибором однієї або кількох правильних відповідей* можуть реалізуватися в таких варіантах:

- вибір однієї правильної відповіді;
- вибір найбільш правильної (повної) відповіді;
- вибір кількох правильних відповідей.

В. Аванесов наголошує, що дотримання логічного закону виключеного третього накладає заборону на застосування таких варіантів відповідей, як «правильної відповіді немає», «всі відповіді правильні» або «всі відповіді неправильні» у цій формі тестових завдань.

Важливим питанням створення цього виду тестових завдань є кількість варіантів відповідей: 2, 3, 4 і більше. Експериментальним шляхом учені з'ясували: що більша кількість відповідей, то вірогідніші результати щодо рівня знань надає тестове завдання. Проте в початковій школі більша кількість відповідей позначає, що молодшому школяреві доведеться більше читати, а відповідно і більша кількість часу потребується на виконання завдання.

---

³⁷ Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий: уч. пособ. /В. С. Аванесов. – М. : Центр тестирования, 2002. – 240 с.

Тривалість виконання тестового завдання має чітко прогнозуватися вчителем і в разі, коли вона завелика для передбачуваного дидактичного ефекту, то тестового завдання з великою кількістю відповідей слід уникати. Тож, завдання з двома варіантами відповідей мають значний недолік у 50% вірогідності вгадування і доцільні лише на етапі первинного закріплення матеріалу; завдання з 5-ма і більше варіантами відповідей можуть застосовуватися лише на матеріалі «дрібних» мовних одиниць: звуків і букв.

Тестові завдання з трьома варіантами відповідей, на думку В. Аванесова та ін., почасти містять логічно несумісні або суперечливі варіанти, що ускладнює статистичний обрахунок результатів, однак, зважаючи на те, що в початковій школі електронні тестові завдання зрідка підлягають серйозним статистичним процедурам, а результат обраховується здебільшого сумою набраних балів, то доцільними для поточного та тематичного контролю мовних знань та умінь молодших школярів можна вважати тестові завдання з 3 – 4 варіантами відповідей.

І. Булах, М. Мруга та ін. як варіант завдань цієї форми описують т. зв. «ситуаційний кластер», зазначаючи, що хоча він і не є окремим форматом тестового завдання в чистому вигляді, широко використовується при тестуванні з різних дисциплін. «Кластер складається з увідного сценарію (опису ситуації) з наступними завданнями, що прямо стосуються цього сценарію. До кожного сценарію ставиться два і більше запитань. Характер цих запитань визначається змістом та елементами компетентності, вказаними в домені»³⁸.

Стосовно електронних лінгвістичних тестів цей варіант форми завдання є актуальним для опрацювання ситуаційного мовленнєвого матеріалу. У якості умови тут може виступати

---

³⁸ Булах І. Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К.: Майстер-клас, – 2006. – С. 49 – 50.

демонстрація мовленнєвої ситуації (малюнок, анімація, відео) з наступними запитаннями по цій ситуації і варіантами завдань до неї, напр. (рис. 34).

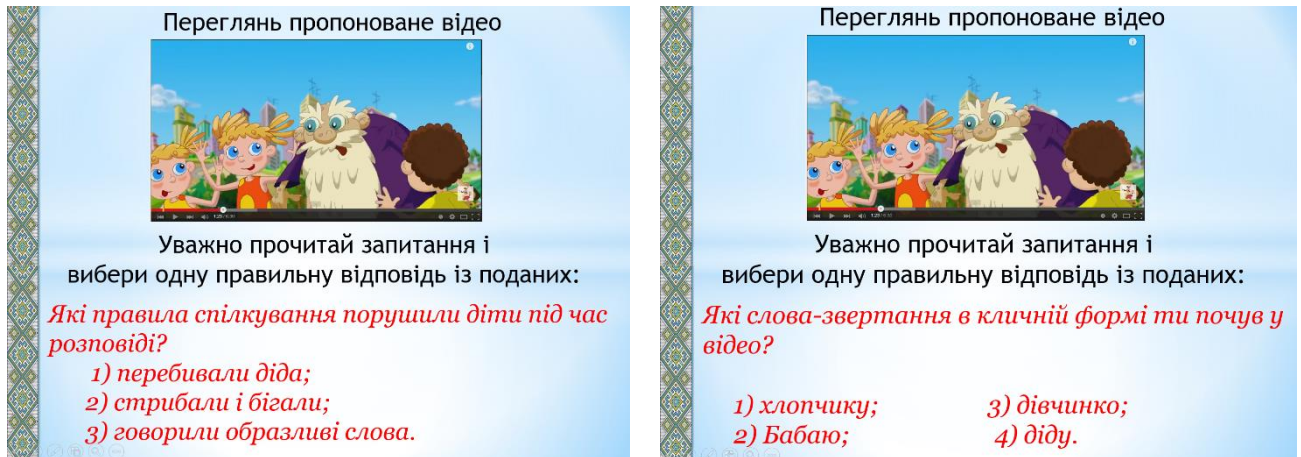

Рис. 34. Приклад електронного тестового завдання «ситуаційний кластер» для опрацювання мовленнєвої ситуації (зміна тестових завдань у другій частині екрану)

2. *Завдання на встановлення відповідності* вимагають від респондента зіставлення кількох мовних одиниць (термінів) одного стовпчика з елементами іншого. Цей формат належить до категорії логічних пар і називається розширеним вибором. Одна колонка (ліворуч) – це перелік вихідних умов (слів, словосполучень, речень, дат, формул, мовних термінів тощо), до яких тестований має відшукати відповідь у другій колонці (праворуч), яку називають списком відповідей. Визначають дві модифікації завдання: завдання, у яких відповідь можна обирати тільки один раз та завдання, у яких відповідь можна обирати кілька разів. Завдання можуть бути складені у формі вибору відповідей і у формі вписування відповідей (до умови в лівій колонці самостійно вписати відповідь, утворивши логічну пару тощо).

3. *Завдання на встановлення правильної послідовності* мовних одиниць, понять, явищ тощо. У зарубіжній класифікації цю форму не виокремлюють, а розглядають як варіант завдання з вибором правильної відповіді або як

завдання відкритого типу, коли тестований сам має вписати правильну, на його думку, послідовність. У завданнях цієї форми також може бути використаний прийом фасета³⁹. Відповіді в завданнях позначаються прямокутниками, в яких піддослідні проставляють цифри, що позначають послідовність процесу, подій, дій і т.д.

4. *Завдання відкритої форми* не дають респонденту готових варіантів відповідей, а лише завдання, на яке він має відповісти, вписавши (надрукувавши) правильну відповідь у відведеному місці. Завдання відкритої форми вимагають від тестованого самостійно сформулювати правильну відповідь на поставлене запитання та відповідно її оформити (записати одним словом, цифрою, буквою, словосполученням або підготувати розгорнуту відповідь на кілька сторінок). До варіантів завдань відкритого типу належать:

- завдання з пропусками мовних одиниць;
- завдання на доповнення мовних одиниць;
- завдання з короткою відповіддю (мовні терміни);
- завдання з розгорнутою відповіддю (у формі переказу, твору).

Тестові завдання відкритої форми – формат, придатний не лише для перевірки мовних знань і умінь учнів, але й для контролю мовленнєвої компетентності молодших школярів. Електронна форма подання матеріалу забезпечує зацікавлення учнів, підвищення мотивації якісного виконання творчого завдання, активний вплив на їхню інтелектуальну сферу. Проте складність застосування тестових завдань з розгорнутою відповіддю в початковій школі полягає в тому, що діти мають різні навички щодо набору тексту на комп'ютері і пишуть також досить повільно (у разі застосування демонстраційного способу подання електронних

---

³⁹ Аванесов В. С. Теория и методика педагогических измерений: лекции [Электронный ресурс] /В. С. Аванесов. – Режим доступа: <http://www.studmed.ru/docs/document4772/>. – Назва з екрану.

тестів), а значить прогнозувати час виконання завдання вчителю складно.

Відтак тестові завдання відкритого формату, зокрема з розгорнутою відповіддю, краще застосовувати для створення школярами усного висловлювання в класі або в межах позакласної роботи з мови.

Спираючись на базові знання з тестології, учитель має ретельно готувати кожен тест, визначаючи його мету, обсяг мовних знань і умінь, на які його спрямовано, обираючи доцільні поєднання форматів тестових завдань та ін. Задля чіткого планування змісту тесту науковці обстоюють необхідність попереднього укладання матриці тесту.

І. Булах та М. Мруга підкреслюють, що наявність матриці тесту є вихідною необхідною умовою, без виконання якої набрані тестові завдання не можуть називатися інструментом вимірювання, а отже, не можуть створити якісний тест. Вони залишаються тільки набором окремих тестових завдань навіть тоді, коли ці тестові завдання якісні. Матриця тесту може бути структурованою не лише за змістом, а й за рівнями і часом засвоєння матеріалу, форматами тестових завдань, за видами діяльності тощо. Під час проектування матриці учені радять діяти в такій послідовності: сформулювати мету оцінювання; указати частину мовних знань і умінь, що діагностуються; створити матрицю змісту тесту, яка може складатися, наприклад, зі змісту, рівнів засвоєння знань і опанування навичок тощо, напр., (рис. 35).

МАТРИЦЯ ТЕСТУ

Рівень знань	Знання	Розуміння	Застосування	Аналіз	Синтез	К-ть ТЗ
Назва розділу						
3. Лексика та фразеологія						
3.1. Значення слова	2			1		3
3.2. Синоніми	1					1
3.3. Антоніми	1					1
3.4. Омоніми		1				1
3.5. Фразеологія		1	1			2
4. Будова слова та словотвір				1		1

Рис. 35. Приклад матриці лінгвістичного тесту (за Л. Кухар, В. Сергієнком)⁴⁰

На окрему увагу заслуговує питання вибору тестових програмних оболонок або комп'ютерних тестових середовищ для технічного втілення підготовлених зарані тестових завдань і зібрання їх у тест. Нині існує значна кількість локальних тестових оболонок: *Iren*, *AnsTester*, *Test-W2*, *Test_W*, *ADTester*, *MyTestX*, *ADSoft Tester* та ін. Крім того, тестові системи є необхідним компонентом великих електронних навчальних середовищ *Hot Potatoes*, *Moodle* та ін. Нарешті, існують спеціальні веб-сервіси, що містять системи для он-лайн розробки та тестування: *OpenTEST*, *Neuron* та ін⁴¹. Кожна із програм має свої переваги та недоліки, практично всі надають можливість створювати тести закритої форми різних форматів (вибір однієї відповіді, декількох відповідей, встановлення послідовності, відповідності тощо) та відкритого типу.

Низьку ефективність застосування усіх цих програм і тестових середовищ на уроках мови в початковій школі обумовлює, по-перше, їх інтерфейс, що не передбачає внесення елементів наочності, анімаційних ігрових та мотиваційних елементів та ін. взагалі, або дозволяє їх у досить обмеженому обсязі, а також індивідуальний спосіб застосування, тобто молодший школяр має сидіти за комп'ютером і власноруч виконувати тест, що не завжди можна організувати на уроці. Фронтальне ж виконання тестів, розроблених у локальних тестових оболонках, загалом припустиме, проте не завжди дидактично виправдане. Напр.,

---

⁴⁰ Методичні рекомендації зі складання тестових завдань / В. П. Сергієнко, Л. О. Кухар. – К., НПУ, 2011. – С. 39.

⁴¹ Фетісов В. С. Комп'ютерні технології в тестуванні : навч.-метод. посібн. /В. С. Фетісов. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – С. 128 – 129.

тести з мови, виконані в програмі *Iren*, матимуть такий загальний вигляд (рис. 36).

Рис. 36. Приклад тестового завдання на класифікацію в тестовій оболонці *Iren*.

Натомість більш дидактично виправданим у початковій школі, хоча й більш трудомістким для вчителя, є створення електронних лінгвістичних тестів в додатках Microsoft Office: PowerPoint, Word, Excel. Технологія їх виготовлення тотожна (використання макросів VBA, елементів форми, система гіперпосилань та ін.), проте найбільш ефектними виглядають тести, розроблені в PowerPoint через більші можливості цієї програми щодо оформлення інтерфейсу тесту. Разом із тим, тести, створені в Excel, можуть підраховувати результати тесту за допомогою власних функцій, а програми Word, PowerPoint не обходяться без використання коду VBA⁴².

Для розробки 1 тестового завдання в PowerPoint, слід створити три слайди, на першому з яких буде завдання з варіантами відповідей, на другому – реакція програми на неправильну відповідь, на третьому – реакція на правильну

⁴² Данилевич С. Б. Електронное тестирование средствами MS Office / С. Б. Данилевич, В. А. Кирвас // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 5 (86). – Харків : Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія». – С. 258 – 261.

відповідь. Програма надає багато можливостей для якісного оформлення тестового завдання для застосування його на екрані для всього класу. Адже, застосовуючи електронні тести в початковій школі, слід пам'ятати, що більшість видів робіт на уроках – фронтальні, тому всі засоби електронної лінгвометодики мають бути придатними не стільки для комп'ютерного, скільки для демонстраційного способу застосування.

У нормативних документах щодо організації навчально-виховного процесу на уроках мови в початковій школі також вказується необхідність переваги колективних форм роботи: «Перевірка здійснюється фронтально в письмовій формі із застосуванням тестових завдань двох типів: 1) завдання закритого типу, які передбачають вибір одного із запропонованих варіантів відповідей; 2) відкриті завдання, що виконуються без опори на запропоновані варіанти відповідей (самостійне утворення форм слова, добір слів за певною ознакою, побудова речень тощо)»⁴³.

Як зазначалося вище, електронні тести на уроках мови й мовлення в початковій школі можуть мати різні види: застосовуватися для контролю мовних знань, умінь і здатності учня в межах етапу (декількох етапів) одного уроку або цілого уроку (поточний контроль), мовного розділу (тематичний контроль), кількох мовних розділів наприкінці семестру, навчального року (рубіжний контроль), усього початкового курсу мови наприкінці 4-го року навчання (підсумковий контроль). Учитель має чітко уявляти собі систему тестового контролю знань із мови і вибудовувати її упродовж року із дотриманням основних принципів:

1. Збільшуваної складності (як у кожному тесті завдання на початку легші, а наприкінці – складніші, так і самі тести

---

⁴³ Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 № 1/9-74). – К, 2014. – С. 24.

ускладнюються упродовж року, поступово вводяться нові формати завдань, збільшується їх кількість у тесті, підвищується ступінь самостійності під час виконання тестів тощо).

2. Керованості тривалості. Час виконання тесту вчитель має розраховувати з огляду на слабких учнів класу, загалом на уроці закріплення або узагальнення знань вона не має перевищувати 10 хв. поспіль у 2-му класі і 15 – 20 хв. у 3 – 4-х класах. У 1-му класі тестування застосовується досить обмежено.

3. Демонстраційності. Під час застосування тестів має переважати фронтальна робота. Кожне електронне лінгвістичне тестове завдання слід певний час (1 – 3 хв) показувати учням, після чого переходити до наступного завдання. Демонстраційність виявляється і під час ознайомлення учнів із кожним новим форматом тестового завдання: спочатку вчителю доцільно проілюструвати спосіб його виконання на дошці чи екрані, а потім надати таку змогу учням. Комп'ютерний спосіб тестування для молодших школярів варто застосовувати лише в складі нетрадиційного уроку або в індивідуальній, самостійній, позакласній роботі.

4. Зв'язку теорії з практикою. Кожен тест повинен поєднувати тестові мовні завдання теоретичного та практичного характеру, що має відобразитися в зарані розробленій матриці тесту і передбачати одночасну перевірку знань, умінь, навичок, здатності їх застосовувати та ін.

5. Простої системи оцінювання. Під час застосування тестування в початковій школі не використовують складних статистичних обчислень, а результати тестування визначають за допомогою накопичування балів за правильні відповіді: «У 2 класі за кожне правильно виконане завдання закритого типу учень одержує два бали, за кожне відкрите завдання – три бали (якщо таке завдання виконане частково, то учневі зараховується від одного до двох балів). У 3 – 4-х класах кожне

закрите завдання оцінюється одним балом, відкрите – двома балами (якщо таке завдання виконане частково, то учневі зараховується один бал). У разі, якщо при виконанні відкритих завдань учень припустився орфографічних чи пунктуаційних помилок на вивчені правила, рекомендуємо від загальної суми набраних балів віднімати 1 бал за недотримання грамотності»⁴⁴.

6. Різноманітності. Типи завдань у одному тесті не повинні бути однакові – учителю слід використовувати від 2 до 4 – 5 різних форматів залежно від року навчання. Різні формати мають групуватися поспіль, а інструкцію щодо їх виконання доцільно озвучувати з поясненнями учням 1 – 2-х класів і подавати в текстовій формі на екрані учням 3 – 4-х класів. Крім того, у кожному тесті мають поєднуватися завдання на перевірку як мовної, так і мовленнєвої компетентності.

7. Мультимедійності й інтерактивності. Електронна форма виготовлення й застосування лінгвістичних тестів надає змогу широко застосовувати мультимедійні засоби для активізації уваги учнів, їхнього зацікавлення, свідомішого виконання тесту, реалізації виховних аспектів уроку і т.д. Елементи ж інтерактивності (інструменти надбудови VBA, елементи форми) дозволяють використовувати діяльнісний підхід до навчання, створювати атмосферу співпраці з учнем, з усім класом під час використання методу тестування.

Запитання та завдання

1. Дайте визначення електронного тесту. Яке основне призначення електронних тестів на уроках мови?

---

⁴⁴ Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 № 1/9-74). – К, 2014. – С. 24.

2. Назвіть різновиди тестів за узагальненою класифікацією. Поясніть специфіку кожного виду.

3. Укажіть обов'язкову структуру тестового завдання. Які лінгвометодичні вимоги до кожної із частин?

4. Охарактеризуйте типи тестових завдань та вимоги до них.

5. Назвіть принципи побудови системи тестового контролю з мови в початковій школі. Обґрунтуйте важливість дотримання кожного з принципів.

6. За допомогою змісту пункту та власного пошуку в мережі Інтернет назвіть і охарактеризуйте спеціальні програми для розробки тестів. Проаналізуйте їх придатність до застосування в початковій школі.

7. Розробіть матрицю електронного контрольного тесту з мови для 3-го класу. Реалізуйте її в програмі Power Point з урахуванням усіх указаних у пункті вимог.

8. Розробіть фрагмент уроку розвитку зв'язного мовлення учнів із застосуванням відео та тестового завдання типу «ситуаційний кластер».

ДЕПОЗИТАРІЇ ЕЛЕКТРОННИХ МОВНИХ РЕСУРСІВ

Поняття «депозитарії лінгвістичних ресурсів» ґрунтується на двох стрижневих поняттях, які в нормативних документах тлумачаться таким чином:

Інформаційна система – організаційно впорядкована сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, зокрема з використанням технічних засобів, що реалізують інформаційні процеси та призначені для зберігання, обробки, пошуку, розповсюдження, передачі та надання інформації.

Депозитарій електронних ресурсів – інформаційна система, що забезпечує зосередження в одному місці сучасних електронних освітніх ресурсів із можливістю надання доступу до них через технічні засоби, зокрема в інформаційних мережах (як локальних, так і глобальних)⁴⁵.

Зважаючи на ці визначення, **депозитарії електронних лінгвістичних ресурсів** становлять собою електронні інформаційні системи значних обсягів, що містять упорядковані масиви мовних одиниць різних рівнів із можливістю надання доступу до них через інформаційні мережі (як локальні, так і глобальні) для пошуку й обробки суб'єктами навчально-виховного процесу в початковій школі мовної інформації.

Визначаючи роль педагогічних програмних засобів довідниково-інформаційного призначення, провідні українські науковці зазначають, що вони створюються для доповнення підручників та навчальних посібників як засоби

---

⁴⁵ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

діяльності учня і вчителя і об'єднують їх за формою структурування та подання інформації в такі групи:

1. Бази даних із текстовим, гіпертекстовим та гіпермедійним поданням інформації.
2. Гіпертекстові чи гіпермедійні системи.
3. Бази знань як складові експертних систем навчального призначення⁴⁶.

Види депозитаріїв електронних мовних ресурсів різняться за характером мовної інформації, яку надають вчителю та молодшим школярам, та способом взаємодії з ресурсом. Так, довідники і словники презентують подають мовні одиниці різних рівнів чи інформацію про них, атласи й енциклопедії – основну й додаткову інформацію з мовознавства, електронні бібліотеки – цифрові об'єкти, що містять навчальну відео, аудіо, текстову інформацію, а мережеві ресурси надають можливість синхронного та асинхронного спілкування в мережі Інтернет на мовних сайтах.

За поданою вище класифікацією, до баз даних належать мовні довідники та словники, до баз знань – мовні атласи, енциклопедії, бібліотеки, до гіпермедійних систем – мережеві мовні ресурси. Розглянемо особливості кожної із груп докладніше.

Електронні бази даних: словники, мовні довідники, енциклопедії, атласи.

Електронний словник – електронне довідкове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів,

---

⁴⁶ Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / авт. кол.; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – С. 18.

словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними.

Електронний довідник – електронне довідкове видання прикладного характеру, в якому назви статей розташовані за абеткою або в систематичному порядку⁴⁷.

Відповідно до загальноприйнятих визначень, програми-словники становлять собою електронну базу даних локального чи он-лайн характеру, яка містить словникові статті, що дозволяють здійснювати швидкий пошук потрібних слів (словосполучень, фраз), зазвичай з урахуванням морфологічних форм і можливістю контекстуального пошуку, перекладу іншими мовами та ін. Програми-словники зазвичай мають простий інтерфейс із полем для вводу потрібного слова (словосполучення) та нелінійну структуру, що ґрунтується на гіпертекстовій технології й дозволяє переходити від однієї мовної одиниці до іншої для розширення отримуваної інформації.

Аналогічно до паперових різновидів, електронні словники поділяються на *енциклопедичні* (описують світ, пояснюють поняття, дають біографічні довідки про відомих людей, відомості про країни та міста, про видатні події тощо) та *філологічні*, які найбільше застосовуються при підготовці до уроку галузі «Мови та літератури» в початковій школі: перекладні, тлумачні, орфографічні, орфоепічні, етимологічні, історичні, граматичні, термінологічні, діалектні, словники мови письменників, словники мовленнєвих помилок та труднощів, ідеографічні та ін.

Найчастіше вчитель обирає потрібний словник з огляду на характер мовного матеріалу на уроці, проте є словники, постійне застосування яких має бути основою підготовки до кожного уроку, зважаючи на потребу зразкового мовлення

---

⁴⁷ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.

вчителя початкової школи: орфоепічний та орфографічний. Саме ці різновиди словників і є основою будь-якої програми-словника – незважаючи на його тип, правильне наголошування та правопис слова подаються завжди.

Одним із важливих напрямів розвитку сучасної електронної лексикографії є створення комплексних словників, а не словників спеціалізованого типу, що відбивають норми лише одного розділу мовознавства. Гіпертекстова та гіпермедійна технології дозволяють подавати великий обсяг різнопланової інформації про потрібну мовну одиницю: тлумачення значення, граматичні характеристики, правила вимови та написання, смислові зв'язки з іншими словами, особливості використання в різних стилях, словотворчі можливості, етимологія та ін.

Найбільш популярними електронними он-лайн словниками для загального користування наразі є такі:

1. «Словник української мови» (1970 – 1980 рр.) – перший у історії тлумачний словник української мови, на матеріалах якого ґрунтуються «Великий тлумачний словник сучасної української мови» та оновлений «Словник української мови у 20 томах» (<http://sum.in.ua/>).

2. «Словник української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка – двомовний перекладний українсько-російський словник (у своїй основі перекладного типу), що був першим в українській лексикографії великим зібранням лексичних фондів української мови з перекладом включених до нього слів російською мовою (<http://hrinchenko.com/>). У реєстрі словника представлена лексика як літературної мови ХІХ ст. і фольклору, так і більшості українських діалектів. Словник досить широко подає українську фразеологію, часто з поясненням її походження.

3. «Словник.ua» на *Порталі української мови та культури* презентовано як орфографічний, хоча існує

можливість перегляду значення слова та його фразеологічних зв'язків (<http://slovnyk.ua/>).

4. «Словники України on-line» на *Українському лінгвістичному порталі* – комплексний словник, що подає правильний правопис і нормативне наголошування слова, повну парадигму його відмінювання, синонімію та фразеологічну характеристику (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>). Зважаючи на узагальнену характеристику потрібного слова, цей словник є на сьогодні одним із найбільш зручних у практичному застосуванні.

5. Українськомовні словники на сайті *АВВУ Lingvo*, зокрема «Великий тлумачний словник української мови» у якому подано варіанти значення слова, правильне наголошування, вказано його рід та деякі морфологічні особливості (наприклад, для іменників II відміни чоловічого роду – закінчення в родовому відмінку однини) – <http://www.lingvo.ua/>. Сервіс АВВУ Lingvo містить і інші словники, як-то: «Орфоепічний словник української мови», «Великий тлумачний словник сучасної української мови» та ін., – проте не до всіх із них надається безкоштовний доступ.

6. «Словник-довідник мовних термінів» – електронний варіант аналогічного видання А. П. Загнітка, В. Д. Познанської та ін. (1998 р.), що дозволяє оперативно відшукати потрібний термін та його значення (<http://lib.misto.kiev.ua/>) та ін.

Як приклади українськомовних словників довідникового характеру можна вказати «Словник мовних покручів» (<http://storinka-m.kiev.ua/>) О. Тихого; «Велика чи мала літера» (velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/v) О. Жайворонка, «Чи правильно ми говоримо» (<http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com>) Є. Чак, словник «Рими України» (<http://rymy.in.ua/>) та ін.

Довідники з мови можуть стосуватися лише питань мовної теорії, стисло викладеній у статтях довідника, напр.

«Довідник з української мови» (<http://javot.net/mova/movva.html>), «Уроки державної мови» (<http://mova.kreschatic.kiev.ua/index.php>).

Інший різновид електронних довідників наближається до енциклопедій, подаючи стислі відомості про українські персоналії, історію, події, напр.: словник-довідник «100 видатних українців» (<http://www.history.vn.ua/book/person.html>), що містить стислий біографічний виклад, цитатний ряд – як вислови самого героя, так і думки про нього та ін.; проект «Вавилон» (www.persons.com.ua), що розкриває особливості питомих українських подій, явищ та ін. через опис персоналій і т.д.

Отже, зважаючи на широку представленість електронних баз даних з мови, учителю початкової школи потрібно не лише самому використовувати ці програми, але й залучати до роботи молодших школярів, давати відповідні завдання, пояснювати відмінності в правилах користування паперовим та електронним словником, довідником, енциклопедією тощо.

На жаль, наразі відповідних електронних продуктів з української мови для молодших школярів з урахуванням їхніх вікових психологічних особливостей на ринку педагогічних програмних засобів не представлено, в мережі Інтернет наявний лише pdf-формат паперових видань такого типу. Відтак вчитель має власноруч виготовляти інтерактивні електронні бази даних на базі програм пакету Microsoft Office чи хмарних он-лайн ресурсів LearningApps, Gloster (<http://edu.glogster.com/>), Thinglink (<https://www.thinglink.com/>), Padlet та ін.

Найдоступнішим для вчителя в цьому плані звично виступає PowerPoint, що дозволяє розробляти словники та довідники, для молодших школярів з урахуванням дидактичних завдань певного етапу навчання мови, вимог до оформлення та застосування засобів такого типу тощо.

Наприклад, одна зі сторінок словничка для другокласників із застосуванням елементів анімації (рис. 37).

Спочатку вчитель показує малюнки і запитує в дітей: Хто знає, що це? Яким словом називається в українській мові? Надалі хтось із дітей або вчитель, якщо учні не можуть відповісти, називає слово і його написання з'являється на екрані, потім, при натисканні на рупор, звучить правильна вимова слова і нарешті з'являється вербальне визначення поняття.

Рис. 37. Приклад анімованого словничка для другокласників, виконаного в програмі PowerPoint.

Мовні атласи та енциклопедії краще виготовляти за допомогою конструкторів веб-сторінок (Publisher, FrontPage (Sway), HTML та ін.) або вказаних вище он-лайн ресурсів хмарних технологій, оскільки ці різновиди електронних баз даних передбачають внесення значно більшого обсягу мультимедійної інформації, а відтак і цифрових об'єктів.

Електронні бази знань: бібліотеки

Електронну бібліотеку нормативні документи визначають як сукупність цифрових об'єктів (текст, графіка,

аудіо, відео та ін.) або набір електронних освітніх ресурсів різних форматів, у якому передбачено можливості для їх автоматизованого створення, пошуку і використання⁴⁸.

Вочевидь, що специфіка мовної освіти передбачає переважне вживання цього терміну в традиційному, вузькому, значенні – зібрання текстових видань, що зберігаються в електронній формі з більше чи менше вираженою можливістю навігації та інтерактивності. Тож, у сфері електронної лінгвометодики для початкової школи за призначенням та методикою застосування електронні бібліотеки доцільно розподіляти на такі різновиди:

- текстові – зібрання текстів у електронних форматах: художньої літератури, документальних, публіцистичних, наукових видань про мову, мовні норми, історію мови тощо, – потрібних учителю у якості дидактичного матеріалу для мовних та мовленнєвих вправ;

- нетекстові – сукупність цифрових нетекстових об'єктів (відео, аудіо, фото, графіка та ін.), необхідних для організації уроків мови й розвитку мовлення в початковій школі за допомогою електронних засобів навчання, а також для виготовлення засобів електронної лінгвометодики.

Як приклад найбільш об'ємних та потужних електронних текстових бібліотек можна вказати такі:

1. Національна бібліотека України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua/>) – лідер електронних бібліотек України в цій галузі, що вже понад 25 років активно впроваджує в свою роботу інформаційні технології: із 1993 року ведеться електронний каталог, із 1999 р. функціонує офіційний сайт бібліотеки.

---

⁴⁸ Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.

Наразі в бібліотеці розробляються власні електронні інтерактивні ресурси як для дітей, так і для організаторів дитячого читання (батьків, вчителів, вихователів). Напр., віртуальний музей рідкісних і цінних книг та «Електронна бібліотека» ознайомлює дітей із повнотекстовими виданнями кінця XIX — першої половини XX століття; електронний ресурс «Краща література юним читачам» (КЛЮЧ) допомагає отримати інформацію про нові і призабуті книжки, видані в Україні, познайомити з письменниками і художниками-ілюстраторами, які присвятили свій талант дитячій літературі.

Крім того, працівники бібліотеки організували низку блогів і груп у соціальних мережах, зокрема: «НБУшка», «Маленький читайлик» (блог для дітей 9 – 10 років), «Психолог у бібліотеці» (блог для дітей та їх батьків), «BiblioТемаTV» (відеоблог бібліотеки) та ін.

2. Сайт «Весела абетка» (<http://abetka.ukrlife.org/zarzhytska2.html>), на якому насамперед зібрано велику колекцію абеток, що стануть у нагоді вчителю під час організації процесу навчання грамоти; сторінка «Читанка» містить значну кількість творів різних форм і жанрів для дітей; сторінки з добірками скоромовок, загадок, лічилок та ін. є важливим фондом як для уроків розвитку мовлення, так і для добору дидактичного матеріалу мовних вправ. Своєрідною «родзинкою» сайту є сторінка «Ігри», де зібрано опис понад 100 різновидів народних рухливих ігор, більшість із яких можуть стати основою для проведення фізкультхвилинок на уроках мови й розвитку мовлення.

3. Електронна бібліотека «Чтиво» (<http://chtyvo.org.ua>), що вміщує зокрема і сторінку «Дитяча література», де зібрано чималий фонд дитячої періодики, художньої літератури, народних творів малих і великих жанрів тощо.

4. Українська електронна бібліотека (<http://libruk.in.ua>) – ресурс, на якому зібрано твори різних за жанром і часом

українських письменників-класиків та сучасних авторів. Сайт бібліотеки надає змогу завантажувати тексти книг у найбільш популярних електронних форматах: *fb2, *epub, *mobi, – або прочитати онлайн обраний текст, скорочену біографію для ознайомлення з життєвим та творчим шляхом письменників України тощо.

5. Книгарня «Українська казка» (<http://kazky.org.ua/>). Автори сайту пояснюють жанрове обмеження його обсягу тим, що українська казка – великий пласт нашої культури, призначений не лише для дітей, а для всіх вікових категорій. Сайт має приємний інтерфейс, гарне естетичне оформлення, значний об'єм казок об'єднано в сторінки з цікавими для дітей назвами: «Липова скринька», «Вербова скринька», «Яворова скринька», «Вільхова скринька», «Смерекова скринька», «Дитячий фольклор», «Авторські казки», «Казки в малюнках» та ін.

6. Електронна бібліотека «Культура України» (<http://elib.nplu.org>) на сайті Національної парламентської бібліотеки України, що не містить окремої сторінки з дитячою літературою, проте має великий фонд текстів, об'єднаний у 4 колекції: «Культурологія», «Мистецтво», «Етнографія», «Заклади культури». Застосовуючи матеріали цієї бібліотеки, вчитель початкової школи може на якісному дидактичному матеріалі реалізувати естетичне, соціокультурне, полікультурне на ін. напрями культурологічного виховання дітей на уроках мови й розвитку мовлення, поглиблюючи їхні знання про культуру України та інших народів світу.

7. «Барвінок» (<http://www.barvinok.info/>), «Пізнайко» (<http://www.posnayko.com.ua>), «Колобочок» (<http://kolobochok.com.ua/>) «Ангеляткова наука» (<http://www.angelyatko.com.ua/>) та ін. – сайти дитячої періодики. Наразі в передплатному каталозі України налічується 121 найменування дитячих газет та журналів, що різняться за метою (навчальні, пізнавальні, ігрові,

розвивальні, літературні, довідкові видання); за віковою ознакою читачів (для малят, дошкільнят, молодших школярів, підлітків); за гендерними характеристиками (для хлопчиків та дівчаток) та ін. Більшість цих періодичних видань мають власні сайти із значними текстовими фондами: від найдавнішої до найсучаснішої літератури для дітей.

Отже, ці та інші електронні текстові бібліотеки України для дітей надають як учням, так і вчителю початкової школи багато текстових ресурсів, необхідних для організації процесу навчання мови й розвитку мовлення молодших школярів, а саме, для ілюстрації: стильових та типологічних особливостей текстів, будови тексту, засобів зв'язку речень у тексті, функціонування мовних одиниць різних рівнів у мовленні, засобів милозвучності української мови, норм культури мовлення, різних лексичних категорій слів (діалектизми, архаїзми, неологізми, жаргонізми, професіоналізми та ін.) і т.ін.

Передусім педагог має сам вповні використовувати ці ресурси під час підготовки та організації навчально-виховного процесу на уроках мови й мовлення, а також залучати учнів до читання української дитячої літератури, обговорення текстів та ін., що позитивно вплине як на загальноінтелектуальний розвиток дітей, так і на реалізацію комунікативно-діяльнісного підходу до опанування текстології, стилістики та інших мовних розділів, відпрацювання якостей і навичок читання, формування орфографічної пильності, зв'язного контекстуального мовлення та ін.

Зважаючи на те, що обсяг текстів, пропонованих для читання учням початкової школи, має свої обмеження, корисним у плані ознайомлення їх із надбаннями літературного мистецтва є створення вчителем тематичних чи хронологічних електронних дайджестів – добірок фрагментів із тексту (текстів), відібраних, згрупованих і оформлених таким чином, щоб дати про нього (них) загальне уявлення,

зацікавити подальшим прочитанням повного обсягу, ширше розкрити певну тему чи особливості літератури певного часу.

Електронні нетекстові бібліотеки як сукупність цифрових ресурсів для засобів електронної лінгвометодики наразі також широко представлено в мережі Інтернет. По суті, це сайти найрізноманітнішого тематичного та цільового спрямування, які містять відео, аудіо, графічні, фото матеріали для створення засобів електронної лінгвометодики, а також готові електронні засоби навчання. У якості прикладів можна навести такі сайти:

1. «Укрпрог» (<http://www.ukrprog.com.ua/>), «Розумники» (<http://rozumniki.net/>), «Сорока-білобока» (<http://a.sorokatm.com.ua/>), «Нова школа» (<http://novashkola.ua/>) та ін. – інтернет-магазини навчальних електронних продуктів, де виставлено для ознайомлення та придбання електронні видання з навчальних дисциплін початкової школи, зокрема і з галузі «Мови та літератури»: електронні підручники, посібники, тренажери тощо стануть для вчителя підґрунтям під час запровадження засобів електронної лінгвометодики в початковій школі.

2. «Наше рідне» (<http://nashe-ridne.at.ua/>), створений з метою поширення україномовної продукції, збереження та розвитку української мови, культури та традицій, «Українські пісні» (<http://www.pisni.org.ua/>), «Українські мультфільми» (<http://yandex.ua/video/>), «Українські традиції» (<http://traditions.org.ua/>), «Кінопростір» (<http://kinoprostir.com/multfilm/ukrayinski-multyky-onlajn.html>) «YouTube» (<https://www.youtube.com>) та ін.

Отже, електронні бібліотеки, наявні наразі в мережі Інтернет, можуть задовольнити основні потреби вчителя під час виготовлення та застосування засобів електронної лінгвометодики, проте не слід забувати про авторське право власників електронних, мультимедійних, графічних,

текстових та ін. матеріалів і використовувати ці ресурси з обов'язковим посиланням на джерело.

Мережеві ресурси

На відміну від інших видів депозитаріїв лінгвометодичних і лінгвістичних ресурсів, мережеві системи позначають не стільки якісно новий тип електронних матеріалів, скільки інший спосіб їх опрацювання вчителем і молодшими школярами. Так, якщо електронні бази даних та бази знань передбачають взаємодію з ресурсом типу «користувач – ресурс», то мережеві системи – «користувач – ресурс – користувач». Окрім надання готових матеріалів, мережеві депозитарії надають можливість живого чи віртуального спілкування, обміну лінгвометодичним досвідом та ін.

Мережеві депозитарії з лінгвометодики об'єднують освітянські сайти загальнодержавного та регіонального масштабу, сайти початкових шкіл, методоб'єднань, особисті сайти вчителів початкової школи, сайти дистанційного навчання педагогів, ресурси інтернет-комунікації та ін., напр.:

1. «Osvita.ua» (<http://osvita.ua>), «Щоденик» (<http://shodennik.ua/>) та ін. вміщують нормативні документи вчителя початкової школи, інструктивні методичні матеріали, електронні форми для вчителя та учнів (класний журнал, щоденник, розклад та ін.), лінгвометодичні розробки, зокрема й виготовлені вчителями засоби електронної лінгвометодики.

2. «Початкова школа» (<http://teacher.co.ua/>), «Портал вчителів початкових класів» (<http://www.yrok.net.ua/>), «Методичний портал» (<http://metodportal.com/>), «Сайт початкової школи» (<http://pochatkova8.at.ua/>) та ін. – сайти початкових шкіл, методичних об'єднань учителів початкової школи, що є невичерпним джерелом методичних матеріалів

для вчителя початкової школи, вони дозволяють не лише брати перевірені методичні матеріали, але й ділитися власними здобутками, підвищувати рівень власної лінгвометодичної компетентності.

3. «Учительський журнал» (<http://teacherjournal.com.ua/>), «Мій кращий урок» (http://bestlessons.at.ua/index/pochatkova_shkola), «Інсайт School» (<http://chapaevka-szh.jimdo.com/>) та ін. сайти загальнопедагогічного спрямування презентують плани-конспекти уроків, почасти супроводжувані мультимедійними презентаціями та іншими видами електронних посібників, нормативну, методичну документацію вчителя, власні електронні розробки вчителів початкової школи, навчальні вебінари, містять посилання на скачування електронної навчальної продукції і т.д.

4. «Букашка» (<http://bukashka.org>), «Самоучка» (<http://www.samouchka.com.ua>), «Навчалка» (<http://www.nachalka.com>) та ін. – навчальні сайти для дітей молодшого шкільного віку, що містять інтерактивні уроки, розвивальні ігри, навчальні флеш-ігри, тести, розвивальні програми, навчальне відео тощо. Ці сайти є основою для самостійної та гурткової роботи учнів із мови та читання, задля чого вчитель має аналізувати доступні ресурси, давати дітям у них певні завдання, у цікавій формі перевіряти результати, частково елементи навчально-методичного матеріалу цих сайтів можуть застосовуватися і в ході уроку.

5. «Дистанційна академія» (<http://www.d-academy.com.ua/>), яка надає змогу вчителям опанувати найновіші інформаційно-комунікаційні досягнення: хмарні технології, форми Google в навчанні, інфографіка, скрайбінг, веб-квести, навчальні комікси та ін. За допомогою таких курсів учитель початкової школи може легко опанувати способи виготовлення засобів електронної лінгвометодики, методичні особливості застосування їх на уроках у початковій школі та ін.

6. «Малеча» (<http://www.malecha.org.ua/forum>), «Педрода» (<http://pedrada.at.ua/forum>), «Форум МОІППО» (<http://forum.moippo.mk.ua/>) та ін. – ресурси Інтернет-комунікації, призначені для навчального спілкування молодших школярів та вчителів між собою, що підвищує відповідно рівень їхньої лінгвістичної та лінгвометодичної компетентностей.

Отже, мережеві ресурси надають суб'єктам навчально-виховного процесу початкової школи змогу «живого» мережевого спілкування (синхронного чи асинхронного), що дозволяє вчителю прищеплювати дітям навички культури такої комунікації з урахуванням її специфіки, а також обмінюватися передовим досвідом застосування засобів електронної лінгвометодики з учителями України.

Запитання та завдання

1. Дайте визначення поняття «депозитарій електронних лінгвістичних ресурсів». Яке значення має цей вид засобів електронної лінгвометодики в процесі навчання мови в початковій школі?

2. Назвіть різновиди депозитаріїв електронних лінгвістичних ресурсів для початкової школи. Дайте загальну характеристику кожного виду.

3. Дайте визначення понять «електронний словник», «електронний довідник». Які різновиди електронних словників придатні для застосування в початковій школі? Наведіть приклади.

4. Охарактеризуйте програмне забезпечення для розробки різних видів депозитаріїв електронних лінгвістичних ресурсів.

5. Назвіть різновиди електронних бібліотек як засобів електронної лінгвометодики для початкової школи. Охарактеризуйте кожен різновид та методику їх застосування в навчальному процесі. Наведіть приклади.

6. Обґрунтуйте відмінність мережевих ресурсів електронної лінгвометодики від інших її засобів. Назвіть їх різновиди, методику використання в початковій школі.

7. Розробіть фрагмент електронного словничка для учнів 2-го класу для словникової роботи на уроках мови із використанням графічної, відео та аудіо інформації.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Оглянувши все різноманіття електронної лінгвометодичної продукції, наявної в мережі Інтернет та розповсюджуваної на локальних носіях, слід зазначити, що значна її кількість, на жаль, містить недоліки і помилки мовного, методичного, технічного, ергономічного та іншого характеру.

Аналізуючи дитячу періодику України, Н. Вернигора зазначає, що в більшості видань трапляється використання лексичних одиниць, незрозумілих для молодших школярів, складна за стилістично-синтаксичними показниками побудова речень, безліч суржикових утворень, калькованих лексем з російської мови та ін. Найчастіше такі недоліки дослідниця визначає в пізнавально-ігрових виданнях (понад 50 %), наступну проблемну групу становлять пізнавально-ігрові та перекладні видання (35 %). Найдовершенішими щодо мовної культури Н. Вернигора називає видання навчально-літературної тематики: «Малютко», «Барвінок», «Веселка», «Школяр», «Соняшник», «Яблулька» та ін.⁴⁹

Відтак найперша і найсуворіша вимога до якості електронних лінгвометодичних видань – мовна досконалість, що полягає не лише в дотриманні всіх мовних норм, але й в урахуванні особливостей мовного сприймання молодших школярів різного віку.

Надалі аналіз якості засобів електронної лінгвометодики має проводитися в двох основних аспектах: дидактичному

---

⁴⁹ Вернигора Н. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок [Електронний ресурс] /Н. М. Вернигора /Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>. – Назва з екрану.

(призначення засобу, відсутність наукових помилок та неточностей, системність та послідовність подання матеріалу, інтерактивність) та технічному⁵⁰.

Дидактичні вимоги насамперед полягають у дотриманні в електронному засобі навчання всього комплексу загальнодидактичних принципів: науковості, наочності, систематичності й послідовності, активного включення всіх учнів і навчальний процес, індивідуалізації навчання, доступності, систематичності й послідовності⁵¹.

В. Лапінський обстоює необхідність багатопланової реалізації в електронних засобах навчання принципу наочності, що, на думку науковця, має реалізуватися в таких чинниках:

- адекватна меті візуальна модель об'єкта вивчення, без надмірної деталізації і без надмірного спрощення загальних планів зображення (важливим дослідник вважає педагогічно доцільне використання засобу «електронна лупа»);

- доцільна форма, яка дозволяє найбільш чітко виділити і розмежувати суттєві ознаки об'єкта вивчення, зв'язки і відношення між його складовими, що мають бути виділені кольором, миганням, звуком тощо;

- когнітивність (стимулювання домислювання) – подавання навчального матеріалу засобами унаочнення нового покоління повинне бути реалізоване таким чином, щоб надати можливість учителеві застосовувати методи активного навчання, зробити процес навчання дійсно інтерактивним;

- гностичність – подавання навчальних моделей не може бути самоціллю: потрібне використання моделей об'єктів

---

⁵⁰ Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / авт.кол.; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – С. 20 – 22.

⁵¹ Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В.В. Лапінський, А.Ю. Пилипчук, М.П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В.Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – С. 83 – 89.

вивчення, які «не відкриваються повністю й одразу», не подають знання у готовій, завершеній формі, а передбачають дослідження, самостійну пізнавальну діяльність учнів, стимулюючи тим самим формування у школярів навички такої діяльності.

Дослідник особливо підкреслює, що застосування засобів навчання нового покоління для забезпечення навчальних демонстрацій повинне проектуватись таким чином, щоб максимально використати можливості, які надають вчителю цифрові технології, тому необхідно враховувати нові вимоги до засобів унаочнення, максимально використовуючи можливості, що надає цифрове подання зображень⁵².

Розкриваючи дидактичні вимоги до педагогічних програмних засобів, М. Жалдак, В. Лапінський, М. Шут зазначають, що визначення рівня досконалості педагогічного програмного забезпечення найкраще проводити шляхом експертного оцінювання, оскільки загальні норми державних стандартів у цій галузі (ДОТУ 285СМ14, ГОСТ 28195-84) не є достатніми для визначення придатності використання програмного засобу у навчальному процесі.

Дослідники пропонують ширше розуміти дидактичні критерії аналізу якості електронних засобів навчання: ступінь відповідності педагогічного програмного забезпечення загальним дидактичним вимогам та вимогам методики навчання конкретної навчальної дисципліни, придатність для використання в класно-урочній організаційній формі навчання, кількість розділів, тем, під час вивчення яких може бути використаний педагогічний програмний засіб (ППЗ) та ін.⁵³

---

⁵² Лапінський В.В. Принцип наочності і створення електронних засобів навчального призначення [Електронний ресурс] / В. В. Лапінський. – Режим доступу : http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm

⁵³ Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посібн. для вчит. / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут – К.: – НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2004. – С. 6 – 11.

Зокрема, використання ППЗ на певному етапі навчання (на певному уроці), на думку науковців, можна визнати доцільним, якщо забезпечується вища, ніж за використання традиційних засобів, ефективність навчання; неможливо або складно реалізувати певні вербально-знакові, графічні (статичні та динамічні) моделі у вигляді матеріальних об'єктів.

Докладно описуючи критерії оцінювання електронних засобів навчання стосовно початкової школи, Т. Носенко до дидактичних вимог включає такі:

- можливість будувати зміст навчальної діяльності з урахуванням основних принципів педагогічної психології та дидактики;

- змога реалізувати будь-який спосіб управління навчальною діяльністю, вибір якого обумовлено теоретичними установками розробника засобу та цілями навчання;

- стимулювання всіх видів пізнавальної активності учнів;

- наступність і перспективність викладу навчального матеріалу в засобі, наявність зворотного зв'язку;

- інтерактивність та передбачена можливість колективної діяльності та ін.

Характеризуючи технічні критерії оцінки якості електронного навчального засобу, В. Биков, В. Лапінський, А. Пилипчук, М. Шишкіна та ін. виокремлюють такі їх групи: санітарно-гігієнічні (урахування вікових психофізіологічних особливостей учнів), інтерфейсні («люб'язний інтерфейс, використання гіпермедіа та гіпертексту), екранні (стандартні навігаційні елементи, максимально можливий коефіцієнт використання площі екрану, ергономічність застосовуваних кольорів і шрифтів, наявність контекстно-орієнтованої допомоги, доцільна глибина меню), програмні (стійкість до помилкових дій користувача, загальний обсяг програмного коду та значень, швидкість реагування програми, інтеграція

різних видів подання інформації, можливість працювати в реальному часі) та ін⁵⁴.

Узагальнюючи описані вченими технічні вимоги, можна навести такий їх перелік:

1. Доступність та простота використання.
2. Високий ступінь адаптації до навчальної ситуації та особистісних характеристик учня.
3. Відмінність вигляду інформаційних кадрів в залежності від їх призначення.
4. Максимальна інформативність інформаційного кадру за мінімального наповнення його графічними та текстовими об'єктами.
5. Застосування зрозумілих користувачу слів і термінів.
6. Інтерактивність.

Досліджуючи технічні вимоги до електронних засобів навчання в початковій школі, Т. Носенко подає зокрема такі норми: загальна тривалість звуку, використовуваного з навчальною метою, – не більше 6 – 10 хв., рівень шуму – не більше 50 Дб, навчальне відео – не більше 5 хв., а демонстрація – до 10 хв. поспіль⁵⁵.

Таким чином, під час аналізу якості засобів електронної лінгвометодики для початкової школи слід орієнтуватися на такі узагальнені критерії та їх показники:

1. Комунікативний:

- мовна досконалість засобу (відсутність порушень норм усної та писемної форм літературного мовлення, досконалі зразки українського мовлення в дидактичному матеріалі вправ, письмових та звукових поясненнях,

---

⁵⁴ Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – С. 32 – 40.

⁵⁵ Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання : навч. посібн. / Т. І. Носенко. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – С. 36 – 38.

презентованість у засобі різних форм, стилів та типів мовлення);

- відповідність віковим особливостям мовлення молодших школярів (проста побудова речень, ланцюговий тип зв'язку речень між собою, наявність значної кількості мовних засобів зв'язку речень та частин тексту між собою, широке застосування українських вербальних конструкцій заохочення та похвали);

- відсутність незрозумілих слів та мовних термінів (співвідносно з навчальною програмою з української мови та власним досвідом).

2. Лінгводидактичний:

- дотримання загальнодидактичних принципів (правильне відображення лінгвістичного матеріалу, відповідність навчальній програмі, активні форми роботи із засобом, грамотне застосування всіх можливостей унаочнення мовного матеріалу, придатність до колективної та індивідуальної роботи із засобом);

- урахування психофізіологічних особливостей молодших школярів (постійна зміна видів діяльності та прогнозована тривалість кожного з них (до 3 хв); наявність фізкультхвилинок і динамічних пауз та доцільність їх розміщення в ході застосування засобу та ін.);

- відповідність методичним нормам навчання (грамотний вибір методів, прийомів, видів вправ щодо обраного мовного розділу; чергування колективної, групової та індивідуальної форм навчання; дотримання правильної методичної структури подання матеріалу відповідно до обраного розділу лінгвометодики та типу уроку та ін.).

3. Технічний (простота встановлення й використання засобу; різноманітність типів кадрів; максимально використана інформативна площа екрану; інтерактивність;

дотримання ергономічних норм кольорового забарвлення та розміщення об'єктів на екрані та ін.).

Отже, лише проаналізувавши засіб електронної лінгвометодики за трьома основними критеріями і переконавшись у правильній реалізації кожного із них у засобі, учитель початкової школи може застосовувати його в навчально-виховному процесі на уроках мови й розвитку мовлення з максимальним дидактичним ефектом.

Запитання та завдання

1. Обґрунтуйте необхідність системного оцінювання якості електронної лінгвометодичної продукції.

2. Назвіть провідні аспекти аналізу якості електронної лінгвометодичної продукції. Дайте їх загальну характеристику. Які основні чинники слід аналізувати під час дидактичної експертизи засобів електронної лінгвометодики?

3. Укажіть технічні критерії оцінки якості електронного навчального засобу. Дайте докладну характеристику кожного із них на основі аналізу науково-методичної літератури, указаної в пункті та дібраної самостійно.

4. Охарактеризуйте узагальнені критерії та показники якості засобів електронної лінгвометодики для початкової школи.

5. Проведіть критичний аналіз якості одного з розроблених власноруч засобів електронної лінгвометодики.

ГЛОСАРІЙ

Апроба́ція – перевірка електронних лінгвометодичних засобів навчального призначення щодо їх педагогічної доцільності, за результатами якої виноситься рішення з упровадження зазначених засобів у навчально-виховний процес початкової школи.

Аудіюва́ння – прийом відпрацювання навичок усного мовлення, що передбачає прослуховування пропонованих мовних одиниць і наступну роботу з перевірки їх розуміння.

Ба́зовий навча́льний пла́н поча́ткової осві́ти – складова частина Державного стандарту, що визначає загальні засади побудови початкової освіти: набір навчальних предметів у початковій школі, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року.

Веб-квэ́стінг – інноваційна освітня технологія, що полягає в постановці перед учнями проблемно-дослідницького завдання з елементами ролівої гри, для виконання якого слід використовувати вказані інформаційні ресурси Інтернету.

Відеосла́йд – складник мультимедійної презентації, що вміщує відео, призначене для опрацювання мовного матеріалу: анімаційні фільми навчального характеру, відеофрагменти з електронних підручників, посібників та ін.

Гіперме́діа – технологія обробки та структурування інформації різних типів (текст, аудіо, відео, графіка та ін.) з вільним доступом до її елементів за допомогою гіперзв'язків для створення нелінійного середовища сприймання інформації.

Гіперте́кст – така форма організації тексту, за якої його одиниці представлено не в лінійній послідовності, а як систему явно вказаних можливих переходів, зв'язків,

слідуючи яким, можна читати матеріал в будь-якому порядку, утворюючи різні лінійні тексти.

Графічний слайд – складник мультимедійної презентації, що вміщує мовну інформацію, оформлену й структуровану за допомогою графічних засобів. За способом графічної організації поділяються на схеми, таблиці, діаграми, графіки.

Дайджест – видання публікації у вигляді добірки витягів із конкретного тексту, відібраних і згрупованих таким чином, щоб дати про нього загальне уявлення, чи добірки найцікавіших матеріалів, передрукованих з інших видань.

Депозитарій електронних ресурсів – інформаційна система, що забезпечує зосередження в одному місці сучасних ЕОР з можливістю надання доступу до них через технічні засоби, зокрема в локальних та глобальних інформаційних мережах.

Державний стандарт початкової загальної освіти – нормативний документ, у якому визначено зміст, мету, завдання, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів із кожної освітньої галузі початкової школи.

Дидактичні засоби навчання – вербальний інструментарій учителя та спеціально створені посібники й матеріали різного характеру, які допомагають вчителю здійснювати керівництво навчально-мовленнєвою діяльністю учнів.

Дистрактор – неправильний варіант відповіді на запитання в тестовому завданні.

Евристичний посібник – різновид електронних навчально-мовних посібників, у якому переважає теоретичний мовний матеріал, що спрямований насамперед на закріплення, поглиблення, узагальнення чи доповнення знань учнів з української мови і може супроводжуватися тренувальними та контрольними запитаннями й завданнями.

Електронна бібліотека цифрових об'єктів – набір електронних освітніх ресурсів різних форматів, у якому передбачено можливості для їх автоматизованого створення, пошуку і використання.

Електронна лінгводидактика – фундаментальна частина електронної лінгвометодики, що вивчає методологічні основи застосування електронних засобів навчання мови й методики її викладання, закономірності реалізації принципів електронного навчання під час формування лінгвістичної і лінгводидактичної компетентностей учня й майбутнього вчителя.

Електронна лінгвометодика – інноваційна галузь методики навчання мови, що досліджує теоретичні й практичні аспекти застосування електронних засобів у процесі навчання мови й методики її викладання, виводить закономірності створення й застосування цих засобів у навчальному процесі, узагальнює типові недоліки й пропонує шляхи їх запобігання й вирішення.

Електронна навчальна мовна гра – електронний практичний посібник із мови й мовлення, комп'ютерна програма (програмне середовище), що має яскраво виражений ігровий сюжет і призначена для формування й закріплення мовних і мовленнєвих умінь та навичок молодших школярів.

Електронне видання – електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді.

Електронний довідник – електронне довідкове видання прикладного характеру, у якому назви статей розташовані за абеткою чи в тематичному порядку.

Електронний мовний тренажер – електронний практичний посібник із мови, комп'ютерна програма, призначена для формування і закріплення мовних умінь і навичок шляхом багаторазового виконання мовних завдань одного типу.

Електронний навчальний посібник – навчальне електронне видання, використання якого доповнює або частково замінює підручник.

Електронний навчально-мовний посібник – засіб електронної лінгвометодики, у якому поєднано теоретичний та практичний мовний матеріал, що доповнює чи частково замінює підручник у межах певної мовної теми (розділу, року навчання та ін.).

Електронний підручник – електронне навчальне видання з систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі.

Електронний словник – електронне довідкове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними.

Електронний тєст – стандартизовані завдання, представлені в електронній формі, призначені для вхідного, проміжного і підсумкового контролю рівня навчальних досягнень, а також самоконтролю та/або такі, що забезпечують вимірювання психофізіологічних і особистісних характеристик випробовуваного, обробка результатів яких здійснюється за допомогою відповідних програм.

Електронні засоби навчального призначення – засоби навчання, що зберігаються на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюються на електронному обладнанні.

Електронні лінгвометодичні видання для початкової школи – електронні продукти теоретичного чи практично-орієнтованого характеру, що в локальній або мережевий спосіб розповсюджуються в незмінному вигляді, подають систематизовані відомості з лінгвістики і спрямовані на формування й розвиток лінгвістичної та комунікативної компетентностей учнів початкової школи.

Електронні освітні ресурси – навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби,

розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу чи розміщені в комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Ергономічність – сукупність властивостей, які характеризують пристосованість конструкції товару до взаємодії зі споживачем (користувачем) з урахуванням фізико-біологічних особливостей людини.

Засоби інформатизації – електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій.

Звуковий слайд – складник мультимедійної презентації, що вміщує аудіозаписи: вимова окремих мовних одиниць, виразне читання текстів, виконання музичних творів, немовні звуки. Звук на слайдах зазвичай супроводжує інші типи навчальної інформації (текст, графіка, ілюстрації та ін.).

Ілюстративний слайд – складник мультимедійної презентації, що унаочнює мовну інформацію чи посилює дидактичний ефект від її сприймання за допомогою предметних і сюжетних малюнків, анімацій (*gif), орнаментальних елементів, фотографій, репродукцій картин, творів інших видів зображального мистецтва (архітектура, скульптура, декоративно-ужиткове, дизайн тощо).

Інноваційний освітній процес – сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на оновлення освіти, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов.

Інтерактивний кросвóрд – електронний практичний посібник, спрямований на перевірку знань учнів у ігровій формі, що полягає в розгадуванні зашифрованих слів і проводиться в мережевий чи локальний спосіб.

Інтерактивний плакат (пóстер) – електронний освітній засіб нового типу, де інформація подається не відразу, а розгортається залежно від дій користувача, який у довільному чи вказаному порядку натискає на відповідні позначення на постері й сприймає теоретичну інформацію або виконує вказані завдання.

Інтерактивні методи навчання – способи навчальної взаємодії, що спонукають до активного спілкування з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу.

Інтерфéйс користувача – комплексний набір елементів і компонентів програми, які користувач бачить на екрані і за допомогою яких він взаємодіє з комп'ютером; елементи, які здатні впливати на взаємодію користувача з програмним забезпеченням, напр.: засоби відображення інформації, формати і коди, командні режими, пристрої і технології введення даних, зворотний зв'язок із користувачем, порядок використання програми й документація на неї.

Інфографіка – електронний графічний засіб ілюстративного типу, що лаконічно унаочнює зміст матеріалу з мовного розділу (розділів), ілюструє зв'язки мовних понять, їх логічну підпорядкованість тощо і застосовується з метою повторення, узагальнення та систематизації знань і умінь учнів з української мови.

Інформатизація – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на забезпечення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку й використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, побудованих на основі

застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформатизація освіти – упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих і управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб, що пов'язані з можливостями методів і засобів інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом управляє та його забезпечує.

Інформаційна система – організаційно впорядкована сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, зокрема з використанням технічних засобів, що реалізують інформаційні процеси та призначені для зберігання, обробки, пошуку, розповсюдження, передачі та надання інформації.

Інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Інформаційно-комунікаційні технології – уніфіковані технології, що передбачають інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо і відеообробки, мережевих функцій управління та моніторингу, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію.

Інформаційно-пояснювальний слайд – різновид слайдів навчальної мультимедійної презентації, що містить навчально-мовну інформацію теоретичного характеру, призначений для повідомлення нового матеріалу, закріплення та поглиблення знань, узагальнення мовної теорії. За змістом і характером вміщеної

інформації можуть бути текстовими, графічними, звуковими, ілюстративними, відеослайдами, комбінованими.

Комунікативна (мовленнєва) компетентність – здатність молодших школярів здійснювати мовленнєвий акт на основі глибоких фонологічних, лексико-граматичних, текстологічно-стилістичних знань і навичок відповідно до різноманітних завдань і ситуацій спілкування.

Комунікативний процес – спілкування за допомогою мови, взаємодія між різними суб'єктами комунікації, за якої здійснюється обмін інформацією.

Комунікаційний зв'язок – передача інформації, з'єднання кількох об'єктів за допомогою технологічних шляхів сполучення, дротів, ліній зв'язку та ін.

Контрольно-узагальнювальний посібник – різновид електронних навчально-мовних посібників, у якому мовну теорію подано в стислому довідковому форматі і широко представлено практичний мовний матеріал (вправи, завдання, тести та ін.), спрямований на перевірку знань, відпрацювання та контроль мовних умінь і навичок.

Креолізований текст – зв'язне висловлювання, у якому вербальні та невербальні засоби передачі інформації поєднуються за допомогою паралінгвістичних засобів оформлення електронного тексту (графічних, звукових, відео).

Лінгвістична (мобна) компетентність – здатність учнів виконувати елементарний лінгвістичний аналіз мовних явищ, практичне володіння українською мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм.

Лінгводидактика – загальна теорія навчання мови, фундаментальна теоретична частина лінгвометодики, у якій досліджуються закономірності засвоєння мови, розв'язуються питання засвоєння курсу на основі

лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння матеріалу та їх причини, визначаються принципи й методи, форми і засоби навчання мови.

Лінгводидактична презентація – мультимедійна презентація, що призначена для супроводу одного уроку мови (розвитку мовлення) і відбиває мовний матеріал, організаційні, фізіологічні, розважальні елементи уроку тощо.

Лінгвометодика – те, що і «методика навчання української мови»

Лінгвотематична презентація – навчально-мовна мультимедійна презентація, змістом якої є мовна тема, мовний розділ (розділи) навчальної програми з української мови.

Логічно-сюжетний слайд – різновид слайдів навчальної мультимедійної презентації, призначений для унаочнення її логічної структури, сюжету, переходів між частинами, їх меж за допомогою спеціального змісту слайдів.

Матриця тєсту – докладно розроблений і оформлений у вигляді таблиці план майбутнього тесту, у якому відображено форми тестових завдань, їх кількість, мовний матеріал, на перевірку якого спрямоване кожне тестове завдання, його теоретичне чи практичне спрямування та ін.

Мережєвий ресўрс – пристрій чи частина інформації, до якої може бути здійснений віддалений доступ з іншого комп'ютера, зазвичай через локальну комп'ютерну мережу або за допомогою корпоративної мережі.

Методика навчання української мови в початковій школі –

1) педагогічна наука, що визначає теоретичні засади навчання учнів 1 – 4-х класів української мови і рекомендує найбільш ефективні методи і прийоми удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів, формування в них наукового уявлення про мову як знакову систему; 2) навчальна дисципліна,

призначена для опанування майбутніми вчителями теоретичних та практичних засад організації навчально-виховного процесу на уроках мови й розвитку мовлення в початковій школі.

Метод навчання мови – спосіб упорядкованої взаємної діяльності вчителя й учнів на уроках мови, спрямований на розв'язання навчально-мовленневих завдань.

Мовленнєва змістова лінія мовної освіти – провідний напрям побудови освітньої галузі «Мова і література», що скеровує на розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу.

Мовна особистість – людина, яка грамотно, вільно й красиво висловлюється з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної й мовленнєвої компетентностей та мовної культури.

Мовна змістова лінія мовної освіти – напрям побудови освітньої галузі «Мова і література», що передбачає засвоєння мови як системи та відпрацювання мовних умінь: орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних.

Мовна схема – графічний спосіб унаочнення мовної теорії, призначений для ілюстрації логічної підпорядкованості мовних понять, послідовності протікання мовних процесів, структури мовних явищ та ін.

Мультимедіа – технологія комбінування різних форм представлення інформації (текстової, звукової, графічної, анімації, відео та ін.) на одному носієві, у одному навчальному засобі.

Мультимедійна презентація – наочно-демонстраційний посібник, виготовлений з використанням технології комбінування різних форм представлення інформації (текстової, звукової, графічної, анімації, відео та ін.) і призначений для супроводу навчально-виховного процесу.

Наб́чний посі́бник – видання, зміст якого передається переважно зображувальними засобами.

Навча́льна програ́ма – нормативний документ учителя, у якому визначено зміст і обсяг знань, умінь і навичок з навчального предмета, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Навча́льний посі́бник – навчальне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник та офіційно затверджене як таке.

Націо́нальна програ́ма інформатиза́ції – комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України за рахунок концентрації та раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого й науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації.

Педагогі́чна іннова́ція – особлива форма педагогічної діяльності і мислення, спрямована на запровадження нововведень у освітній простір, або процес створення, упровадження і поширення нового в освіті.

Практи́чний посі́бник – виробничо-практичне видання, призначене для оволодіння знаннями та навичками під час виконання будь-якої роботи, операції, процесу.

Робі́чий навча́льний план – нормативний документ, у якому конкретизується варіативна складова початкової освіти з урахуванням особливостей організації навчального процесу

Сайт – сукупність веб-сторінок, розташованих в мережі Інтернет, об'єднаних під одним доменним ім'ям або IP-адресою, власником яких є приватна особа чи організація.

Скрайбінг – (від англ. «scribe» — «малювати ескізи») – «жива презентація» – нова техніка презентації, винайдена британським художником Е. Парком, за якої розповідь вчителя супроводжується ілюстраціями «на льоту», малюнками фломастером (маркером, ручкою та ін.) на дошці (аркуші).

Соціокультурна змістова лінія мовної освіти – напрям побудови освітньої галузі «Мова і література», що скеровує на розширення уявлень учнів про культуру українського народу, її особливості в різних регіонах України, у різних етносів, які населяють Україну.

Суржик – елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови.

Сценарій мультимедійної презентації – докладно розроблений послайдовий план, сюжетна схема, яка служить основою для створення мультимедійної презентації, визначає її зміст, послідовність подання матеріалу, використовувані типи інформації, їх поєднання, загальне оформлення.

Текстовий слайд – складник мультимедійної презентації, що містить переважно текстову інформацію з початкового курсу української мови.

Тестове завдання – структурний компонент тесту, що складається з таких частин: інструкція (указує на тип тестового завдання та відповідну методику його виконання); завдання або умова (запитання або практичне завдання для учня); варіанти відповідей, серед яких мінімум одна – правильна; критерії оцінювання (у електронних тестах приховані від учня, комп'ютер вираховує за ними результат і показує його наприкінці тестування).

Технічні засоби навчання – спеціальні технічні прилади, обладнання, устаткування, призначене для використання в навчально-виховному процесі; розподіляються на екранні, звукові, екранно-звукові та нові інформаційні технології.

Типовий навчальний план – нормативний документ, що

розробляється на основі Базового навчального плану початкової освіти Міністерством освіти і науки України; зміст кожної освітньої галузі в ньому реалізується через навчальні предмети і курси інваріантної складової.

Тренувально-контрольний слайд – різновид слайдів навчальної мультимедійної презентації, що містить навчально-мовну інформацію практичного характеру й переслідує мету відпрацювання мовних умінь і навичок молодших школярів, перевірки рівня розвитку лінгвістичної й комунікативної компетентностей учнів щодо певного навчального матеріалу. Відповідно до мети змістом цих слайдів можуть бути мовні вправи як тренувального, так і контрольного характеру, запитання для перевірки теоретичного матеріалу й тести.

Фізіологічно-психологічний слайд – різновид слайдів навчальної мультимедійної презентації, зміст яких спрямований на підвищення мотивації молодших школярів щодо якісного опанування рідної мови та «переключення» їх з одного виду діяльності на інший, розвантаження аналізаторів після складних психічних для дитини дій: читання, письма та ін.

Форма (тип) тестового завдання – принцип організації тестового завдання, що передбачає різну методіку його виконання. Поширено 4 основні форми тестових завдань, кожна з яких має різновиди: вибіркові, на встановлення відповідності, на відновлення послідовності, творчі (відкриті).

Фрейм навчально-мовної інформації – окреме мовне поняття, факт чи явище, представлене на слайді.

Часткова лінгвометодика – конкретні методи та прийоми опрацювання основних розділів шкільного курсу мови: фонетики, лексики, синтаксису тощо.

Чинний підручник – навчальна книга, ухвалена Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах,

що містить основи наукових знань із певної навчальної дисципліни.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий: уч. пособ. /В. С. Аванесов. – М.: Центр тестирования, 2002. – 240 с.
2. Аванесов В. С. Теория и методика педагогических измерений: лекции [Электронный ресурс] /В. С. Аванесов. – Режим доступа: <http://www.studmed.ru/docs/document4772/>. – Назва з екрану.
3. Адзинова А. Заглавия в креолизованном тексте [Электронный ресурс] / А. А. Адзинова // Аналитика культурологии: электрон. науч. изд. – Режим доступа: http://analiculturolog.ru/journal/archive/item/555-article_37.html. – Назва з екрану.
4. Аствацатуров Г.О. Дизайн мультимедийного урока: методика, технологические приемы, фрагменты уроков: уч.пособ. /Г. О. Аствацатуров. – Волгоград: Учитель, 2009. – 133 с.
5. Бадер В. І. Електронна лінгвометодика: стан і перспективи /В. І. Бадер // Освіта та педагогічна наука. – № 2 (151). – 2012. – С. 34 – 43.
6. Биков В. Ю. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем [Електронний ресурс] /В. Ю. Биков /Професійна освіта: педагогіка і психологія. – 2004. – С. 59 – 80. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/510/>. – Назва з екрану.
7. Бовтенко М. А. Компьютерная лингводидактика: уч. пособ. /М. А. Бовтенко. – М: Флинта-Наука, 2005. – 215 с.
8. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги [Електронний ресурс] /К. Л. Бугайчук //Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2 (22). – Режим доступу до журналу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрану.
9. Булах І. Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К.: Майстер-клас, – 2006. – 160 с.
10. Валгина Н. С. Теория текста. Понятие креолизованного текста [Электронный ресурс] / Н. С. Валгина. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text14/25.htm>. – Назва з екрану.
11. Вашуленко М. С. Майбутній учитель початкових класів – першовчитель рідної мови [Електронний ресурс] / М. С. Вашуленко /Вісник Глухівського національного педагогічного університету. – Вип. 13. – 2009. – С. 3 – 7. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vgnpu_ped/2009_13/V13_3_7.pdf. – Назва з екрану.
12. Вернигора Н. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок [Електронний ресурс] /Н. М. Вернигора /Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>. – Назва з екрану.

13. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017–95 — Державний стандарт України. – [Чинний від 1995–02–23]. – К.: Держстандарт України, 1995. – 34 с.
14. Гарцов А. Д. Электронная лингводидактика в системе инновационного языкового образования : дис. .... докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (русский язык, уровни общего и профессионального образования)» / А. Д. Гарцов / Российский университет дружбы народов. – М., 2009. – 534 с.
15. Гафіяк А. Використання комп'ютерного посібника в навчальному процесі / А. Гафіяк // Рідна школа. – 2003. - № 1. – С. 46 – 47.
16. Гриценчук О. О. Електронний підручник і його роль у процесі інформатизації освіти / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука; Ін-т засобів навчання АПН України. – К., 2005. – С. 255 – 261.
17. Данилевич С. Б. Электронное тестирование средствами MS Office / С. Б. Данилевич, В. А. Кирвас // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 5 (86). – Харків : Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія». – С. 258 – 261.
18. Дворецька Л. М. Використання комп'ютерних технологій під час проведення інтегрованих уроків української мови та мовлення / Л. М. Дворецька // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – № 2. – С. 43 – 45.
19. Дегтярьова Г. А. Впровадження творчих завдань на основі застосування інформаційних технологій у практику навчання української мови та літератури: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. [Комп'ютерна підтримка навчальних дисциплін у середній і вищій школі] / Г. А. Дегтярьова. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 152 с.
20. Дидактор: дидактика, мультимедійні уроки и педагогічна техніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://didaktor.ru/kak-podgotovit-animirovannyj-krossvord/>. – Назва з екрану.
21. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посібн. для вчит. / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут – К.: – НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2004. – 182 с.
22. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – 160 с.
23. Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 № 1/9-74). – К, 2014. – 64 с.

24. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи /за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 272 с.
25. Інформаційні технології та електронні засоби навчального призначення – ознака сучасного уроку: конспекти уроків /Л. І. Цимбал, Б. А. Дьяченко, Т. М. Сорочан та ін. – Луганськ : Знання, 2006. – 504 с.
26. Клокар Н. І. Організаційно-педагогічні засади створення електронних навчально-методичних комплексів для учнів [Електронний ресурс] Н. І. Клокар // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20). – Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>. – Назва з екрану.
27. Компанцева Л.Ф. Специфика нормы и узуса в Интернет-дискурсе // Наукові записки ЛНУ /Л.Ф. Компанцева. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – С. 31 – 35.
28. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики /під заг ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
29. Костікова І. І. Теоретико-методичні засади комп'ютерної лінгвометодики /І. І.Костікова. – Вінниця: «Поділля 2000», 2007. – 240 с.
30. Кудін А. П. Мережеві технології навчання мов [Електронний ресурс] /А. П. Кудін,Т. М. Кудіна, В. В. Зінюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – №3 (29). – 2012. – Режим доступу до журналу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрану.
31. Кузбит І. М. Створення та використання електронних посібників у навчальному процесі [Електронний ресурс] /І. М. Кузбит // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 1 (73). – С. 202 – 210. – Режим доступу до журн. : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/komp/2009_1/r1_5.pdf. – Назва з екрану.
32. Куст Т. С. О гипертекстуальности и креолизованности текстов электронных учебных пособий [Электронный ресурс] /Т. С. Куст // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2008. – № 2. – С. 62 – 65. – Режим доступа : <http://www.gramota.net/materials/2/2008/2/23.html>. – Назва з екрану.
33. Лапінський В. В. Принцип наочності і створення електронних засобів навчального призначення [Електронний ресурс] / В. В. Лапінський. – Режим доступу : http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm. – Назва з екрану.
34. Лапінський В. В. Мультимедійна дошка: навч. посібн. /В. В. Лапінський, Л. В. Карташова. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с.
35. Методи та підходи до оцінювання якості програмних засобів навчального призначення: аналітична записка [упорядкув.: Лапінський В.В.; Скрипка К.І.; Мотилькова З.О.; за наук.ред.

- Шишкіної М.П.]; Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. – Київ, 2010. – 108 с.
36. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
  37. Методичні рекомендації зі складання тестових завдань / В. П. Сергієнко, Л. О. Кухар. – К., НПУ, 2011. – 41 с.
  38. Микитів О. Графік як основний різновид інфографії / О. Микитів : зб. наук. пр. «Молода наука-2011». – Запоріжжя, 2011. – Т. V. – С. 292 – 296.
  39. Мокрогуз О. П. Методика застосування мультимедійних презентацій у навчанні історії старшокласників : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни) / О. П. Мокрогуз. – Бердянськ, – 2011. – 258 с.
  40. Морська Л.І. Теоретико-методичні основи розробки та застосування комп'ютерного педагогічного тесту : монографія /Л. І.Морська. – Тернопіль : Вид-во «Астон», 2006. – 160 с.
  41. Недашківська А. Інтернет як педагогічний засіб при оволодінні мовою та набутті мовної компетенції на прикладі української мови / А. Недашківська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Вип. 2. – 2007. – С. 55 – 65.
  42. Нікулочкіна О. В. Дефініції понять «мультимедіа», «мультимедійний урок», «урок з мультимедійною підтримкою» [Електронний ресурс] /О. В. Нікулочкіна //Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32. – С. 340 – 345. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_32_47.pdf. – Назва з екрану.
  43. Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання : навч. посібн. / Т. І. Носенко. – К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.
  44. Пещак М. Комп'ютерне відтворення сучасної української орфоєпії /М. Пещак // Дивослово. – 2003. - №2. – С.25 – 28.
  45. Пінчук О. П. Використання мультимедійних продуктів у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/170/156>. – Назва з екрану.
  46. Принципи розробки комп'ютерних програм з проблеми культури української мови / [І. М. Довгий, О. А. Сербенська, О. С. Федик, Є. С. Шох] /Проблеми вищої школи. – Вип. 78. – С. 116 – 121.
  47. Рябініна В. Интерактивная инфографика как способ социокультурной коммуникации в современном обществе / В. Рябініна // В мире научных открытий. – Красноярск, 2013. – №11.6(47). – С. 288 – 294.
  48. Самсонов В.В. Методи та засоби Інтернет-технологій : навч. посібн. /В. В. Самсонов. – Х : Компанія СМІТ, 2008. – 263 с.

49. Сборник научно-методических материалов по использованию ИКТ в начальной школе: Учебное пособие. – Омск: ОмГУ, 2008. – 114 с.
50. Семенів Н. Розвиток уваги п'ятикласників за допомогою електронного підручника з рідної мови /Н. Семенів // Дивослово. – № 5. – 2008. – С. 10 – 15.
51. Сидор Я. Застосування інфографіки в друкованих ЗМІ / Я. Сидор : тези доповідей X Всеукр. наук. конф. [Молодь: освіта, наука, духовність]. – К.: Університет «Україна», 2013. – Ч. II. – С. 124 – 125.
52. Словник-довідник з української лінгвометодики: навч. посібн./за ред. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
53. Соколовська Т.П. Електронні засоби навчання: позитивні й негативні фактори використання їх у навчанні / Т. П. Соколовська / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : Ін-т педагогіки НАПН України, 2010. – С. 120 – 124.
54. Сорока Т. В. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс] //ВГ «Основа». – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>. – Назва з екрану.
55. Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – 267 с.
56. Томчаковский А. Г. Креолизованный текст в учебных толковых словарях английского языка: функционально-семантический аспект [Электронный ресурс] / А. Г. Томчаковский / Записки з романо-германської філології : зб. наук. пр. – Вип. 23. – 2009. – С. 204 – 215. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/2009_23/Articles/Tomchakovskiy%20RGF23.pdf. – Назва з екрану.
57. Федяинова Н. В. Использование информационных технологий в учебном процессе начальной школы: учеб.-метод. пособ. /Н. В. Федяинова. – Омск: Омск. гос. ун-т, 2004. – 71 с.
58. Фетісов В. С. Комп'ютерні технології в тестуванні : навч.-метод. посібн. /В. С. Фетісов. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – 140 с.
59. Формирование ИКТ-компетентности младших школьников : пособ. для учит. /[Е. И. Булин-Соколова, Т. А. Рудченко, А. Л. Семенов, Е. Н. Хохлова]. – М: Просвещение, 2011. – 128 с.
60. Хижняк І.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках мови /Інформаційні технології в освіті : зб. наук. пр. /Херсонський державний університет. – Вип. 12, 2012. С. 94 – 100. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ite.ksu.ks.ua/>
61. Хижняк І.А. Технические средства электронной лингвометодики в подготовке учителей начальной школы : [The generation of scientific ideas] : International scientific-practical conference of teachers and

- psychologists (27th of November, 2014, Geneva (Switzerland). – [Text] : materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress. – Geneva : Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists “Science”, 2014, P. 167 – 176.
62. Хижняк І.А. Українська електронна лінгвометодика: історико-термінологічний екскурс // Вища освіта України № 3 (додаток 2). – 2014. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (2 – 4 листопада 2014 р., мм.Київ – Кіровоград, НПУ імені М. П. Драгоманова, КДПУ імені Володимира Винниченка). – Т.1. – С. 146 – 150.
  63. Хижняк І.А., Таран А.О. Застосування ресурсів Hot Potatoes під час викладання методики навчання грамоти у ВНЗ /Актуальні проблеми лінгвістики і лінгводидактики : зб. наук. пр. за матеріалами науково-практичної конф. – Слов’янськ, 2014. – Вип. 4. – С. 57 – 65.
  64. Химинець В. В. Інновації в початковій школі: навч. посібн. /В. В. Химинець, М. Ю. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 312 с.
  65. Шевченко В. Л. Організаційно-педагогічні та дидактико-психологічні основи проектування інформаційного навчального середовища із застосуванням програмно-інструментального комплексу : навч.-метод. посібн. /В. Л. Шевченко. – К.: Освіта України, 2010. – 104 с.
  66. Шелехова Г. Використання комп’ютерних технологій на уроках української мови /Г. Шелехова // Українська мова та література. – № 4. – 2006. – С. 4 – 9.
  67. Якименко М. Поняття «інфографіки» в сучасному науковому медіадискурсі // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – №2. – 2014. – С. 68 – 74. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>
  68. Ярощук Л. Г. Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти: навч. посіб. /Л. Г. Ярощук. – Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2010. – 248 с.
  69. Ясинский В.Б. Каким должен быть электронный учебник в формате HTML. – <http://ehumal.ape.lam.ry/articles//2001/011.pdf>. – Назва з екрану.
  70. Khyzhnyak I. Linguodidactic training of an elementary school teacher in the information society conditions /International scientific professional periodical journal “The unity of science” / publishing office Friedrichstrabe 10. – Vienna. – Austria, 2015. – P. 121 – 125 (224 p.).
  71. Khyzhnyak I. Ukrainian electronic linguodidactic preconditions and modern development [Science progress in European countries: new concepts and modern solutions] : Proceedings of the 1st International scientific conference. ORT Publishing. Stuttgart, 2013. P. 45 – 50.